

Propagandan ja todellisuuden etulinjat

VENÄLÄINEN IHMISOIKEUSJÄRJESTÖ MEMORIAL TIEDONVÄLITTÄJÄNÄ EUROOPAN
UNIONIIN TOISEN TŠETŠENIAN SODAN TŠETŠENISAATIOPROSESSIN VIIMEISESSÄ
VAIHEESSA VUOSINA 2006–2009

KIA-RIIKKA JOHANNA REPO

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Historian pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2014

TAMPEREEN YLIOPISTO

Historian tutkinto-ohjelma

REPO, KIA-RIIKKA JOHANNA: **Propagandan ja todellisuuden etulinjat** – Venäläinen

ihmisoikeusjärjestö Memorial tiedonvälittäjänä Euroopan Unioniin toisen Tšetšenian sodan tšetšenisaatioprosessin viimeisessä vaiheessa vuosina 2006–2009

Pro gradu –tutkielma, 129 sivua

Huhtikuu 2014

Pro gradu –tutkielmani käsittelee venäläisen ihmisoikeusjärjestö Memorialin englanninkielistä raportointityötä toisen Tšetšenian sodan tšetšenisaatioprosessin niin sanotun viimeisen vaiheen aikana vuosina 2006–2009. Tšetšenisaatioprosessilla tarkoitetaan presidentti Vladimir Putinin toisen Tšetšenian sodan aikana vuonna 2000 tai 2003, riippuen tiedonlähteestä, aloittamaa poliittista tasavallan yhteiskunnallisen tilanteen vakautus- ja normalisointiprosessia, jonka oli tarkoitus asettaa Tšetšenian johtoon Venäjän federaation keskusvallalle lojaaleja ryhmiä. Prosessi perustuu Vladimir Putinin strategiaan tšetšenisaation kolmesta vaiheesta, joista niin sanottu viimeinen vaihe aloitti Tšetšenian nykyisen istuvan presidentin Ramzan Kadyrovin valtaregiimin.

Aikarajaukseni alkaa vuodesta 2006, jolloin Kadyrov nousi Tšetšenian pääministeriksi. Vastaavasti rajaukseni päättyy vuoteen 2009, sillä tuolloin Venäjä päätti aseellisen terrorismin vastaisen operaationsa Tšetšeniassa ja siten toisen Tšetšenian sodan. Memorialin englanninkielinen raportointi on järjestön oman ilmoituksen mukaan suunnattu Euroopassa ensisijaisesti Euroopan unionin toimielimille, mihin tutkimukseni näkökulma perustuu.

Tutkimuskysymykseni mukaisesti tarkastelen kuinka venäläisen ihmisoikeusjärjestö Memorialin tiedotukselliselle toiminnalleen määrittämät tavoitteet toteutuvat Euroopan unionin toimielimiin suunnatussa toisen Tšetšenian sodan tšetšenisaatioprosessin viimeistä vaihetta käsittelevässä englanninkielisessä raportoinnissa vuosina 2006–2009. Nämä tavoitteet ovat järjestön oman ilmoituksen mukaan demokratiaan perustuvan lainmukaisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistäminen, totalitarismin vastustaminen, totuuden paljastaminen koskien valtion harjoittamia laittomia metodeja ja niiden seurauksia, ihmisoikeussopimuksiin perustuvien ihmisoikeusstandardien toteutumisen valvominen sekä vapaan, tasa-arvoisen ja puolueettoman tiedonsaannin edistäminen. Alakysymyksenä tarkastelen tutkimuskirjallisuudessa kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen toimintaan liitettyjen ominaisten vaikutuskeinojen; syyllisten nimeämisen, vastakohtaistamisen ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksen, esiintymistä raportoinnissa.

Hypoteesini on, että Memorial noudattaa tiedotuksessaan toiminnalleen määrittelemiä tavoitteita lukuun ottamatta vapaan tiedonvälityksen tavoitetta. Oletus perustuu siihen, että mikäli Memorial noudattaa tiedotuksessaan ihmisoikeustoimijoille ominaisia vaikutuskeinoja, sen välittämä tieto ei voi olla vapaata eli tasapuolisuuteen ja puolueettomuuteen pyrkivää.

Alkuperäislähteinäni käytän Memorialin vuosina 2006–2009 julkaistuja Tšetšenian ihmisoikeustilannetta käsitteleviä englanninkielisiä raportteja. Tutkimusmetodini on lähdeaineiston laadullinen sisällönanalyysi. Tutkin Memorialin toiminnalleen määrittelemien tavoitteiden toteutumista järjestön Tšetšeniaa käsittelevien raporttien välittämää tietoa analysoimalla. Tiedon kontekstoin Euroopan unionin reaktioihin koskien Tšetšenian konfliktin kehitystä sekä

tutkimuskirjallisuuden välittämään tietoon Tšetšenian vuosien 2006–2009 tapahtumista verrattuna Memorialin raportoinnin sisältöön.

Aineiston sisällönanalyysin perusteella tutkimushypoteesini toteutui. Memorial sekä perustaa toimintansa länsimaisille individualistisille ihmisoikeuksille että noudattaa tiedotuksessaan kaikkia muita toiminnalleen määrittelemiään tavoitteita paitsi vapaata eli tasa-arvoista ja puolueetonta tiedotusta. Tämä johtuu siitä, että Memorial käyttää raportoinnissaan individualistisia ihmisoikeuksia noudattaville ihmisoikeustoimijoille ominaisia vaikutuskeinoja. Näistä keinoista erityisesti vastakohtaistaminen ja syyllisten nimeäminen eivät edistä vapaan tiedon tavoitetta. Huomionarvoista on, että kritisoidessaan Venäjän virallista tiedotusta Memorial syyllistyy itse juuri niihin ongelmiin, joista se syyllistää Venäjän tiedotusta. Vaikka totuuden paljastajaksi profiloitua Memorial esiintyy tiedotuksessaan federaatiota luotettavampana toimijana, järjestön raportointi on ihmisoikeustoimijoille ominaisten vaikutuskeinojen käytön vuoksi virallisen tiedotuksen tavoin väritynyttä, puolueellista ja epätasa-arvoista. Memorial itse puhuu propagandan ja todellisuuden etulinjoista viitaten Venäjän viralliseen tiedotukseen propagandana ja omaan raportointiinsa todellisuutena – tutkimustulosteni valossa harhaanjohtavasti.

Tšetšenisatioprosessia toisen Tšetšenian sodan rauhanomaisena ratkaisuna pitänyt Euroopan unionin reagoi Memorialin raportointiin 2000-luvun lopulla tunnustustaen sekä järjestön ihmisoikeuksien ja mielipiteenvapauden puolustamiseksi tehdyn työn että tiedostaen Venäjän ja erityisesti Pohjois-Kaukasian vaikeutuneet kansalaisvaikuttamisen olosuhteet. Memorialin näkökulmasta Venäjä ja EU edustavat erilaista toimijuutta, sillä toiselle Memorial esittää kritiikkiä ja toimintasuosituksia, toista Memorial pyytää apuun konfliktin ratkaisemiseksi ja ihmisoikeusrikosten lopettamiseksi.

SISÄLLYSLUETTELO

I JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUKSEN TAUSTAA: IHMISOIKEUSJÄRJESTÖN TOIMINNAN TUTKIMUS TŠETŠENISAATIOPROSESSIA KÄSITTELEVÄN RAPORTOINNIN KAUTTA	1
1.2. TUTKIMUSKYSYMYS JA AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	4
1.3. LÄHDEAINEISTO	10
1.4. LÄHIHISTORIAN TUTKIMUKSEN ONGELMAKOHDAT.....	13
1.5. KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY: INDIVIDUALISTISET IHMISOIKEUDET VENÄJÄLLÄ	14
1.6. TUTKIELMAN RAKENNE	18
II IHMISOIKEUSJÄRJESTÖ MEMORIAL	20
2.1. MEMORIALIN PERUSTAMINEN JA TOIMINNAN TAVOITTEET	20
2.2. SYYLLISTEN NIMEÄMINEN, VASTAKOHTAISTAMINEN JA OIKEUDENMUKAISUUDEN VAATIMUS IHMISOIKEUSTOIMIJOILLE OMINAISINA VAIKUTUSKEINOINA.....	23
III 2006: MEMORIAL IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN TARKKAILIJANA TŠETŠENIAN NORMALISAATIOSSA JA REKONSTRUKTIOSSA	26
3.1. TOISEN TŠETŠENIAN SODAN TAUSTA: TŠETŠEENIEN PAKKOSIIRROT JA VUOSIEN 1994– 1996 SOTA.....	27
3.2. TŠETŠENISAATIO: KADYROVISTA KADYROVIIN	29
3.3. EPÄONNISTUNUT REKONSTRUKTIOPROSESSI JA TŠETŠEENIEN DISKRIMINAATIO	40
IV 2007: MEMORIAL PALJASTAA TOTUUDEN KOSKIEN VENÄJÄN KESKUSVALLAN LAITTOJIA METODEJA	48
4.1. VENÄJÄN TERRORISMIN VASTAINEN OPERAATIO	49
4.2. TERRORISMI JA VASTATERRORISMI	52
4.3. RAMZAN KADYROVIN VALTAREGIIMI	59
4.4. TŠETŠENIAN OIKEUSJÄRJESTELMÄ.....	64
4.5. MEMORIAL OSANA KANSAINVÄLISIÄ IHMISOIKEUSTOIMIJOITA	67
4.6. MEMORIALKO RAMZANIN PUOLELLA?	70
V 2008: TŠETŠENIAN AUTORITAARISEN HALLINNON VAHVISTUMINEN UHKANA MEMORIALIN TAVOITTELEMALLE DEMOKRATIAKEHITYKSELLE	78
5.1. ISLAMINUSKO OSAKSI YHTEISKUNNAN ELPYMISTÄ.....	80
5.2. VENÄJÄN OIKEUS JA VELVOLLISUUS TERRORISMIN VASTAISEEN TAISTELUUN.....	88
VI 2009: KONFLIKTIN PÄÄTÖS JA IHMISOIKEUSJÄRJESTÖT HYÖKKÄYKSEN KOHTEENA	95
6.1. RADIKAALILIIKKEIDEN LEVITTÄYTYMINEN	98
6.2. IHMISOIKEUSTOIMIJOIDEN PAINOSTUS JA VAKAUDEN ILLUUSIO.....	104
VII LOPPUPÄÄTELMÄT	112
LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	119

I JOHDANTO

1.1. TUTKIMUKSEN TAUSTAA: IHMISOIKEUSJÄRJESTÖN TOIMINNAN TUTKIMUS TŠETŠENISAATIOPROSESSIA KÄSITTELEVÄN RAPORTOINNIN KAUTTA

Pro gradu –tutkimuksessani jatkan Tampereen yliopiston historian tutkinto-ohjelmaan tekemäni seminaarityön aihepiirin pohjalta venäläisen ihmisoikeusjärjestö Memorialin englanninkielisen raportoinnin tutkimusta toisen Tšetšenian sodan väkivaltakonfliktin tšetšenisatiiovaiheesta vuosina 2006–2009. Syvennyn tutkimaan kuinka kuinka venäläisen ihmisoikeusjärjestö Memorialin toiminnalleen määrittämät tavoitteet toteutuvat ja noudattaako järjestö tiettyjä ihmisoikeustoimijoille tutkimuskirjallisuudessa määriteltyjä ominaisia vaikutuskeinoja¹ tavoitteidensa saavuttamisessa Euroopan unionin toimielimiin² suunnatussa toisen Tšetšenian sodan tšetšenisatioproessin viimeistä vaihetta käsittelevässä englanninkielisessä raportoinnissa vuosina 2006–2009.

Tšetšenisatioprocessilla tarkoitetaan Venäjän federaation, ja erityisesti presidentti Vladimir Putinin, toisen Tšetšenian sodan aikana vuonna 2000 tai 2003³ aloittamaa poliittista tasavallan yhteiskunnallisen tilanteen vakautus- ja normalisointiprosessia, jonka oli tarkoitus asettaa Tšetšenian johtoon federaation keskusvallalle lojaaleja ryhmiä tai klaaneja.⁴ Historioitsija Marc Jansenin ja politiikan tutkija Roland Dannreutherin mukaan tšetšenisatioproessin johdosta vastuu taistelevista separatistisista islamistitaistelijoista ja näiden aiheuttamista ongelmista siirrettiin

¹ Ihmisoikeustoimijoiden toiminnan ja raportoinnin tyypillisiin piirteisiin kuuluvat esimerkiksi vastakkainasettelu, syyllisten nimeäminen ja pyrkimys oikeudenmukaisuuteen. Ks. 2.2. SYLLISTEN NIMEÄMINEN, VASTAKOHTAISTAMINEN JA OIKEUDENMUKAISUUDEN VAATIMUS IHMISOIKEUSTOIMIJOILLE OMINAISINA VAIKUTUSKEINOINA. Hannum, Hurst: Peace versus Justice: Creating Rights as well as Order out of Chaos. *International Peacekeeping* Vol. 13, 2006; Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002; Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council workshop, 16–17 July 2001.

² Euroopan unionin toimielimistä erityisesti neuvosto, komissio, Euroopan parlamentti ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toimivat ihmisoikeusasioiden parissa. Ks. lisää EU ja ihmisoikeudet. Ulkoasianministeriö, Eurooppatiedotus. 180, 2004.

³ Tutkimuskirjallisuudessa tšetšenisatiota nähdään alkaneen vuonna 2000, mutta ihmisoikeusjärjestö Memorial näkee prosessin alkaneen vuonna 2003. Ks. lisää luvusta III 2006: MEMORIAL IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN TARKKAILIJANA TŠETŠENIAN NORMALISAATIOSSA JA REKONSTRUKTIOSSA.

⁴ Ks. esim. Ross, Cameron: Introduction. Russian Regional Politics under Putin and Medvedev. *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 362–363; Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 496–497.

Kremliltä etnisistä tšetšeneistä muodostetuille valtarakenteille.⁵ Venäjän ja turvallisuudentutkimuksen professori John Russell näkee, että tšetšenisatioprosessin kautta Venäjän oli mahdollista välttää kansainvälisen sovittelijan sekaantuminen Venäjän sisäpolitiikkaan ja neuvottelut separatististen islamistitaistelijoiden kanssa.⁶

Pro gradu –tutkimukseni lähdeaineisto on julkaistu tšetšenisatioprosessin niin sanotun viimeisen vaiheen aikana. Tšetšenisatioprosessin periodisointi perustuu Vladimir Putinin kolmivaiheiseen strategiaan, joka sisältää Tšetšenian vuoden 2003 maaliskuun kansanäänestyksen, saman vuoden lokakuun presidentinvaalit ja viimeisen vaiheen eli marraskuun 2005 parlamenttivaalit, joissa Ramzan Kadyrov takasi Putinin Yhtenäinen Venäjä –puolueelle murskavoiton Tšetšeniassa. Tämä lojaaliudenosoitus aloitti Ramzan Kadyrovin valtaregiimin.⁷ John Russell näkee parlamenttivaalit venäläisen ihmisoikeusjärjestö Memorialin tavoin tšetšenisatioprosessin välttämättömänä, niin sanottuna prosessin vakiinnuttamisen vaiheena, joita edelsi prosessin toimeenpano Ahmat Kadyrovin vallan legitimoineiden kansanäänestyksen ja presidentinvaalien kautta.⁸ Viimeisen vaiheen tarkoituksena oli politiikan tutkija Richard Sakwan mielestä vakiinnuttaa Venäjän valta Tšetšeniassa ja todistaa, että tšetšenisatiion ensimmäisen yhteistyösapuolen Ahmat Kadyrovin poika, Ramzan Kadyrov, oli Kremlin luottamuksen arvoinen.⁹ Prosessin jatkuvuutta ja merkittävyyttä korostaa myös Kaukasia-tutkija ja filosofi Robert Ware näkökulma, jonka mukaan tšetšenisatiio suunniteltiin Putinin ja hallituksensa toimesta strategiaksi hallita poikkeuksellista tasavaltaa, mutta tahattomasti tämä strategia muotoituikin koko Venäjän federaation muutoksen malliksi kohti yhä keskitetympää valtaa ja personalisoituneempaa johtajuutta.¹⁰

Tässä pro gradu –tutkielmassani tarkoitukseni on analysoida tšetšenisatioprosessia käsittelevää Memorialin välittämää tietoa, jotta voin selvittää kuinka järjestön toiminnalleen asemattamat tavoitteet toteutuvat tiedotuksessa ja hyödyntääkö järjestö ihmisoikeustoimijoille ominaisia vaikutuskeinoja tavoitteidensa toteuttamiseksi. Näkökulmani kannalta olennaisin

⁵ Dannreuther, Roland: Islamic Radicalization in Russia. An Assessment. *International Affairs* Vol. 86 No. 1, 2010, 116; Jansen, 2010, 103.

⁶ Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 511.

⁷ Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 678; Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 512–513.

⁸ Ibid, 659–660; Memorial: The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007, 1–2.

⁹ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 607.

¹⁰ Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 497.

ihmisoikeusjärjestö Memorialin toiminnanmuoto on Moskovan Memorialin ihmisoikeuskeskus, joka on tutkinut Venäjän ihmisoikeustilannetta vuodesta 1987 alkaen.¹¹ Memorialin aktivistit keräävät tietoa konfliktialueilta ja raportoivat julkisuuteen erilaisten medioiden kautta kansalaisten oikeuksien ja perusvapauksien loukkauksista. Tšetšeniassa Memorialin aktivistit seurasivat kenttätyössä väkivaltakonfliktin tapahtumia erityisesti siviilien näkökulmasta ja julkaisivat omaan käsitykseensä sekä keräämäänsä tietoon perustuvaa informaatiota tapahtumista. Moskovan ihmisoikeuskeskuksen yksi sivukonttori sijaitsee Tšetšenian pääkaupungissa Groznyissa, ja tutkimukseni käsitteleekin sieltä käsin toimineiden aktivistien tuottamia raportteja.¹²

Seminaarityössäni *'Allahin lähettämä vieras – Venäläinen ihmisoikeusjärjestö Memorial transitionaalisoikeudellisena toimijana toisen Tšetšenian sodan väkivaltakonfliktissa vuosina 2006–2009'* sain selville, että Memorial noudatti raportoinnissaan Venäjän konfliktialueilla operoivien kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen toiminnalleen määrittämiä tyypillisiä toimintamuotoja; tiedotustoimintaa, jälleenrakennusta ja terrorismin ehkäisyä. Raporteissaan Memorial näkee itsensä oikeutta tuottavana toimijana, joka pyrkii tiedottamaan konfliktin suorasta ja rakenteellisesta väkivallasta Euroopan unioniin, sekä palauttamaan konfliktien siviiliuhrien ihmisarvon. Tärkeänä tekijänä tässä on pesäeron tekeminen tavallisten tšetšeenien ja Tšetšeniassa vaikuttavien osittain ulkomaalaisten separatististen islamistitaistelijoiden välillä.

Memorialin raportoinnissa Tšetšenian väkivaltakonfliktia käytetään esimerkkinä Venäjän valtion ihmisoikeuspolitiikan epäonnistumisesta ja tiedonvälityksen federaation eliittiä tukevasta subjektiivisuudesta. Liittovaltion turvallisuusjoukkojen epäluotettavuuden ja kontrolloimattomuuden nähdään johtaneen tilanteeseen, joka Memorialin mukaan vaati niin sanottujen länsimaalaisten ulkovaltojen¹³ puuttumista konfliktiin sen ratkaisemiseksi sekä yhteiskunnan elpymiseksi ja jälleenrakentamiseksi. Siviilimenetysten ja rakenteellisen väkivallan ehkäisemiseksi Memorial vetosi englanninkielisissä raporteissaan konfliktissa aiemmin liian passiivisena pidettyyn Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, sillä järjestö koki Venäjän

¹¹ Kotkin, Stephen: Terror, Rehabilitation, and Historical Memory: An Interview with Dmitrii Iurasov. *Russian Review* Vol. 51 No. 2, 1992, 239 & White, Anne: The Memorial Society in the Russian Provinces. *Europe-Asia Studies*, Vol. 47 No. 8, 1995, 1343–1344.

¹² Memorialin internet-sivun esittelyteksti 1.

¹³ Tässä tutkimuksessa tarkoitan länsimailla Yhdysvaltojen ja Euroopan muodostamaa jaettua kulttuurista, taloudellista, sosiaalista ja poliittista tilaa.

federaation rikkoneen allekirjoittamaansa Euroopan ihmisoikeussopimusta toisen Tšetšenian sodan aikana.¹⁴

Transitionaalisoikeudellinen näkökulma ei kuitenkaan mielestäni riitä määrittelemään Memorialin toimintaa, koska Tšetšenian tapauksessa kyseessä oli sisäpoliittinen konflikti liittovaltion keskusvallan ja tasavallan paikallishallinnon sekä eri valtarakenteiden välillä. Konflikti ei sinänsä sisältänyt Venäjän federaation ohjaamaa yhteiskunnan elvytys- ja rekonstruktioyötä, mikä puolestaan on transitionaalisen oikeuden peruseriaate. Tšetšenisatioprosessi oli federaation keskusvallan käynnistämä ja rahoittama strategia, mutta käytännössä rekonstruktioista vastasi Tšetšenian paikallishallinto. Olennaista on ymmärtää, ettei tšetšenisatioprosessi tähännyt ensisijaisesti tšetšeniayhteiskunnan elpymiseen vaan hallintaan ja säilyttämiseen osana Venäjän federaatiota.¹⁵ Seminaarityössäni huomasin, että Memorialin operatiivista ydintoimintaa oli järjestön aktivistien tiedotustyö konfliktin normalisaatiovaiheen tapahtumista sekä Venäjän sisä- että ulkopuolelle. Länsimainen ihmisoikeusdiskurssi ohjasi Memorialin toimintaa, ja järjestö puolestaan toteutti diskurssia tiedottamalla ulkomaille ihmisoikeuksien toteutumisen tilasta Venäjän sisäpolitiikassa.

1.2. TUTKIMUSKYSYMYS JA AIKAISEMPI TUTKIMUS

Tässä pro gradu –tutkimuksessa pyrin selvittämään kuinka venäläisen ihmisoikeusjärjestö Memorialin toiminnalleen määrittämät tavoitteet toteutuvat Euroopan unionin toimielimiin suunnatussa toisen Tšetšenian sodan tšetšenisatioprosessin viimeistä vaihetta käsittelevässä englanninkielisessä raportoinnissa vuosina 2006–2009. Nämä tavoitteet ovat järjestön oman ilmoituksen mukaan demokratiaan perustuvan lainmukaisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistäminen, totalitarismin vastustaminen, totuuden paljastaminen koskien valtion harjoittamia laittomia metodeja ja niiden seurauksia, ihmisoikeussopimukseen perustuvien ihmisoikeusstandardien toteutumisen valvominen sekä vapaan, tasa-arvoisen ja puolueettoman tiedonsaannin edistäminen.¹⁶

¹⁴ Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 6; Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council workshop, 16–17 July 2001.

¹⁵ Ks. esim. Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 660; Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vo. 63 No. 3, 2011, 496–497.

¹⁶ Memorialin internet-sivun esittelyteksti 2.

Alakysymyksenä tarkastelen noudattaako Memorial tiedotuksessaan tutkimuskirjallisuudessa ihmisoikeusjärjestöille määriteltyjä tyypillisiä vaikutuskeinoja. Ihmisoikeustoimijoiden toiminnan ja raportoinnin tyypillisiin vaikuttamaan pyrkiviin piirteisiin kuuluvat esimerkiksi vastakkainasettelu, syyllisten nimeäminen ja pyrkimys oikeudenmukaisuuteen. Nämä keinot perustuvat ihmisoikeusjärjestöjen toiminnan läpinäkyvyyden ja julkisuuden vaateisiin tähdäten järjestöjen toiminnalleen määrittelemien tavoitteiden toteutumiseen.¹⁷

Ihmisoikeusjärjestön toiminnalleen määrittelemien tavoitteiden toteutumisen tarkastelu on perusteltua, sillä tavoitteiden toteutuminen kertoo ihmisoikeusjärjestöjen päätehtävän, ihmisoikeuksien puolustamisen, onnistumisesta ja päinvastoin. Ihmisoikeustoimijoihin liitettyjen toiminnan ominaispiirteiden tunnistaminen puolestaan mahdollistaa ihmisoikeusjärjestöjen hyödyntämien vaikutuskeinojen ymmärtämisen. Valtioiden toimintaan vaikuttamaan pyrkivien keinojen kautta ihmisoikeustoimijat tähtäävät tavoitteidensa toteutumiseen.

Tämän tutkimuksen hypoteesi on, että Memorial noudattaa vuosien 2006–2009 Tšetšeniaa käsittelevässä tiedotuksessaan toiminnalleen määrittelemiä tavoitteita lukuun ottamatta vapaan, tasa-arvoisen ja puolueettoman tiedonvälityksen tavoitetta. Hypoteesini perustuu siihen, että mikäli Memorial hyödyntää tiedotuksessaan ihmisoikeustoimijoille ominaisista vaikutuskeinoista erityisesti syyllisten nimeämistä ja vastakohtaistamista, sen välittämä tieto ei voi olla niin sanotusti vapaata eli tasapuolisuuteen ja objektiivisuuteen pyrkivää. Lisäksi oletan, että kansainvälisesti entisillä Neuvostoliiton alueilla operoivan ihmisoikeusjärjestö Memorialin tiedotustyö perustuu kansainvälisille ihmisoikeustoimijoille määriteltyihin yleisiin standardeihin, kansainvälisiin länsimaisille individualistisille ihmisoikeuksille perustuviin ihmisoikeussopimukseen. Oletukseni perustuu järjestön omaan ilmoitukseen normatiivisesta taustastaan.¹⁸

¹⁷ Tutkimuskirjallisuudessa on määritelty ihmisoikeustoimijoille tärkeimmiksi vaikutuskeinoiksi syyllisten nimeäminen, vastakohtaistaminen ja oikeudenmukaisuuden vaatimus. Näitä keinoja korostetaan, sillä vertailtaessa kansainvälisten konfliktien toimijoita toisiinsa, erityisesti konfliktinratkaisuryhmiä ja ihmisoikeustoimijoita, nämä piirteet ovat nousseet vahvimmin esille ihmisoikeusjärjestöille ominaisina vaikutuskeinoina. Ks. lisää 2.2. SYLLISTEN NIMEÄMINEN, VASTAKOHTAISTAMINEN JA OIKEUDENMUKAISUUDEN VAATIMUS IHMISOIKEUSTOIMIJOILLE OMINAISINA VAIKUTUSKEINOINA. Hannum, Hurst: Peace versus Justice: Creating Rights as well as Order out of Chaos. *International Peacekeeping* Vol. 13, 2006; Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002; Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council workshop, 16–17 July 2001.

¹⁸ Memorialin internet-sivun esittelyteksti 1.

Tutkimukseni kontekstoin Euroopan unionin reaktioihin koskien toisen Tšetšenian konfliktin ihmisoikeusrikoksia ja tutkimuskirjallisuuden välittämään tietoon Tšetšenian vuosien 2006–2009 tapahtumista verrattuna Memorialin raportoinnin sisältöön. Tämä perustuu siihen, että Memorialin englanninkielinen raportointi on järjestön oman ilmoituksen mukaan suunnattu Euroopassa ensisijaisesti Euroopan unionin toimielimille.¹⁹

Aikarajaukseni alkaa maaliskuusta vuonna 2006, jolloin Tšetšenian nykyinen istuva presidentti Ramzan Kadyrov nousi pääministeriksi. Vuodesta 2006 alkaen toinen sotakonflikti laantui merkittävästi, mikä korosti tšetšenisatioprosessin vaikutuksia Tšetšeniassa. Vastaavasti rajaukseni päättyy vuoteen 2009, sillä 16. huhtikuuta vuonna 2009 Venäjän federaation turvallisuuspalvelu FSB:n johtaja Aleksandr Bortnikov ilmoitti presidentti Dmitri Medvedevin ohjeistuksen mukaisesti Venäjän päättäneen aseellisen terrorismin vastaisen operaationsa Tšetšeniassa.²⁰ Tämä virallinen ilmoitus ja 20 000 hengen venäläissotajoukkojen vetäytyminen alueelta päättivät toisen Tšetšenian sodan.

Tšetšenisatiio on Vladimir Putinin Tšetšenian yhteiskunnallisen tilanteen normalisointiin tähtäävä strategia, jonka alkuperä on Euroopan neuvoston ja Venäjän valtionjohdon diplomaattisessa yhteistyössä. Toisen Tšetšenian sodan ihmisoikeusrikoksissa mitattuina kovimmat taistelut käytiin konfliktin alkuvuosina 1999–2000.²¹ Konfliktin alusta saakka Euroopan neuvosto pyrki saamaan taisteluiden osapuolet, Venäjän federaation ja separatistiset äärimuslimit eli islamistitaistelijat, neuvotteluihin keskenään vähentääkseen ihmisoikeusloukkauksia konfliktialueella. Venäjä puolestaan pyrki korostamaan sitä, että konflikti oli federaation sisäpoliittinen asia eikä täten kuulunut Euroopan unionin vaikutuspiiriin.²² Lopulta ratkaisuksi kehitettiin Venäjän ja Euroopan neuvoston yhteistyössä tšetšenisatioprosessi, jonka tarkoituksena oli saada venäläisdelegaatio ja tšetšeenihallinto etsimään yhdessä keinoja konfliktin ratkaisemiseksi Euroopan neuvoston edustajien läsnä ollessa. Tšetšenisatiio muotoutui Venäjän federaation keskushallinnon ja

¹⁹ Memorialin internet-sivun esittelyteksti 1.

²⁰ Ilmoitus terrorismin vastaisen operaation päättämisestä julkaistiin Venäjän federaation kansallisen terrorismin vastaisen komitean puheenjohtajan ja Venäjän federaation turvallisuuspalvelu FSB:n johtajan Aleksandr Bortnikovin virallisessa lausunnossa, jonka mukaan operaatio oli päätetty torstaina 16.4.2009 klo 00:00. Ilmoitus annettiin tiedoksi julkisuuteen 16.4.2009 ja julkaistiin samalla Venäjän federaation kansallisen terrorismin vastaisen komitean internet-sivuilla nac.gov.ru.

²¹ Francis, Céline: "Selective Affinities" – The Reactions of the Council of Europe and the European Union to the Second Armed Conflict in Chechnya 1999–2006. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60 No. 2, 2008, 322–323.

²² Kolpinskaja, Ekaterina G.; Yumatov, Konstantin V.: *The Chechen Question in the European-Russian Relations*, 2005, 7.

Tšetšenian hallinnon väliseksi yhteistyösuhteeksi, jossa merkittävintä oli tšetšeenihallinnon lojaalius Venäjän presidentille ja Kremlille.²³

Tšetšenisaatiota käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa prosessi ymmärretään samansuuntaisesti eri näkökulmista huolimatta. John Russell määrittelee tšetšenisaation eräänlaiseksi vallanjaoksi Venäjän federaation keskusvallan ja Kremlin politiikkaa tukevien tšetšeeniviranomaisten kesken.²⁴ Richard Sakwa puolestaan vastaavasti ymmärtää tšetšenisaation Tšetšenian hallinnan siirtämiseksi Venäjän sisäministeriön viranomaisilta Venäjän presidentille ja jälleen Moskova-mielisille tšetšeenivallankäyttäjille.²⁵ Molemmat tutkijat pitävät tšetšenisaatioprosessia osana Vladimir Putinin Tšetšeniaan kohdistunutta poliittista agenda, jossa Tšetšenian tasavallan johdon osaksi oli määritelty lojaalius Kremlia kohtaan. Roland Dannreutherin määritelmä tšetšenisaatiosta korostaa Sakvaa ja Russellia vahvemmin strategian konfliktin kansallistamiseen ja lokalisointiin tähtäävää puolta. Dannreuther on kuitenkin heidän kanssa yhtä mieltä strategian tavoitteesta siirtää vastuu islamistitaistelijoiden hallinnasta federaation sisäministeriöltä paikallisryhmille ja –klaaneille.²⁶ Marc Jansen puolestaan pitää muita vahvemmin tšetšenisaatioprosessia synonyymina normalisaatiolle, jonka osana Tšetšenia sai merkittävän autonomian.²⁷ Robert Ware taas korostaa edellisiä laajemmin tšetšenisaatiostrategian osuutta Putinin kansallisessa vallan keskittämisen politiikan prosessissa, joka on muokannut koko Venäjän federaation sisäpolitiikkaa.²⁸

Pro gradu -tutkimukseni Eurooppaan suunnattua tiedotusta korostava näkökulma vie Tšetšenian sodista käytävää keskustelua pois tutkimuskirjallisuuden yleisestä painotuksesta, joka korostaa Boris Jeltsinin ja Vladimir Putinin presidenttikausien valtopyrkimyksiä. Ensimmäinen Tšetšenian sota vaikutti merkittävästi Jeltsinin yleiseen epäsuosioon Venäjällä ja toinen puolestaan on personoitunut Putinin valtaannousuun sekä poliittisiin linjauksiin 2000-luvulla.²⁹ Dmitri Medvedev valittiin presidentiksi vasta vuonna 2008 vain puolitoista vuotta ennen kahden vuosikymmenen mittaisen konfliktin virallista päätöstä. Tästä johtuen esimerkiksi Robert Ware näkee hänen

²³ Venäjän federaation, Tšetšenian paikallishallinnon ja Euroopan neuvoston edustajien neuvotteluja on kritisoitu siitä, että ne jättivät ulkopuolelle konfliktin toisen osapuolen, separatistiset islamistitaistelijat. Kriitikkojen mukaan Venäjän federaatio ja Moskova-mielinen tšetšeenihallinto olivat yhdessä toisen Tšetšenian sodan yksi osapuoli, joka oli vastassa islamistitaistelijoita. Ks. lisää Akhmadov, Lansky, Brzezinski, 2010, 189; Akhmadov, Daniloff, 2013, 201–202.

²⁴ Russell, John: Ramzan Kadyrov: The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy. *Nationalities Papers* Vol. 36 No. 4, 2008, 678.

²⁵ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 606.

²⁶ Dannreuther, Roland: Islamic Radicalization in Russia. An Assessment. *International Affairs* Vol. 86 No. 1, 2010, 116.

²⁷ Jansen, 2010, 102–103.

²⁸ Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vo. 63 No. 3, 2011, 497.

²⁹ Ks. esim. sisällysluettelot teoksista Malashenko, Trenin, 2004; Wood, 2007.

asemakseen jääneen edeltäjänsä Putinin politiikan toistaminen konfliktissa.³⁰ Venäjän presidentteihin liittyvät personoituneet valtopoliittiset tekijät käyvät ilmi Memorialin tuottamasta materiaalista, mutta analyysini keskittyy laajemmin konfliktin tšetšenisatiovaiheen aiheuttamiin reaktioihin konfliktin ulkopuolisten toimijoiden näkökulmasta.

Tutkimuskohteeni Memorial on ihmisoikeusjärjestönä poikkeuksellinen ei-länsimainen järjestö toimintansa laajuuden, historiallisten väärinkäytösten selvittämistä korostavan eri toimijoihin kohdistuvan julkisen painotuksensa ja jäsentensä saaman julkisuuden vuoksi. Lisäksi Memorial on ollut yksi tärkeimmistä kansalaisyhteiskuntatason toimijoista toisen Tšetšenia sodan aikana. On tosin muistettava, ettei huomio ole usein ollut positiivista, kuten Tšetšenia-aktivistiensa Natalia Estemirovan ja Viktor Popkovin murhat ovat todistaneet.

Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonflikti määritteli Neuvostoliiton jälkeisen Venäjän suhteita Euroopan unioniin kahden vuosikymmenen ajan.³¹ Ei-länsimaisten, tässä tapauksessa venäläisten, kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen länsimaihin ja kansainvälisiin instituutioihin välittämiä tietoja erilaisista konflikteista on tarpeellista analysoida näiden konfliktien ratkaisemiseksi sekä valtioiden ja kansainvälisten instituutioiden välisten suhteiden kehityksen ymmärtämiseksi. Ihmisoikeusjärjestöt operoivat maailman vaarallisimmilla konfliktialueilla välittäen tietoa erityisesti siviileihin kohdistuvista ihmisoikeusloukkauksista sekä pyrkivät vaikuttamaan konfliktinratkaisuehdotuksiaan kansainvälisten instituutioiden toimintaan. Globaalia yhteisöä tutkinut historioitsija Akira Iriye esittää teoksessaan *Global Community: The Role of International Organizations in the Making of the Contemporary World*, ettei kansalaisyhteiskuntatoimijoita ole enää 2000-luvulla voinut erottaa määränsä vuoksi kansainvälisestä politiikasta. Akiran mukaan ei-valtiollinen perspektiivi avaa uusia näkemyksiä myös historiallisuutta painottavaan politiikan tutkimukseen.³²

Venäjän ihmisoikeustilanne on ollut tutkijoiden kiinnostuksen kohteena enenevässä määrin ensimmäisen Tšetšenian sodan jälkeen. Venäjän ihmisoikeuksien kehittymistä on tutkittu yhteiskuntatieteellisen alan lisäksi oikeustieteessä suhteessa Venäjän säätämiin ja ratifioimiin kansainvälisiin lakeihin. Itse painotan ihmisoikeuksien ilmenemistä kansalaisyhteiskunnassa. Tässä tutkimuksessa hyödyntämäni Christopher Marshin ja Nikolas Gvosdevin teos *Civil Society and the*

³⁰ Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vo. 63 No. 3, 2011, 499.

³¹ Francis, Céline: "Selective Affinities" – The Reactions of the Council of Europe and the European Union to the Second Armed Conflict in Chechnya 1999–2006. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60 No. 2, 2008, 318, 321–322.

³² Iriye, 2002, 1.

Search for Justice in Russia analysoi kansalaisyhteiskuntatoimintaa ja sen ongelmia sekä oikeudenmukaisuuden ja oikeuden käsitteitä suhteessa venäläisyyteen poliittisessa, taloudellisessa ja sosiaalisessa sfäärissä. Tutkimukseni Memorialia analysoivista tutkimuksista painotan historioitsija Stephen Kotkinin Memorialin perustajajäsen Dmitrii Iurasovin haastattelututkimusta. Hänen lisäksi esimerkiksi Anne White on tutkinut Memorialin toimintaa Venäjän provinseissa. Ihmisoikeusjärjestöjen toiminnan tutkimuksen kirjallisuutena hyödynnän kansainvälisen lain professori Hurst Hannumin, politiikan tutkija Michelle Parlevlietin sekä itsenäiseksi ja puolueettomaksi itseään luonnehtivan yhdysvaltalaisen The Carnegie Council for Ethnicity in International Affairs –hyväntekeväisyysjärjestön tuottamia tutkimusartikkeleita. Näissä artikkeleissa ihmisoikeustoimijoiden suhdetta konfliktinratkaisun prosessiin ja toimijoiden hyödyntämiä vaikutuskeinoja on eritelty uraa uurtavasti tässä suhteellisen uudessa tutkimusnäkökulmassa.

Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktia on aiemmin tutkittu runsaasti niin johtajuuspolitiikan ja Neuvostoliiton hajoamisen laukaisemien poliittisten prosessien kuin Venäjän vähemmistöjen aseman ja islaminuskon radikalisoitumisen näkökulmista. Tässä tutkimuksessa painotan erityisesti Aleksei Malashenkon ja Dmitri Treninin toimittamaa väkivaltakonfliktin laajoja kausaalisia suhteita ja kansainvälisiä kytköksiä analysoivaa tutkimusta *Russia's Restless Frontier: The Chechnya Factor in Post-Soviet Russia* sekä Matthew Evangelistan teosta *The Chechen Wars: Will Russia Go the Way of the Soviet Union?*. Jälkimmäisen suomennettu nimi *Hajoaako Venäjä?* kuvaa paremmin teoksen ydinanalyysia Jeltsinin ja Putinin poliittisista tarpeista ja peloista Tšetšenian sotien taustalla. Tšetšenisatioprosessin tutkimusta on pääasiassa julkaistu vain akateemisissa artikkeleissa, ei kirjallisuudessa, johtuen yksinkertaisesti siitä, että toinen Tšetšenian sota päättyi vasta vuonna 2009. Käyttämäni vuosien 2006–2009 tšetšenisatioprosessia käsittelevät tieteelliset artikkelit ovat Sakwan, Dannreutherin, Russelin, Jansenin ja Waren kaltaisten tunnettujen Tšetšenia-tutkijoiden tutkimusjulkaisuja.

Venäläinen tunnettu islam-asiantuntija Aleksei Malashenko tutkimuksineen ja tieteellisine artikkeleineen on Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktiin olennaisesti liittyvän islaminuskon tutkimuksen päätiedonlähteeni. Tutkimuksissaan Malashenko on erityisesti keskittynyt Venäjän muslimienemmistöisiin tasavaltoihin ja näiden alueiden suhteeseen keskusvaltaan. Malashenkon lisäksi monet muut tutkijat ovat *Europe-Asia Studies* –tutkimusjulkaisun artikkeleissa tarkastelleet radikaali-islamin leviämisen, Venäjän turvallisuuspolitiikan muutoksen, terrorisminvastaisen sodan ja separatismien vaikutuksia nyky-Venäjän politiikkaan sekä Tšetšenian sotien eri vaiheisiin ja

tšetšeenien kohteluun Venäjän federaation alueella. Näissä artikkeleissa korostuu myös venäläisen identiteetin murros suhteessa kansainvälisen politiikan muutoksiin. EU:n reaktioita Venäjän ja ei-valtiollisten tahojen toimintaan Tšetšenian väkivaltakonfliktin aikana vertaan lähdeaineistoni kautta samaisen julkaisun venäläisen identiteetin muutosta ja Euroopan unionin ulkopolitiikkaa käsitteleviin tutkimusartikkeleihin sekä EU:n tuottamiin ihmisoikeusraportteihin.

Lähdekritiikin puolesta tutkimuskirjallisuudesta on mainittava, että mielestäni käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa Venäjän sisä- ja ulkopolitiikkaa sekä Tšetšenian väkivaltakonfliktia lähestytään ottaen huomioon Venäjän historialliset ja kulttuuriset erityispiirteet. Toisin on esimerkiksi ihmisoikeusloukkauksia käsittelevän tutkimuksen ja erilaisten Tšetšeniaa käsittelevien toimittajareportaasien piirissä, sillä nämä saattavat sisältää emotionaalisen jännitteen. Jännitteen vaarana on, ettei venäläisen kulttuurin ja yhteiskunnan suhtautumista länsimaisiin individualistisiin ihmisoikeuksiin ymmärretä oikeassa eli venäläisessä kontekstissa.

1.3. LÄHDEAINEISTO

Alkuperäislähteenä käytän ihmisoikeusjärjestö Memorialin vuosina 2006–2009 julkaisemia Tšetšenian ihmisoikeustilannetta käsitteleviä englanninkielisiä raportteja. Nämä raportit ovat järjestön avoimeen tiedonjulkaisuun ja -saantiin tähtäävän periaatteen mukaisesti saatavilla Memorialin Moskovan toimipisteen internet-arkistossa.³³ Vuosina 2006–2009 Tšetšeniaa käsitteleviä raportteja on julkaistu 11 kappaletta (2006: 2 kpl, 2007: 5 kpl, 2008: 2 kpl ja 2009: 2 kpl). Niiden pituudet vaihtelevat kuudesta sivusta neljäänkymmeneen sivuun. Raportteja ei ole jaoteltu minkäänlaisiin kategorioihin teemansa tai kirjoittajansa perusteella, joten olen poiminut arkistosta englanninkieliset ja Memorialin itsensä mukaan eurooppalaiselle yleisölle ja instituutioille virallisina tiedotteina julkaistut raportit.³⁴ Muita Memorialin julkaisumuotoja ovat venäjänkieliset kirjat, radio-ohjelmat, sanomalehtiartikkelit ja valokuvakokoelmat, joita en aiheenrajauksen vuoksi käytä tässä tutkimuksessa

Molemmat vuoden 2009 raportit on julkaistu konfliktin virallisen päätöksen jälkeen, mutta olen ottanut ne silti mukaan tutkimukseeni tarkastellakseni konfliktin päätöksen herättämiä reaktioita. 2.3.2006 ja 29.1.2007 julkaistut raportit on tehty yhdessä toisen venäläisen ihmisoikeusjärjestön,

³³ Englanninkielisten raporttien internet-arkisto. <http://memo.ru/s/267.html> (Katsottu 29.4.2014).

³⁴ Memorialin internet-sivun esittelyteksti 1.

Demos Centerin, kanssa. Järjestö ei ole enää toiminnassa, mutta entinen johtajansa Tanja Lokshina on siirtynyt kansainväliseen ihmisoikeusjärjestö Human Rights Watchiin. Näissä kahdessa raportissa ei mainita miten yhteistyö on käytännössä toteutettu tai kuka on ollut vastuussa raportin eri osioista, joten käsittelen niitä pääasiassa Memorialin julkaisuina.

Memorialin mukaan heidän julkaisemansa englanninkieliset raportit on ensisijaisesti tarkoitettu Euroopassa EU:n toimielimiin suuntautuvaan tiedotustyöhön. Julkaisukanaviksi kerrotaan EU, eurooppalaiset instituutiot ja kansalaisjärjestöt. Raportit on levitetty myös median ja järjestön oman internet-julkaisukanavan kautta Venäjälle, tosin venäjänkielisinä ja tiedoiltaan laajempina versioina.³⁵ EU on julkisesti esittänyt käyttävänsä Memorialin ja muiden ihmisoikeusjärjestöjen tiedotusta omien ihmisoikeusstrategioidensa muodostamisessa³⁶, joten voi olettaa, että Memorialin raportointi tavoittaa Euroopan unionin. Muista tiedonlähteistä esimerkiksi Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteerin raportit ovat sisältäneet viittauksia Memorialin tuottamaan tietoon,³⁷ samoin muun muassa New York Times- ja The Guardian –sanomalehtien artikkelit.³⁸

Memorialin Euroopan unionille suunnattua englanninkielistä raportointia analysoin aineiston laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Ensisijaisesti tarkastelen kuinka Memorialin toiminnalleen määrittelemät tavoitteet toteutuvat järjestön raportoinnissa. Demokratiaan perustuvan lainmukaisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistäminen, totalitarismin vastustaminen, totuuden paljastaminen koskien valtion harjoittamia laittomia metodeja ja niiden seurauksia, ihmisoikeussopimuksiin perustuvien ihmisoikeusstandardien toteutumisen valvominen sekä vapaan tiedonsaannin edistäminen ovat tavoitteita, joiden esiintymistä ja toteutumista tiedotuksessa selvitän etsimällä ja analysoimalla niiden mukaista informaatiota Memorialin Tšetšeniaa käsittelevästä raportoinnista.

Toissijaisesti selvitän noudattaako Memorial tiedotuksessaan ihmisoikeusjärjestöille tutkimuskirjallisuudessa määriteltyjä tyypillisiä vaikutuskeinoja raportointinsa tavoitteiden saavuttamisessa. Pyrin tutkimaan näiden keinojen esiintymistä ja vaikutusta tavoitteiden

³⁵ Memorialin venäjänkieliset raportit eroavat englanninkielisistä EU:lle suunnatuista raporteista siten, että venäjänkielisissä on yleensä esitelty tarkemmin venäläispaikkakunnat ja ihmisoikeusrikosten tapahtumapaikat sekä oikeusprosessien eteneminen. Lisäksi niitä on määrällisesti enemmän ja erilaisilla sisällöillä, joten tiedotuksen sisältö poikkeaa Euroopan unioniin suunnatuista raporteista.

³⁶ Human Rights and Democracy in the World. Report on EU Action. July 2008 to December 2009. May 2010, 55.

³⁷ Katso esim. The Situation in the Field of Human Rights in the Chechen Republic of the Russian Federation, UN, 26.3.1996.

³⁸ Ks. esim. Rattled Chechnya is Gripped by an Epidemic of Political Kidnappings, The New York Times, 19.7.2009; A Second Chechnya, The Guardian, 18.6.2004.

toteutumiseen raportoinnissa tiedotuksen välittämää tietoa analysoimalla sekä etsimällä vaikutuskeinojen mukaista retoriikkaa raporteista.

Lähdekritiikkiä pohdittaessa tulee pitää mielessä jo aiemmin mainitsemani ihmisoikeusjärjestöjen raportointiin vaikuttavat ominaiset vaikutuskeinot. Ihmisoikeusjärjestöjen toimintaa määrittävät julkisuuden ja toiminnan läpinäkyvyyden vaatimukset vaikuttavat raporttien sisältöön, sillä myös Memorial pyrkii saamaan mahdollisimman suuren mediahuomion julkaisuilleen ja sitä kautta ihmisoikeuspolitiikalle. Ulkoisen lähdekritiikin puolesta näen, että Memorialin kansainvälisen aseman ja tunnettavuuden perusteella raporteja voidaan pitää aitoina ja luotettavina. Järjestö on myös itse julkaissut ne omilla virallisilla internet-sivuillaan. Raporttien tiedot ovat Memorialin aktivistien keräämiä, ja raporteiksi tiedot on koonnut Memorialin Moskovan ihmisoikeuskeskus. Sisäisenä lähdekritiikkinä mainittakoon, että raportit perustuvat aktivistien ja Memorialin tulkintaan Tšetšenian ihmisoikeustilanteesta. Tämä tulkinta puolestaan on laadittu sekä venäläisen että länsimaisen ihmisoikeuskäsityksen mukaisesti, sillä vaikka Memorial ilmoittaakin toimivansa länsimaisia individualistisia ihmisoikeuksia kunnioittaen, on muistettava, että silti sen toimintaympäristö on venäläinen kansalaisyhteiskunta omine arvokäsityksineen ja lainsäädäntöineen.

Internet-sivujensa mukaan Memorial määrittelee toimivansa entisten neuvostomaiden ja Venäjän liittovaltion alueen konfliktialueilla eli 'kuumissa paikoissa'. Järjestö lähettää aktivistejaan näille alueille tarkkailemaan konfliktin kehitystä sekä pyrkii perustamaan havainnointikeskuksia pitkäaikaisen tilanteen seuraamisen mahdollistamiseksi. Aktivistien keräämä tieto kootaan Memorialin Moskovan ihmisoikeuskeskuksessa, joka keskittyy median tarkkailun ohella konfliktialueiden ihmisoikeusloukkauksista tiedottamiseen aktivistien tuottaman tiedon perusteella. Raporttien julkaisun lisäksi aktivistit ja Memorialin muut jäsenet tuottavat mediaa varten puheita ja lehdistötiedotteita sekä järjestävät lehdistötilaisuuksia ja protesteja tarvittaessa. Järjestö tiedostaa, että verrattuna 1980-lukuun, nykyisin myös reporterit raportoivat konfliktialueilta aktivistien lisäksi, joten median ei tarvitse olla riippuvainen pelkästään aktivistien tuottamasta tiedosta. Omien sanojensa mukaan Memorial kuitenkin keskittyy tuottamaan sellaista tietoa, jota media ei voi välittää. Tällaista on esimerkiksi konfliktin historiaa, ihmisoikeusloukkausten metodeja, ihmisoikeusloukkausten syyllisiä ja konfliktin ratkaisuehdotuksia käsittelevä informaatio.³⁹

³⁹ Memorialin internet-sivun esittelyteksti 1.

Kaikki lähdeaineiston ja tutkimuskirjallisuuden suomennokset ovat omiani, ellei toisin mainita.

1.4. LÄHIHISTORIAN TUTKIMUKSEN ONGELMAKOHDAT

Historiantutkijoista esimerkiksi Jorma Kalela on erikoistunut tutkimustensa kautta määrittelemään historiantutkimuksen tieteenalaa ja historiantutkimuksen prosessia. Hänen mukaansa historiantutkijan tehtävä on selvittää miten tiettyyn historialliseen tulkintaan on päädytty, ja lähdeaineistoa tutkien muodostaa oma käsityksensä tähän tulkintaan johtaneesta prosessista.⁴⁰ Lähihistoriantutkimus voitaisiin nähdä tässä tapauksessa ongelmalliseksi, sillä menneisyyden tapahtumien historiallisista tulkinnoista ei ole useinkaan ehtinyt muodostua konsensusta. Timo Vihavainen on osallistunut lähihistorian tutkimuksesta käytävään keskusteluun *Lähihistoriateoksessa* julkaistulla artikkelillaan 'Lähihistorian kirjoittamisen ongelma'. Vihavainen lisää Kalelan huomioon aineiston rajallisuuden haasteen, mikä tarkoittaa sitä, ettei historiantutkija saa kaikkea tarvitsemaansa aineistoa käsiksi. Syy tähän voi olla esimerkiksi aineiston salaiseksi luokittelu.⁴¹

Venäjällä ongelmana onkin, että viraomaisaineistot ovat olleet tutkijoiden ulottumattomissa lukuun ottamatta Neuvostoliiton romahduksen aiheuttamaa arkistojen hetkellistä avautumista. Eilänsimaisten ihmisoikeusjärjestöjen tutkimus on sekin vielä varsin nuorta varsinkin historiatieteen alalla, mutta yhteiskuntatieteistä kansainvälisen politiikan tutkimuksen ja poliittisen kulttuurin tutkimuksen aloilla aihetta on tutkittu hiukan runsaammin. Poliittinen historia keskittyy edellisiä vahvemmin valtiotason toimijuuteen, vaikka kansalaisyhteiskunta koetaankin tieteenalan piirissä yhä merkittävämmäksi poliittisen toiminnan kentäksi. Nuoren tutkimuksen lisäksi ongelmana on, että venäläisten ihmisoikeusjärjestöjen tuottama aineisto kattaa vain raapaisun Venäjällä tapahtuneista ihmisoikeusloukkauksista. Tämä johtuu siitä, että järjestöt voivat raportoida vain niiden tietoon tulleista loukkauksista.

Tutkimukseni kannalta haasteena on säilyttää historiallinen perspektiivi vieläkin olemassa olevan ihmisoikeusjärjestö Memorialin raportointityöhön, jotta huomaan kehityksen kannalta merkittävät tekijät. Toisaalta vuoden 2009 jälkeen Memorialin englanninkielinen raportointityö koskien Tšetšeniaa ja muita Pohjois-Kaukasian tasavaltoja on säilynyt hyvin samankaltaisena kuin vuosina

⁴⁰ Kalela, 2000, 55–56.

⁴¹ Vihavainen, 1995, 166-167.

2006–2009, mikä paitsi mahdollistaa järjestön raportoinnin arvioinnin nykyajasta käsin myös perustelee sen. Esimerkiksi vuosina 2009–2010 Memorialin raportointi kiihtyi hetkellisesti, kuten vuonna 2007. Järjestö keskittyi tuolloin tšetšenisatioprosessin arvioinnin sijaan ihmisoikeustoimijoihin kohdistuneeseen väkivallan uhkaan. Memorialin raportoinnin huomion siirtyminen yhä kiristyvään Venäjän kansalaisyhteiskunnan lainsäädäntöön ja aktivistien vainoihin on luonnollista, sillä tekijät vaikuttivat Memorialin toimintamahdollisuuksiin.

Memorialin julkaisemia englanninkielisiä raportteja on Moskovan ihmisoikeuskeskuksen internet-arkistossa saatavilla vuosilta 1995–2011. Tänä aikana Memorial keskittyi ihmisoikeusasioissa pääasiassa Pohjois-Kaukasian ja Keski-Aasian alueisiin erilaisten tarkkailumissioiden kautta yhteistyössä muiden ihmisoikeusjärjestöjen kanssa. Aina vuoteen 2005 saakka raportteja julkaistiin useimmiten vain yksi kappale vuodessa tai kahdessa. Ennen vuotta 2006 julkaistut raportit käsittelevät Pohjois-Kaukasian aluetta ensimmäisen ja toisen Tšetšenian sodan aikana. Teemoista nousevat selkeimmin esille pakolaisongelmat, venäläisviranomaisten voimankäyttö siviilejä kohtaan, panttivankitilanteet ja terrorismin vastaisen sodan menetelmät. Memorialin englanninkielisiä raportteja ei ole julkaistu vuoden 2012⁴² jälkeen internetissä syystä, joka ei käy ilmi järjestön internet-sivuilta. Tuonakin vuonna tiedonannot keskittyivät Tšetšenian sijaan muihin Pohjois-Kaukasian tasavaltoihin.

Koen, että lähihistoriantutkimus on tässä tapauksessa hyödyllistä, sillä toisen Tšetšenian sodan tapahtumat ovat vaikuttaneet nopealla aikataululla Venäjän nykyisiin poliittisiin linjauksiin ja nämä linjaukset sekä ihmisoikeusjärjestöjen raportointityö puolestaan ulkovaltojen reaktioihin. Lisäksi Ramzan Kadyrov on yhä Tšetšenian presidenttinä, mikä osaltaan perustelee tarpeen hänen sodanaikaisten toimiensa tutkimukselle. Lähihistoriantutkimus on täysin perustelua, mikäli tutkijan aineisto vastaa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Ihmisoikeusjärjestön tavoitteiden toteutumista ja vaikutuskeinojen hyödyntämistä on mahdollista tarkastella järjestön tuottaman aineiston kautta.

1.5. KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY: INDIVIDUALISTISET IHMISOIKEUDET VENÄJÄLLÄ

Tutkimusaiheeni on poikkitieteellinen yhdistelmä historiantutkimusta ja yhteiskuntatieteellisiä aloja politiikan tutkimuksesta viestintään. Näkökulmani on historiallinen, vaikka hyödynnänkin työssäni yhteiskuntatieteellisen alan terminologiaa individualistisista ihmisoikeuksista. Lähestymistapani

⁴² Vuonna 2012 julkaistiin vuotta 2011 käsitteleviä raportteja.

historiallisuus näyy menneisyyden analyttisessä ja kriittisessä arvioimisessa sekä historialliseen kehitykseen vaikuttavien tekijöiden painotuksessa.

Kutsun Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktin osapuolia 'Venäjän federaation keskusvallaksi' tai 'Kremliksi' sekä 'tšetšeeniseparatisteiksi' ja 'islamistitaistelijoiksi' tai 'fundamentalistimuslimeiksi'. Osapuolien nimeäminen perustuu sekä käyttämästäni tšetšenisäätiötä käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta⁴³ että Memorialin raportoinnista nouseviin termeihin. Käsitteiden ei ole tarkoitus kuvata kaikkia venäläisiä, tšetšeeniä tai muslimeja, tai heidän mielipiteitään, vaan pelkästään konfliktin aktiivisia osapuolia. Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktissa on eri aikoina ollut useampi kuin kaksi osapuolta, mikä johtuu väkivaltakonfliktin luonteen muutoksesta ensimmäisen ja toisen sodan välillä. Ensimmäistä sotaa määritteli tšetšeenien separatismi ja itsenäistymisen tavoittelu, toista tšetšeeni- ja ulkomaalaisfundamentalistimuslimien pyrkimys uuden islaminuskon hallinnossaan noudattavan valtion perustamiseksi.⁴⁴ Slaavilaisperäiset etniset venäläiset ja tšetšeenit olivat kansakuntina siviiliuhrien asemassa konfliktissa sekä Pohjois-Kaukasian sota-alueella että venäläiskaupunkien terrori-iskuissa. Tällaista Venäjän ja Tšetšenian konfliktin osapuolten jaottelua on käyttänyt myös esimerkiksi John Russell. Hän korostaa, että osapuolten käsitteellistäminen on välttämätöntä, vaikka todellisuudessa tšetšeenit, äärimuslimit tai venäläiset eivät olleet missään nimessä homogeenisiä ryhmittymiä.⁴⁵

Tässä pro gradu -työssä määrittelen ihmisoikeudet Yhdistyneiden kansakuntien vuoden 1948 ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen mukaisesti perustavanlaatuisiksi oikeuksiksi ja vapauksiksi, jotka kuuluvat jokaiselle ihmiselle.⁴⁶ Poliitiikan tutkija Michelle Parlevlietia mukailen sisällytän ihmisoikeuksien käsitteeseen poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset oikeudet, jotka näkyvät kansainvälisissä ja kansallisissa instrumenteissa. Nämä sisältävät muun muassa

⁴³ Ks. esim. Dannreuther, Roland: Islamic Radicalization in Russia. An Assessment. *International Affairs* Vol. 86 No. 1, 2010; Ross, Cameron: Introduction. Russian Regional Politics under Putin and Medvedev. *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011; Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011; Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010; Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011.

⁴⁴ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 604.

⁴⁵ Russell, John: Obstacles to Peace in Chechnya. What Scope for International Involvement? *Europe-Asia Studies*, Vol. 58 No. 6, 2006, 942.

⁴⁶ Ulkoasianministeriö. Ihmisoikeussopimukset ja raportit. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=31353&contentlan=1&culture=fi-FI> (Katsottu 28.3.2014).

oikeuden elämään, perustavanlaatuisen sanan- ja mielipiteenvapauden, uskonnonvapauden sekä oikeuden vapauteen ja turvallisuuteen. Kansalaisyhteiskunnan mukaisesti jokaisella kansalaisella on oikeus vapauteen ja tasa-arvoon muiden kansalaisten kesken sekä suoja valtiiovallan väärinkäytöksiä vastaan.⁴⁷ Ihmisoikeusjärjestö Memorial ilmoittaa toimivansa periaatteenaan nämä YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen määrittelemät jokaiselle kuuluvat ihmisoikeudet.⁴⁸ Järjestö viittaa usein raportoinnissaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen rikkomuksiin Tšetšeniassa.⁴⁹ Venäjä allekirjoitti ja ratifioi sopimuksen vuonna 1998 lukuun ottamatta ihmisoikeussopimuksen kuudetta pöytäkirjaa, joka koskee kuolemanrangaistusta.⁵⁰

Individualistiset ihmisoikeudet ovat alun perin osa niin sanottua länsimaista normatiivista traditiota.⁵¹ EU-Venäjä-suhteiden tutkimukseen erikoistuneen Viatcheslav Morozovin mukaan länsieurooppalainen diskurssi on Neuvostoliiton hajoamisesta ja Jugoslavian hajoamissodista lähtien keskittynyt pyrkimykseen istuttaa länsimaiset individualistiset ihmisoikeusstandardit Venäjälle, jonka poliittiseen ja kulttuuriseen traditioon ne eivät ole perinteisesti kuuluneet. Hän kutsuu tätä Euroopan unionin ja Venäjän suhteiden kynnyksikysymykseksi mieltämäänsä painostustoimintaa niin sanottujen länsimaiden 'romanttiseksi realismiksi', jonka Venäjä puolestaan kokee vieraaksi ja näin ollen uhaksi venäläiselle identiteetille. Euroopan unioni on kokenut Venäjän haluttomuuden ihmisoikeussopimusten noudattamisessa 'epäeurooppalaiseksi' ja

⁴⁷ Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002, 3.

⁴⁸ Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 6.

⁴⁹ Ks. lisää Memorial: The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007.

⁵⁰ Ratifioimatta jättämiselle on monia syitä. Poliitiikan tutkija James Headleyn mukaan Venäjän presidenteistä Boris Jeltsin, Vladimir Putin ja Dmitri Medvedev ovat esittäneet 6. artiklan ratifioimista, mutta Duuma on toistuvasti kieltäytynyt noudattamasta suositusta. Kansainvälisten suhteiden tutkija Sinikukka Saari puolestaan esittää, Neuvostoliiton romahduksen sivuilmiöinä pidetyt korruptio, taloudellinen epävarmuus ja sosiaaliset ongelmat vaativat myös kovempia ja rankempia rangaistuksia järjestyksen säilyttämiseksi eli kuolemanrangaistuksen mahdollisuutta oli ylläpidettävä. Myöhemmin hänen mielestään Tšetšenian sodat ja terrorismin vastainen operaatio estivät 6. artiklan ratifioinnin. Kremlinin politiikkaa tukevan sähköisen *pravda.ru*-sanomalehden uutisoinnin mukaan Venäjä on kieltäytynyt ratifioimasta kuudetta pöytäkirjaa uhakseen kokeman federaation alueella esiintyvän terrorismin vuoksi. Ks. lisää Headley, James: Is Russia out of Step with European Norms? Assessing Russia's Relationship to European Identity, Values and Norms through the Issue of Self-Determination. *Europe-Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 429; Russia Unable To Abolish Death Penalty because of Terrorist Threat, *Pravda.ru*, 25.3.2010; Saari, Sinikukka: Russia's Creeping Challenge to European Norms. In: Hopf, Ted (ed.): *Russia's European Choice*. Palmgrave Macmillan. New York, 2008, 103–109.

⁵¹ Cabestan, Jean-Pierre: Constitutionalism and Western Legal Traditions in Human Rights in Asian Legal Systems: With a Special Focus on Chinese Legal Systems. In: Cardinal, Paolo; Oliveira, Jorge Costa; *One Country, Two Systems, Three Legal Orders - Perspectives of Evolution*. Springer Berlin Heidelberg. Berlin, Heidelberg, 2009, 715.

'sivistymättömäksi'.⁵² Morozovin näkemys individualististen ihmisoikeuksien soveltamisesta Venäjällä korostaa EU-Venäjä-suhteen osapuolten kyvyttömyyttä ymmärtää toistensa kulttuurista lähtökohtaa ja normatiivista traditiota.

Venäläistä suhtautumista kansainvälisiin ihmisoikeusnormeihin ovat analysoineet myös politiikan tutkijat Eric A. Heinze ja Douglas A. Borer. Alun perin kansainväliset ihmisoikeusnormit istutettiin Venäjälle Neuvostoliitossa Gorbatsëvin aikana glasnostissa ja perestroikassa⁵³. Vielä Neuvostoliiton romahdettua Boris Jeltsin korosti yhteiskunnallista muutosta kohti demokraattisia reformeja ja ihmisoikeusnormien mukaista hallintoa. Venäjä hylkäsi ihmisoikeusnäkökulman vuonna 1994 aloittaessaan sodan Tšetšeniaa vastaan. Heinze ja Borer argumentoivat tieteellisessä artikkelissaan 'The Chechen Exception: Rethinking Russia's Human Rights Policy' (*Politics* Vol. 22 No. 2, 2002), että Neuvostoliiton jälkeisen Venäjän ihmisoikeuspolitiikkaa arvioidaan yleensä länsimaisten ulkopuolisten kriitikkojen toimesta niin, että kritiikin terävin kärki osoittaa Venäjän aiheuttamaan ihmisoikeuskatastrofiin ensimmäisessä Tšetšenian sodassa sekä tämän kautta Venäjän kyvyttömyyteen omaksua kansainvälisiä ihmisoikeusnormeja. Toisin sanoen länsimaisesta näkökulmasta Venäjä ei ole osannut tai halunnut soveltaa ihmisoikeuksia sisäpolitiikassaan.⁵⁴

Heinzen ja Borerin mielestä Tšetšenian sota on kuitenkin pikemminkin poikkeus Venäjän ihmisoikeuksien soveltamisen historiassa kuin jälleen eräs osoitus Venäjän ja lännen eroista ihmisoikeusstandardien käyttöönotossa. He vertaavat Venäjää vastaan kohdistettuja syytöksiä Yhdysvaltain vuonna 2001 aloittamaan terrorismin vastaiseen taisteluun, jossa ihmisoikeuksien puolestapuhujaksi itsensä nimennyt valtio aloitti yhteistyön monien sellaisten regiimien kanssa, joiden ihmisoikeuskysymyksiä oli aiemmin kritisoitu. Lisäksi 1990-luvulla Venäjä tunnusti YK:n legitiimiksi instituutioksi kollektiivisissa turvallisuuspäätöksissä, mikä merkitsee, että Venäjä lisääntyvissä määrin hyväksyi YK:n määrittelemät ihmisoikeusstandardit ja täten omaksui individualistisia ihmisoikeuksia sisäpolitiikkaansa.⁵⁵

⁵² Morozov, Viatcheslav: Resisting Entropy, Discarding Human Rights. Romantic Realism and Securitization of Identity in Russia. *Cooperation and Conflict* Vol. 37 No. 4, 2002, 409.

⁵³ Perestroika ja glasnost olivat Gorbatsëvin sisäpoliittisia uudistuksia, jotka tähtäsivät Neuvostoliiton poliittisen ja taloudellisen järjestelmän rakennemuutokseen.

⁵⁴ Heinze, Eric A.; Borer, Douglas A.: The Chechen Exception. Rethinking Russia's Human Rights Policy. *Politics* Vol. 22 No. 2, 2002, 86–87.

⁵⁵ *Ibid*, 88–89, 92.

1.6. TUTKIELMAN RAKENNE

Olen jakanut tämän pro gradu -tutkimuksen niin, että ensin käsittelen taustoittavassa luvussa **II IHMISOIKEUSJÄRJESTÖ MEMORIAL** ihmisoikeusjärjestö Memorialin perustamisen sekä järjestön toiminnan kehityksen pääpiirteet. Tuon esille Memorialin normatiivisen perustan lisäksi järjestön toiminnalleen määrittelemät tavoitteet. Perehdyn myös ihmisoikeusjärjestöille ja muille ihmisoikeustoimijoille tyypillisiin vaikutuskeinoihin, jotka vaikuttavat näiden tavoitteiden saavuttamiseen.

Luvut **III–VI** ovat analyysilukujani, jotka pohjautuvat Memorialin raportointiin Tšetšenian tapahtumista Euroopan unioniin vuosien 2006–2009 tšetšenisaaatioprosessin aikana. Analyysi noudattelee kronologisesti Ramzan Kadyrovin nousua Tšetšenian pääministeristä presidentiksi jatkuen aina toisen Tšetšenian sodan päätökseen vuonna 2009. Alkuperäislähteinä käyttämäni Memorialin raporteista nousevat teemat olen jaotellut luvuiksi raporttien ilmestymisvuoden mukaisesti. Alaluvut olen nimennyt raporteista nousevien teemojen mukaisesti keskittyen erityisesti näkökulmaan, joka korostaa Memorialin toiminnalleen määrittelemien tavoitteiden toteutumista. Jokaisen luvun lopusta on löydettävissä kyseisen luvun päätelmien koonnit.

Luvussa **III 2006: MEMORIAL IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN TARKKAILIJANA TŠETŠENIAN NORMALISAATIOSSA JA REKONSTRUKTIOSSA** perehdyn ensiksi toisen Tšetšenian sodan historiallisiin tekijöihin, jotka johtivat lopulta tšetšenisaaatioprosessiin. Memorial mainitsee yhdeksi tavoitteekseen ihmisoikeussopimusten noudattamisen valvomisen ja ihmisoikeusrikoksista tiedottamisen, mikä esiintyy vahvasti valtarakenteita ja yhteiskunnallisia ongelmia käsittelevissä vuoden 2006 raporteissa.

Seuraavassa luvussa **IV 2007: MEMORIAL PALJASTAA TOTUUDEN KOSKIEN VENÄJÄN KESKUSVALLAN LAITTOMIA METODEDEJA** tarkastelen Venäjän terrorismin vastaista operaatiota seurauksineen. Memorial pyrkii tavoitteidensa mukaan paljastamaan totuuden koskien valtion harjoittamia laittomia metodeja sekä niiden seurauksia, mikä esiintyy hyvin luvun terrorismiin ja vastaterrorismiin, Ramzan Kadyrovin kasvavaan valtaregiimiin, Tšetšenian oikeusjärjestelmään ja turvallisuuspalvelujen väkivaltaan keskittyvissä vuoden 2007 raportoinnin teemoissa.

Luvun **V 2008: TŠETŠENIAN AUTORITAARISEN HALLINNON SYNTY UHKANA MEMORIALIN TUKEMALLE DEMOKRATIAKEHITYKSELLE** nimen mukaisesti analysoin kuinka Memorial on käsitellyt vastustamansa autoritaarisen hallinnon muodostumista Tšetšeniaan sekä islaminuskon käyttöä tuon hallinnon muodostamisessa. Lisäksi tuon esille, millä tavoin järjestö raportoi Venäjän toimien oikeutuksesta Tšetšeniassa vuonna 2008.

Viimeisessä analyysiluvussani **VI 2009: KONFLIKTIN PÄÄTÖS JA IHMISOIKEUSJÄRJESTÖT HYÖKKÄYKSEN KOHTEENA** käsittelen Memorialin raportointia toisen Tšetšenian sodan päätöksen jälkeen erityisenä huomion kohteena radikaaliliikkeiden uusi aktiivisuus sekä ihmisoikeustoimijoihin kohdistunut painostus, mikä sai lopulta Euroopan unioninkin reagoimaan Venäjän ihmisoikeuspolitiikan ongelmiin.

Luvussa **VII LOPPUPÄÄTELMÄT** vastaan tutkimuskysymyseeni ja kokoan analyysini päätelmät, mikä jälkeen seuraavat luettelot tässä tutkimuksessa käyttämästäni alkuperäisaineistosta, akateemisista tutkimusartikkeleista ja tutkimuskirjallisuudesta.

II IHMISOIKEUSJÄRJESTÖ MEMORIAL

Tässä luvussa tarkoitukseni on esitellä venäläisen Memorial-ihmisoikeusjärjestön syntyajankohdan historiallinen konteksti ja järjestön toiminnan pääperiaatteet, jotka molemmat vaikuttivat Memorialin raportointiin vuosina 2006–2009. Ensiksi käyn lävitse miksi Memorial-ihmisoikeusjärjestö perustettiin ja mihin tarpeeseen se pyrki vastaamaan toiminnallaan. Lisäksi tuon esille Memorialin itselleen määrittelemät tiedotuksen ja toiminnan tavoitteet, joiden toteutumista tarkastelen tässä tutkimuksessa.

Seuraavaksi esittelen ihmisoikeusjärjestöille ja muille ihmisoikeustoimijoille tyypillisiä vaikutustapoja ja –malleja sekä esittelen ihmisoikeusjärjestöjen toiminnan normatiivisen taustan niin kuin se esitetään käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa. Toisen alaluvun on tarkoitus perustella, miksi kansainväliset ihmisoikeustoimijat hyödyntävät syyllisten nimeämisen ja vastakohtaistamisen metodeja toiminnassaan sekä vaativat oikeudenmukaisuutta konfliktien osapuolilta.

2.1. MEMORIALIN PERUSTAMINEN JA TOIMINNAN TAVOITTEET

Tutkimuskirjallisuudessa on perinteisesti nähty, että länsimainen kansalaisyhteiskuntakäsite on sopinut huonosti Venäjän kontekstiin, sillä Venäjän federaatiossa kansalaisyhteiskunta ei kehittynyt valtion toiminnan tuotteena, kuten Euroopassa, vaan poliittisena projektina Neuvostoliiton valtiollisten ammattiliittojen ja harrastusjärjestöjen kautta.⁵⁶ Toisaalta koska kansalaisyhteiskuntatoiminnan juuret pohjautuvat länsimaiseen demokratiakäsitykseen, myös Neuvostoliitossa 1980- ja 1990-lukujen taitteessa toimintansa käynnistäneet kansalaisjärjestöt omaksuivat toimintaansa demokraattisia periaatteita, kuten ihmisoikeudet ja sananvapauden.⁵⁷

1980-luvun lopulla Neuvostoliitossa Mihail Gorbatšovin valtiollisten uudistusten perestroikan ja glasnostin kuohunnan aikana oikeusministeriön asetuksella kansalaisjärjestötoiminta julkisine kokoontumisineen muuttui vuonna 1986 laittomasta lailliseksi. Näin kansalaisten järjestötoiminta siirtyi nopeasti maanalaisesta ja epävirallisesta viralliseen julkiseen tilaan ja keskusteluun. Samalla

⁵⁶ Evans, Henry, McIntosh Sundstrom, 2005, 11–14, 28–29; Lonkila, Markku: Kansalaisyhteiskunta, informaatioteknologia ja Venäjän kehitys. Tampere, 2010, 1–2.

⁵⁷ Evans, Henry, McIntosh Sundstrom, 2005, 51–56.

yhteiskunnallinen mielipideilmasto avautui sallien julkisen keskustelun esimerkiksi sosiaaliongelmista.⁵⁸

Memorial syntyi osana tätä kehitystä, kun 25–35-vuotiaiden moskovalaisten ’Demokraattinen perestroika’ -keskustelukerhon yhteyteen perustettiin vuonna 1987 historiallis-valistuksellinen jaosto. Siihen liittyi entisiä dissidentiliikkeiden jäseniä ja kansallisesti tunnettuja ihmisoikeusaktivisteja. Memorialin ensimmäinen hanke oli rakentaa muistomerkki Stalinin terrorin uhrien muistoksi Lubyankan kaupungin ulkopuolelle Solovki-työleirin paikalle. Tehokkaan adressikampanjan ansiosta muistomerkki nousi paikoilleen lokakuussa 1990.⁵⁹

Sosiologi Anne Whiten mukaan Memorial oli ensimmäinen toimija, joka haastoi kommunistisen puolueen ideologian keskittyessään historian tulkintoihin ja poliittiseen symbolismiin. Hän näkee, että venäläisen yhteiskunnan avautuminen 1980-luvun lopulla mahdollisti kansalaisyhteiskuntatoiminnan elpymisen. Memorial oli vahvasti osallisena kehityksessä.⁶⁰ Memorial-historiikin kirjoittaja ja holokausti- sekä kansanmurhatutkimukseen erikoistunut tutkija Nanci Adler yhtyy Whiten näkemykseen, sillä Memorialin kansalliseksi tavoitteeksi oli muistomerkkiprojektin edetessä yhä vahvemmin profiloitunut laajempi stalinismin ja totalitarismin uuden nousun sekä mahdollisten tulevaisuuden repressioiden ehkäiseminen vallitsevan ideologian haastamisen kautta. Memorialin merkittävin aikaansaannos alkuvuosinaan olikin laki poliittisen repression uhrien kuntouttamisesta vuonna 1991.⁶¹

Historioitsija Stephen Kotkin on tehnyt haastattelututkimuksen Memorialin eräästä perustajajäsenestä, Dmitrii Iurasovista. Iurasov esittää, että jo vuonna 1989 Memorialin puheenjohtajaksi valittu Andrei Saharov puhui avoimesti, että kaikki toiminta järjestön piirissä tulisi toteuttaa kaikkien kansainvälisten ihmisoikeuksia suojelevien sopimusten mukaisesti. Iurasovin mukaan uraa uurtaneen Saharovin eräs tärkeimmistä teeseistä oli, että sopimukset allekirjoittanut Neuvostoliitto loukkasi ihmisoikeuksia jatkuvasti, joten ihmisten olisi organisoiduttava ja täten vaadittava neuvostoviraomaisilta kansainvälisen lain noudattamista. Sekä Iurasovin että Kotkinin mukaan Saharov oli kuitenkin edellä aikaansa, eivätkä monet Memorialin

⁵⁸ Salmenniemi, 2007, 43–45.

⁵⁹ Kotkin, Stephen: Terror, Rehabilitation, and Historical Memory: An Interview with Dmitrii Iurasov. *Russian Review* Vol. 51 No. 2, 1992, 239 & White, Anne: The Memorial Society in the Russian Provinces. *Europe-Asia Studies*, Vol. 47 No. 8, 1995, 1343–1344.

⁶⁰ White, Anne: The Memorial Society in the Russian Provinces. *Europe-Asia Studies*, Vol. 47 No. 8, 1995, 1343.

⁶¹ Adler, 1993, 12.

aktivistit ymmärtäneet miksi hänen esittämänsä tavoitteet olivat tärkeitä suhteessa neuvostokansalaisten yhteiskunnallisen osallistumisen kasvattamiseen. Memorial perustikin työnsä ennen Neuvostoliiton romahdusta ihmisoikeuksien puolustamisen sijaan ensisijaisesti lainmukaisen yhteiskunnan rakentamisen edistämiseen koulutuksen kautta. Järjestö ei tuolloin halunnut tuomita ihmisiä oikeuslaitoksen tavoin eikä turvautua voimankäyttöön agendansa ajamiseksi.⁶²

Ihmisoikeusjärjestöjen haaliessa rahoitusta ja kannattajia 1990-luvun alkupuolella, sota syttyi Tsetseniassa vuonna 1994. Intelligentsijan tuella vuonna 1990 rekisteröityneellä Memorialilla olikin yhtäkkiä uusi hyväksyttävä agenda vähemmistöjen oikeuksien puolustajana. Memorial valitsi nopeasti roolinsa ja kantansa yhteiskunnallis-poliittisissa prosesseissa. Sen toiminnan ytimeksi muotoutui länsimaisiin individualistisiin ihmisoikeuksiin pohjautuva ideologia ihmisoikeusloukkausten paljastamiseksi sekä demokraattisen transitioprosessin vauhdittamiseksi Venäjän federaatiossa ja entisissä neuvostotasavalloissa⁶³ samalla, kun Vladimir Putinin noustua presidentiksi tämä aloitti maan ja yhteiskunnan haltuunoton niin sanotulla vallan vertikaali – keskittämispolitiikallaan.⁶⁴

2000-luvulla kansainvälisessä historiallis-valistuksellisessa hyväntekeväisyys- ja ihmisoikeusjärjestö Memorialissa oli 92 kansallista ja alueellista järjestöä kahdeksasta maasta: Venäjältä, Ukrainasta, Latviasta, Kazakstanista, Valko-Venäjältä, Saksasta, Italiasta ja Ranskasta.⁶⁵ Eräs virstanpylväs saavutettiin vuonna 2004, kun Memorial julkaisi tiedoston 'Neuvostoliiton poliittisten vainojen uhrit' sisältäen noin 1,5 miljoonan repressioissa menehtyneen nimen ja henkilötiedot. Memorialin ihmisoikeustoiminta keskittyi 2000-luvun lopulla Moskovan

⁶² Kotkin, Stephen: Terror, Rehabilitation, and Historical Memory: An Interview with Dmitrii Iurasov. *Russian Review* Vol. 51 No. 2, 1992, 240–241 & White, Anne: The Memorial Society in the Russian Provinces. *Europe-Asia Studies*, Vol. 47 No. 8, 1995, 1344.

⁶³ White, Anne: The Memorial Society in the Russian Provinces. *Europe-Asia Studies*, Vol. 47 No. 8, 1995, 1345.

⁶⁴ Vallan vertikaali on hierarkkinen hallintotapa, jossa valtaa keskitetään presidentille tai keskusvallalle. Hallinnan alaisiksi pyritään saattamaan alueelliset toimijat, liiketoimintaeliitti, media ja kansalaisyhteiskunta. Esimerkiksi tutkija Cameron Ross esittää, että vallan vertikaalin kautta Vladimir Putinin oli tarkoitus hallita Venäjän federaation alueellisia paikallishallintoja. Rossin mielestä käytäntö pilkkasi Boris Jeltsinin presidenttikausillaan aikaansaamia federalismin ja demokratian periaatteita samalla syventäen federaation hallinnon autoritarismia. Ross, Cameron: Introduction. *Russian Regional Politics under Putin and Medvedev. Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 361. Richard Sakwan mukaan yksi vaihe Putinin vallankeskittämispolitiikassa oli vuonna 2004 poistaa alueelliset kuvernöörivaalit, jotta presidentti kykeni vahvistamaan valtavertikaaliaan nimeämällä itse paikallistason johtajat. Tällä pyrittiin myös vähentämään niin sanottua etnistä tekijää, mikä tarkoitti käytännössä paikallishallintojen venäläistämistä. Tšetšenian ohella Tatarstanin ja Bashkortostanin kaltaiset tasavallat kieltäytyivät poistamasta suvereniteetin julistusta perustuslaeistaan, vaikka uuden 'vallan vertikaalin' kautta paikallishallinnoissa valta siirtyi Yhtenäisen Venäjä - puolueelle. Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 604.

⁶⁵ Memorialin internetsivun esittelyteksti 1.

Memorialin ihmisoikeuskeskukseen, joka tutki nyky-Venäjän ihmisoikeustilannetta keräämällä tietoa ja raportoimalla julkisuuteen kansalaisten oikeuksien ja perusvapauksien loukkauksista. Lisäksi järjestö puolusti siviilien oikeuksia federaation tasolla oikeusavun ja lakialotteiden muodoissa.⁶⁶

Tässä tutkielmassa käsittelem Moskovan Memorialin Groznyin sivukonttorin raportointityötä vuosien 2006–2009 ajalta. Järjestön toiminnalleen määrittelemät tavoitteet ovat säilyneet samoina vuodesta 1998 saakka. Memorial korostaa tavoitteidensa esittelyn yhteydessä, että tavoitteet ovat täysin Venäjän federaation lainsäädännön mukaisia.⁶⁷ Ihmisoikeusjaostonsa ensisijaisiksi tehtäviksi järjestö ilmoittaa kansalaisyhteiskuntatoiminnan ja demokratiaan pohjautuvan lainmukaisuuden edistämisen sekä totalitarismin ja autoritarismin ehkäisyn. Lisäksi he pyrkivät levittämään tietoutta demokraattisista arvoista sekä vakiinnuttamaan ihmisoikeusstandardit politiikkaan. Käytännössä tavoitteiksi esitetään demokratiaan perustuvan lainmukaisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistäminen, totalitarismin vastustaminen, valtion harjoittamien laittomien metodien paljastaminen, ihmisoikeussopimuksiin perustuvien ihmisoikeusstandardien toteutumisen valvominen sekä vapaan, tasa-arvoisen ja puolueettoman tiedonsaannin edistäminen. Näiden tavoitteiden lisäksi Memorial pyrkii edelleen selvittämään Neuvostoliiton ihmisoikeusrikoksia ja auttamaan repressioiden uhreja sekä levittämään tietoa kyseisistä rikoksista. Tämä toiminta on keskittynyt järjestön historiallis-valistukselliselle jaostolle.⁶⁸

2.2. SYLLISTEN NIMEÄMINEN, VASTAKOHTAISTAMINEN JA OIKEUDENMUKAISUUDEN VAATIMUS IHMISOIKEUSTOIMIJOLLE OMINAISINA VAIKUTUSKEINOINA

Ihmisoikeusjärjestöjen toiminnan perustana palvelevat ihmisoikeusnormit kehitettiin toisen maailmansodan jälkeisenä aikakautena ehkäisemään hallitusten kansalaisiinsa kohdistamaa väkivaltaa. Tavoite ei ollut pelkästään humanitaarinen vaan tarkoituksena oli myös varmistaa kansainvälisen turvallisuuden olemassaolo. Viime aikoina kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön eli ihmisoikeussopimusten huomattavavimpana kehitysaskeleena pidetään keskittymistä kansanmurhien, sotarikosten ja ihmisoikeusloukkausten kaltaisiin

⁶⁶ White, Anne: The Memorial Society in the Russian Provinces. *Europe-Asia Studies*, Vol. 47 No. 8, 1995, 1347.

⁶⁷ Memorialin internetsivun esittelyteksti 2.

⁶⁸ Ibid.

kansainvälisiin rikoksiin. Kansainvälisen lain professori Hurst Hannumin mielestä kansainvälinen rikosoikeudellinen vastuu on kuitenkin tuonut uusia ongelmia kansainvälisten konfliktien sovittelijoille, joina myös ihmisoikeusjärjestöt toimivat.⁶⁹

Kansainvälinen ihmisoikeuslaki ei nykyisellään sisällä individuaalista rikosvastuuta. Ihmisoikeusnormeja voi soveltaa vain valtioihin, ja normien rikkominen loukkaa ainoastaan ihmisoikeussopimuksia. Kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön tarkoitus on suojella siviilejä ja muita haavoittuvaisia ihmisryhmiä. Valtion rikkoessa ihmisoikeuslainsäädäntöä kansainvälisten instituutioiden toimesta määrättyt sanktiot paitsi vaikeuttavat ihmisoikeusrikostapauksia aiheuttaneiden konfliktien rauhanneuvotteluja, ne myös ovat usein tehottomia maailman poliittisesti ja taloudellisesti voimakkaimpia valtioita vastaan. Täten ihmisoikeusrikostilanteessa kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen toiminta on merkittävää, sillä järjestöt tuovat ihmisoikeusrikkoksia julkisuuteen ja vaativat rikosvastuuta ihmisoikeuksia loukanneilta valtioilta.⁷⁰

Ihmisoikeusjärjestöt pyrkivät vaikuttamaan ihmisoikeussopimuksia rikkoneiden valtioiden toimintaan toisella tavoin kuin kansainväliset instituutiot. Järjestöt tuovat esille valtioiden ihmisoikeusrikkoksia, jotta tietoisuus rikoksista leviäisi ja tavoittaisi kansainvälisen politiikan toimijat mukaan lukien kansainväliset instituutiot. Toiminta perustuu siihen, ettei ihmisoikeusjärjestöillä itsellään ole valtuuksia rankaista valtioita vaan ne toimivat pikemminkin ihmisoikeussopimusten määrittelemien ihmisoikeusstandardien toteutumisen ja lakien noudattamisen tarkkailijoina. Keräämänsä tiedon saavutettavuuden maksimoidakseen ja siten toiminnalleen määrittelemiensä tavoitteiden toteutumisen taatakseen ihmisoikeusjärjestöt hyödyntävät tiettyjä niille ominaisia vaikutuskeinoja raportoinnissaan.⁷¹

Oikeustieteilijä Michelle Parlevliet ja hyvänteleväisyysjärjestö The Carnegie Council for Ethnic in International Affairs ovat määritelleet ihmisoikeustoimijoille tärkeimmiksi ominaisiksi operatiivisiksi keinoiksi syyllisten nimeämisen, vastakohtaistamisen ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksen. He painottavat näitä vaikutuskeinoja, sillä vertaillen kansainvälisten konfliktien

⁶⁹ Hannum, Hurst: Peace versus Justice: Creating Rights as well as Order out of Chaos. *International Peacekeeping* Vol. 13, 2006, 582–583, 591.

⁷⁰ Ibid, 583.

⁷¹ Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* 11 (1), 2002, 1, 3.

toimijoita toisiinsa, erityisesti konfliktinratkaisua ja ihmisoikeuksien puolustamista, nämä piirteet ovat nousseet vahvimmin esille ihmisoikeusjärjestöjen toimintakeinoina.⁷²

Parlevliet ja Hurst Hannum esittävät, että ihmisoikeusjärjestöt painottavat ihmisoikeussopimukseen perustuvasta normatiivisesta lähetysmistavastaan johtuen valtiollisten ja ei-valtiollisten väärintekijöiden nimeämistä. Tästä syystä ihmisoikeusjärjestöjen toimintastrategiat perustuvat usein näihin normatiivisiin periaatteisiin pohjautuvaan vastakkainasetteluun, sillä neutraliteetti nähdään lähes sopimattomana toimintamallina ihmisoikeusrikostilanteessa.⁷³ On myös otettava huomioon, että ihmisoikeusjärjestöt ja muut ihmisoikeustoimijat ovat usein itsenäisiä ja valtiollisesta erillisiä toimijoita. Niiden jokainen toimintamalli on suunniteltu noudattamaan periaatetta, jonka mukaan konfliktin valtiota heikompaa osapuolta suojellaan ja edustetaan tasa-arvoisesti. Toisaalta on myös huomioitava, että ihmisoikeusjärjestöjen toimintaa määrittävät läpinäkyvyyden ja julkisuuden vaateet. Julkisuuteen ihmisoikeusjärjestöt tuovat pääasiassa suoran väkivallan seurauksia.⁷⁴

Michelle Parlevliet korostaa, että ihmisoikeusjärjestöt operoivat saavuttaakseen ensisijaisesti oikeudenmukaisuutta ja vasta toisarvoisesti rauhaa.⁷⁵ Näkemystä selvennetään Cargenie Councilin raportissa, jossa esitetään, että ihmisoikeusjärjestöjen näkökulmasta konfliktit ovat yhteisöjen perustavanlaatuisen ja välttämätön ominaisuus. Koska konflikteja esiintyy kansainvälisessä politiikassa, eikä niitä voi välttää, olisi tärkeää, että konfliktit käytäisiin kansallista ja kansainvälistä lainsäädäntöä noudattaen. Täten oikeudenmukaisuutta saavuttaakseen ihmisoikeusjärjestöt työskentelevät konfliktialueilla tavoitellen kansainvälisen ja kansallisen lain noudattamiseen perustuvan yhteiskunnan rakentamista. Ihmisoikeusjärjestöjen toimintaa määrittää YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen lisäksi esimerkiksi Euroopan ihmisoikeuksien julistus. Lisäksi ihmisoikeustyö on poliittista myös siinä mielessä, että vallanpitäjät mielellään käyttävät näihin toimijoihin yhdistettyjä käsitteitä politiikassa.⁷⁶

⁷² Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* 11 (1), 2002, 1, 3; Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council Workshop, 16–17 July 2001.

⁷³ Hannum, Hurst: Peace versus Justice: Creating Rights as well as Order out of Chaos. *International Peacekeeping*, Vol. 13, 2006, 591; Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002, 4.

⁷⁴ Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council Workshop, 16–17 July 2001.

⁷⁵ Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* 11 (1), 2002, 3.

⁷⁶ Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council workshop, 16–17 July 2001.

III 2006: MEMORIAL IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN TARKKAILIJANA TŠETŠENIAN NORMALISAATIOSSA JA REKONSTRUKTIOSSA

Tässä luvussa perehdyn Venäjän presidentti Vladimir Putinin käynnistämään toisen Tšetšenian sodan ratkaisemiseksi kehitettyyn tšetšenisatioprosessiin, jonka kehityksestä ja ongelmista tiedottava arviointi oli Memorialin raportoinnin pääteema tutkimukseni aikarajauksen puitteissa ilmestyneissä raporteissa. Teema on seurausta siitä, että tšetšenisatio eteni vuosina 2006–2007 viimeiseen vaiheeseensa, Ramzan Kadyrovin presidenttiyteen.⁷⁷

Ensiksi esittelen lyhyesti toisen Tšetšenian sodan taustalla vaikuttavat historialliset tekijät; tšetšeenien 1800- ja 1900-lukujen kaksi pakkosiirtoa sekä ensimmäisen Tšetšenian sodan. Tšetšeenien deportaatiot ovat avainasemassa esittäessä syitä Tšetšenian tasavallan separatistisille pyrkimyksille – olivatpa ne puhtaasti itsenäisyyteen pyrkiviä, kuten ensimmäisessä sodassa tai islamilaisen valtion perustamiseen pyrkiviä, kuten toisessa sodassa. Tšetšeenien voitto ensimmäisessä sodassa ja itsenäisyyden toteutumattomuus puolestaan loivat olosuhteet toisen sodan syttymiselle.

Seuraavaksi analysoin Memorialin kahden vuoden 2006 maaliskuussa ilmestyneen raportin *The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict*, 2.3.2006 ja *On the Situation of Chechens Outside Chechnya*, 31.3.2006 kautta toista Tšetšenian sotaa Memorialin tšetšenisatioprosessin kehityksestä ja Tšetšenian rekonstruktion edistymisestä välittämän tiedon mukaan. Teemoista nousevat vahvimmin esille valtarakenteiden muutos, yhteiskunnalliset ongelmat ja tšetšeeneihin kohdistuva diskriminaatio, jotka esiintyvät Memorialin raportoinnissa tšetšenisatiion aikaansaamien ihmisoikeusrikosten syinä. Etsin artikkeleista tarkoituksellisesti juuri ihmisoikeusjärjestöjen tiedotustyölle ominaisia vaikutuskeinoja, ja analysoin kuinka Memorial toteuttaa toiminnalleen määrittelemiä tavoitteita. Lisäksi kontekstoin raporttien sisällön Tšetšenian tuolloisiin tapahtumiin ja Euroopan unionin Venäjä-suhteisiin pyrkien löytämään syitä järjestön tiedotustyön valinnoille.

⁷⁷ Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 678.

3.1. TOISEN TŠETŠENIAN SODAN TAUSTA: TŠETŠEENIEN PAKKOSIIRROT JA VUOSIEN 1994–1996 SOTA

Vuosina 1994–2009 Venäjän ja Tšetšenian väliset sodat vaativat 50 000 – 125 000 ihmisen hengen.⁷⁸ Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktia leimasivat avoimen sodankäynnin lisäksi terroristi-iskut ja laajat ihmisoikeusrikokset, joihin taistelujen molemmat osapuolet olivat syyllisiä. Kansainvälisen politiikan toimijat ovat kritisoineet kahta Tšetšenian sotaa erityisesti laajojen ihmisoikeusrikosten vuoksi. Tšetšenian sotien syyt ovat kokoelma monimutkaisia selityksiä, jotka liittyvät niin Neuvostoliiton historialliseen ja rakenteelliseen perintöön kuin myös geopolitiikkaan ja islaminuskon uuteen nousuun Venäjällä. Islam-tutkijoiden Aleksei Malashenkon ja Dmitri Treninin näkemyksen mukaan Tšetšenian sodille on kolme erilaista selitystä: neuvostojärjestelmää, johtajuuspolitiikkaa ja persoonallisuustekijöitä sekä Venäjän transitiota Neuvostoliitosta Venäjäksi korostavat näkökulmat.⁷⁹ Tšetšenian sotien mahdolliset syyt ovat avainasemassa tarkasteltaessa sotien tapahtumia nyky-perspektiivistä. Tutkijoiden esittämien syiden kautta voidaan hahmottaa toisen sodan viimeisten vuosien tapahtumia ja käsitellä näitä tapahtumia laajemmassa kontekstissa, johon voidaan lukea mukaan myös Euroopan unionin ja muiden ulkovaltojen suhtautuminen sodan tapahtumiin.

Venäjän eteläinen ekspansio alkoi 1500-luvulla Iivana Julman valloittaessa Tšingis-Khanin alueita nykyisestä Kaukasiasta. Varsinaisesti vasta 1700-luvulla Venäjä määritteli tavoitteekseen Pohjois-Kaukasian kontrolloinnin tunnettujen venäläishallitsijoiden Katariina Suuren ja Pietari Suuren johdolla. Venäjän aiempien vuosisatojen valloitukset ovat määritelleet venäläisten ja tšetšeenien suhdetta 1990- ja 2000-lukujen Tšetšenian sotiin saakka, sillä 1800-luvulla venäläistääkseen alueen

⁷⁸ Arviot vaihtelevat riippuen onko kyseessä Venäjän federaation sisäministeriön, itsenäisen Levada-keskuksen, kansainvälisen instituution tai ihmisoikeusjärjestön arvio. Ks. esim. Van der Vet, Freek: Seeking Life, Finding Justice. Russian NGO litigation and Chechen Disappearances before the European Court of Human Rights. *Human Rights Review* Vol. 13, 2012, 304.

⁷⁹ Neuvostojärjestelmään perustuvat selitykset konfliktille painottavat 70-vuotisen järjestelmän etnistä kirjoa, jossa eri etniset ryhmät sidottiin yhteen suunnitelmatalouden ja 'neuvostokansojen välisen ystävyuden' kaltaisten ideoiden kautta. Neuvostoliiton voidaan nähdä tyrehdyttäneen yli 100 etnisen ryhmän kansalliset pyrkimykset. Johtajuuspolitiikan ja valtionjohdon persoonallisuuksien analyysin kautta esimerkiksi politiikan tutkija Matthew Evangelista on päätellyt, että ensimmäisen sodan osapuolet presidentti Boris Jeltsin ja tšetšeeniseparatistien johtaja Džohar Dudajev nähtiin omapäisinä johtajina, jotka eivät päässeet neuvotteluyhteyteen sodan ratkaisemiseksi. Putin puolestaan kietäytyi toisen sodan alettua neuvotteluista islamistitaistelijoiden johtajien Dudajevin ja Hattabin kanssa. Kolmatta selitysmallia suosivat näkevät Tšetšenian sodat Neuvostoliiton ja Venäjän federaation transitiovaiheen ilmiönä, jota selittää se, että Venäjän federaatio on heikompi valtio kuin Neuvostoliitto. Sekä Jeltsin että Putin vertasivat Venäjän federaatiota länsimaistyyppiseen kansallisvaltioon, jonka alueellista koskemattomuutta ja rajoja he olivat valmiita puolustamaan myös sodin – kuten Tšetšenian tapauksessa. Ks. Duncan, Peter: Contemporary Russian Identity between East and West. *The Historical Journal* Vol. 48 No. 1, 2005, 289; Evangelista, 2004, 17–20; Malashenko, Trenin, 2004, 35–37.

tsaarinhallinto karkoitti sodassa hävinneitä pohjoiskaukasialaisia Turkkiin, Lähi-Itään ja Siperiaan noin puolen miljoonan hengen edestä. Toisen kerran tšetšeenit joutuivat karkotetuiksi vuosina 1943–1944, kun Stalin mielivaltaisesti määräsi lähes koko Tšetšenian paikallisväestön, 425 000 tšetšeenin ja inguušin, karkotuksen Keski-Aasiaan ja Siperiaan.⁸⁰ Monet historiantutkijat puhuvat tapauksesta Tšetšenian toisena etnisenä puhdistuksena, ja vuonna 2004 Euroopan parlamentti antoikin deportaatiolle kansanmurhaluokituksen.⁸¹ Poliitiikan tutkija Svante Cornellin mielestä molemmat tšetšeeniväestön deportaatiot ovat tärkeitä siksi, että ne auttavat ymmärtämään tšetšeenien venäläisvihaa ja deportaatioita seuranneita sotia.⁸²

Tšetšenian hetkellinen itsenäisyys saavutettiin vuonna 1991, kun Tšetšenian ilmavoimien kenraali Džohar Dudajevin johtamat separatistit käyttivät hyväkseen Venäjällä vallitsevaa yhteiskunnallista kaaosta ja kaappasivat vallan Tšetšenian pääkaupungissa Groznyissa. Dudajev julisti Tšetšenian itsenäiseksi Iškerian tšetšeenitasavallaksi. Venäjän presidentti Jeltsin vastasi tähän julistamalla tasavallan hätätilaan lain ja järjestyksen palauttamiseksi. Venäjä vastusti alueen separatismia, sillä Tšetšenia sijaitsee Baku-Rostov-rautatien solmukohdassa, minkä lisäksi se on historiallisesti toiminut Kaspianmeren alueen öljynjalostuksen keskuksena.⁸³ Dudajevin valloitusta seuranneena vuonna Venäjä pyrki rauhoittamaan Tšetšenian tilannetta ja samalla takaamaan geopoliittiset intressinsä alueella tarjoamalla allekirjoitettavaksi liittovaltiosopimusta federaation keskushallinnon ja eri alueiden kesken, mutta Tšetšenia kieltäytyi allekirjoittamasta sopimusta.⁸⁴

Samaan aikaan Dudajevin hallintoa vastaan suunnatut mielenosoitukset saivat opposition muotoutumaan sissiliikkeeksi, joka yritti Venäjän federaation sotajoukkojen tuella vallankaappausta vuonna 1994. Tämä johti ensimmäisen Tšetšenian sodan väkivaltakonfliktiin, jossa tšetšeenikapinallisina tunnetut Dudajevin johtamat separatistit ja federaation joukkojen tukema oppositio ottivat mittaa toisistaan vuosina 1994–1996. Venäjän koki sodassa nöyryyttävän ja laajalti

⁸⁰ Schaefer, 2011, 81–89 & Wood, 2007, 28–32.

⁸¹ Jansen, 2010, 94.

⁸² Cornell, Svante E.: International Reactions to Massive Human Rights Violations. The Case of Chechnya. *Europe-Asia Studies* Vol. 51 No. 1, 1999, 86.

⁸³ Lieven, 1998, 85–86.

⁸⁴ Tšetšenia ja Tatarstan olivat ainoat muslimitasavallat, jotka eivät suostuneet allekirjoittamaan Boris Jeltsinin ehdottamaa vuoden 1992 liittovaltiosopimusta. Tatarstan julistautui kuuhunnan aikana Venäjän federaation kanssa liittoutuneeksi suvereeniksi valtioksi, kuten Tšetšenia, mutta ei ajautunut sotaan keskusvallan kanssa. Aleksei Malashenkon ja Dmitri Treninin mielestä ratkaiseva ero Tšetšenian ja Tatarstanin välillä on, että Tatarstanissa entiset kommunistijohtajat onnistuivat uudistumaan ja säilyttämään valtansa nationalismiin kannatuksen noususta huolimatta. Tšetšeniassa kommunistijohtajat korvaantuivat uusilla voimahahmoilla, mikä johti tšetšeenien rivien rakoiluun ja lopulta kahden vuosikymmenen mittaiseen sotaan. Malashenko, Trenin, 2004, 17.

uutisoidun tappion pienelle separatistiselle tasavallalle⁸⁵.⁸⁶ Dagestanissa solmittu Hasavjurtin rauhansopimus allekirjoitettiin lopulta Kremlissä toukokuussa 1997. Sopimus sisälsi tulitauon, venäläisten vetäytymisen ja lupauksen viiden vuoden sisällä aloitettavista itsenäisyysneuvotteluista. Tuolloin itsenäisyyteen maltillisesti suhtautunut Aslan Mashadov valittiin Itškerian tšetšeenitasavallan eli Tšetšenian presidentiksi kansainvälisesti laillisina pidetyissä vaaleissa.⁸⁷

Rauhansopimuksesta huolimatta toinen sota Venäjän ja Tšetšenian välillä käynnistyi vuonna 1999. Sodan syinä pidetään Mashadovin hallinnon heikkoutta islamilaisen valtion perustamista havitelleiden fundamentalististen radikaalimuslimien hallinnassa, uskonnollisten ääriliikkeiden kannatuksen kasvua työttömyyden ja köyhyyden keskellä, itsenäisyyden toteutumattomuutta sekä Vladimir Putinin valtapoliittisia pyrkimyksiä.⁸⁸ Toinen Tšetšenian sota alkoi elokuussa 1999, kun joukko dagestaniaalaisia wahhabiitteja, tšetšeeniä, keskiaasialaisia ja arabialaisia taistelijoita hyökkäsi Šamil Basajevin johdolla Dagestaniin perustaakseen islamilaisen valtioliiton Tšetšeniasta ja Dagestanista. Venäjä pysäytti valtioliiton perustamispyrkimykset. Federaatio vastasi hyökkäykseen lokakuussa Groznyihin kohdistuneilla ilmaiskulla.⁸⁹ Vuosien 1999–2000 suorien taisteluiden jälkeen toinen Tšetšenian sota jatkui vuoristokamppailuna Venäjän federaation joukkojen, Moskova-mielisten tšetšeeniturvallisuuspalveluiden ja islamistitaistelijoiden välillä aina vuodesta 2000 vuoteen 2009.⁹⁰

3.2. TŠETŠENISAATIO: KADYROVISTA KADYROVIIN

Memorialin käsitys toisen Tšetšenian sodan päättämiseksi kehitetyn strategian, tšetšenisaaatioprosessin, käynnistymisvuodesta eroaa Richard Sakwan, John Russellin, Roland Dannreutherin ja Robert Waren vastaavasta. Richard Sakwan mukaan tšetšenisaaatioprosessina

⁸⁵ Venäjä hävisi sodan lähinnä heikon sotilastaidon takia. Olematon mediakontrolli myös salli sotaa kritisoivien mielipiteiden leviämisen venäläisten keskuudessa puhumattakaan Jeltsin huonosta julkisuuskuvasta. Venäläiset sotilaat eivät osanneet vastata tšetšeenien taktiikkaan, kun taas tšetšeenit tunsivat neuvostoaikojen asepalveluksen vuoksi Venäjän asevoimat sekä tietotekniikan. Lisäksi Tšetšenian alueelle oli jo vuosien ajan ennen Dudajevin valtaannousua myyty aseita Neuvostoliiton joukkojen toimesta mahdollisen vetäytymisen toivossa. Dudajevin kömpelöiden hallinnollisten taitojen ja parlamentin puutteen johdosta suurin osa aseista päätyi Tšetšenian kansalliskaartin sijaan tavallisille kansalaisille. Lisäksi väkivalta ja organisoitunut rikollisuus rehottivat Tšetšeniassa deportaatioiden peruna, mikä lisäsi taistelukykyä. Kipp, 2005, 220; Schaefer, 2011, 132.

⁸⁶ Evangelista, 2004, 33; Duncan, 2005, 11–15; Zurcher, 2007, 228–229.

⁸⁷ Malashenko, Trenin, 2004, 23, 154, 171.

⁸⁸ Ks. 4.1. VENÄJÄN TERRORISMIN VASTAINEN OPERAATIO.

⁸⁹ Evangelista, 2004, 105–109.

⁹⁰ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013.

tunnettu toisen Tšetšenian sodan vaihe alkoi vuonna 2000 Vladimir Putinin määrätessä Ahmat Kadyrovin⁹¹ ensisijaiseksi edustajakseen, hallinnolliseksi johtajaksi, Tšetšenian tasavaltaan.⁹² Samoin asian näkee Venäjän ja turvallisuuden tutkimuksen professori John Russell. Hänen mielestään Putin oli tuolloin ymmärtänyt, ettei sodan nopea aseellinen voitto tullut kysymykseen, joten hänellä oli ollut tilanteessa kolme eri ratkaisuvaihtoehtoa. Ensimmäinen näistä olisi ollut tšetšeenivastarinnan nujertaminen aseellisesti, toinen tšetšenisatioprosessin aloittaminen ja kolmas sopimus Tšetšenian silloisen presidentin Aslan Mashadovin kanssa joko alueen autonomiasta tai eroamisesta federaatiosta. Putin valitsi Ahmat Kadyrovin ja hallinnon tšetšenisoinnin poistaakseen tehottamaksi mieltäneensä Mashadovin tasavallan valtionjohdosta sekä välttääkseen Tšetšenian itsenäistymisen islamistitaistelijoiden haaveilemaksi muslimitasavallaksi.⁹³

Politiikan tutkimuksen professori Roland Dannreuther näkee Russellin tavoin, että tšetšenisatiion käynnistäminen oli 'Putinin viimeinen oljenkorsi'. Dannreutherin mielestä tšetšenisatio oli Putinin ainoa vaihtoehto tämän ymmärtäessä, ettei federaatio voisi päihittää islamistitaistelijoiden muodostamaa terrorismiuhkaa yksin. Pahimmissa tapauksessa Tšetšenian kriisi olisi voinut levitä yhä laajemmalle alueelle, joten Putinin oli välttämätöntä muuttaa strategiaansa. Dannreutherin mielestä Putinin valinta käyttää poliittisia keinoja konfliktin rauhoittamiseksi tähtäsi Tšetšenian tilanteen kansallistamiseen ja lokalisaatioon.⁹⁴ Strategia oli siis täysin toinen kuin vuonna 2001 Vladimir Putinin valjastaessa toinen Tšetšenian sota osaksi kansainvälistä terrorismin vastaista taistelua Yhdysvaltain 9/11-iskujen jälkimainingeissa.⁹⁵

Memorial on kuitenkin sitä mieltä, että tšetšenisatioprosessina tunnettu konfliktin uusi vaihe alkoi vasta vuonna 2003. Järjestö perustelee näkemystään sillä, että tuolloin Venäjän federaatio ilmoitti sotilaallisen yhteenoton oleva ohitse, Tšetšenian tasavalta tai toiselta nimeltään Itškerian tšetšeenitasavalta palautettiin takaisin federaation lain alaisuuteen ja poliittisen rauhansopimuksen eli tšetšenisatiion prosessi aloitettiin. Lisäksi järjestö näkee, että Ahmat Kadyrov nousi valtaan Tšetšeniassa, ja hänen kauttaan välillisesti myös Putin, vasta Kadyrovin valintaan johtaneiden

⁹¹ Ensimmäisen Tšetšenian sodan aikana Tšetšenian nykyisen presidentin isä, Ahmat Kadyrov, oli toiminut silloisen Itškerian tšetšeenitasavallan muftina eli islamilaisena laintulkitsijana ja kannattanut tšetšeeniseparatisteja. Toisen sodan alkaessa vuonna 1999 hän vaihtoi puolta venäläisjoukkojen tukijaksi. Slider, Darrell: Putin's Southern Strategy. Dmitriy Kozak and the Dilemma of Recentralisation. *Post-Soviet Affairs* Vol. 24 No. 2, 2008, 190.

⁹² Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 605–606.

⁹³ Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 661.

⁹⁴ Dannreuther, Roland: Islamic Radicalization in Russia. An Assessment. *International Affairs* Vol. 86 No. 1, 2010, 116.

⁹⁵ Ks. lisää luvusta 4.2. TERRORISMI JA VASTATERRORISMI.

vuoden 2003 presidentinvaalien jälkeen.⁹⁶ Memorialin mukaan heidän lisäksi muutkin ihmisoikeusjärjestöt kritisoivat kärkeästi näitä epädemokraattisiksi luonnehdittuja vaaleja, joiden järjestö näki aloittavan ”uudeksi ulottuvuudeksi” kutsutun Tšetšenian valtarakenteiden sisäisen konfliktin.⁹⁷ Järjestön näkemyksen mukaan Tšetšenian tasavallassa toimineiden aseistettujen sotilas- ja turvallisuuspalvelujen ryhmien välinen konflikti oli huomattavasti vaikeampi ratkaista kuin Venäjän ja Tšetšenian vuosikymmenten valtakamppailu.⁹⁸ Uskon, että tällä järjestö viittaa Venäjän niin sanottuihin silovyje struktury –valtarakenteisiin⁹⁹, jotka toimivat lähes kokonaan ilman ylemmän auktoriteetin kontrollia. Erityisesti sotilas- ja turvallisuuspalvelutaustaiset silovikit¹⁰⁰ olivat Vladimir Putinin presidenttikausien aikana vahvistaneet valtaansa Venäjällä ja täten myös Tšetšeniassa.¹⁰¹

Ahmat Kadyrov menehtyi vuoden 2005 toukokuussa kesken voitonpäivän juhlatilaisuuksien tapahtuneessa islamistitaistelijoiden pommi-iskussa Groznyissa. Kadyrovin kuoleman jälkeen epädemokraattisiksi ihmisoikeusjärjestöjen ja länsimaisten tarkkailijoiden toimesta haukutut vuoden 2004 presidentinvaalit voitti Kadyrovin hallituksen sisäministeri ja poliisivoimien kenraalimajuri Alu Alhanov.¹⁰² Maaliskuun 1. päivä vuonna 2006 silloinen Alhanovin hallituksen pääministeri Sergei Abramov erosi tehtävästään vedoten Ramzan Kadyrovin perustuslailliseen oikeuteen hallita tasavaltaa isänsä jalanjäljissä 30 ikävuotta täytettyään. Poliittinen siirto enteili Ramzanin seuraavana vuonna tapahtuvaksi ennustettua nousua presidentiksi. Ihmisoikeusjärjestöt kritisoivat Tšetšenian valtapeliä, sillä Abramovin eroa oli edeltänyt Ramzanin lojaaliudenosoituksena järjestämä Vladimir Putinin johtaman Yhtenäisen Venäjä – valtapuolueen voitto yli 50 % prosentilla Tšetšeniassa edellisvuoden marraskuun alueellisissa parlamenttivaaleissa.¹⁰³ Memorialin raporteista nousevan näkemyksen mukaan Yhtenäisen Venäjä -puolueen voitto perustui ”pelon ilmapiiriin”, jonka federaatio oli saanut aikaiseksi ”valtiorterrorillaan” Tšetšeniassa.¹⁰⁴ Näkemystä

⁹⁶ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 1; Counter Terror: Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 8.

⁹⁷ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 2.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Valtarakenteita, jotka koostuvat tiedustelupalvelusta, sotilaista ja turvallisuuspalveluista.

¹⁰⁰ *Silovyje Struktury* –rakenteiden kautta poliittisen vallan ytimeen päässeitä henkilöitä.

¹⁰¹ Smith, Hanna (toim.): *Haasteiden Venäjä*. Puolustusministeriö. Edita Prima Oy. 2008, 22.

¹⁰² Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 559.

¹⁰³ Ibid, 660.

¹⁰⁴ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 3.

Kremlin ohjaamista vaaleista tuetaan esimerkiksi John Russellin tutkimuksissa, vaikka hän ei puhukaan valtionterrorista tai tšetšeenien emotionaalisista peloista.¹⁰⁵

Memorial julkaisi raporttinsa *The Chechen Republic: Consequences of "Chechenization" of the Conflict* vain päivä Ramzanin pääministeriksi nousun jälkeen 2.3.2006. Ihmisoikeusjärjestöjen toiminnalle tyypillinen vastakkainasettelu ilmenee heti raportin alussa. Tämä tapahtuu asettamalla venäläisviranomaisten ilmoitus aseellisen konfliktin, ei kuitenkaan terrorismin vastaisen operaation, päättämisestä vuonna 2003 vastakkain suhteessa Memorialin aktivistien kenttäraportointiin perustuvaan tietoon. Memorialin mukaan ”todellisuudessa sääntelyn julkisivun takana aseellinen konflikti jatkuu [vielä vuonna 2006]”.¹⁰⁶

Memorialin raportoinnissa konfliktin osapuolina pidetään venäläisjoukkoja tai Kremlä sekä asiayhteydestä riippuen aseistettuja separatisteja, separatistitaistelijoita tai terroristeja ja fundamentalistimuslimeja, mikä vastaa politiikan tutkija Miriam Matejovan, Richard Sakwan ja John Russellin käsitystä konfliktin kolmesta osapuolesta.¹⁰⁷

Raportissa selvitetään lukijalle kuinka konflikti on ”tšetšenisoitu” tarkoittaen uusien valtarakenteiden muodostamista etnisistä tšetšeenistä.¹⁰⁸ Näillä rakenteilla on Memorialin mukaan niiden kontrolloimattomuudesta johtuen valtaa käyttäen laiton väkivaltaa, minkä vuoksi järjestö näkee, ettei ”mikään oikea poliittinen prosessi” ole mahdollinen ”jatkuvan valtionterrorin olosuhteissa”.¹⁰⁹ Tutkimuskirjallisuus puoltaa tätä näkemystä kontrolloimattomien valtarakenteiden vaikutusvallasta Venäjällä.¹¹⁰ Sinänsä ei ole epätavallista, että niitä muodostui Tšetšeniaankin tšetšenisäation yhteydessä. Lisäksi raportissa mainitaan, ”ettei Tšetšenian poliittista valtaa ole valittu vaalein kansalaisten toimeista, eikä tšetšeenien enemmistö pidä valtaa legitiiminä”.¹¹¹ Tšetšeenien mielipiteen raju yleistys viittaa olettaakseni siihen, että Memorial perustaa

¹⁰⁵ Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 660.

¹⁰⁶ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 1.

¹⁰⁷ Memorialin englanninkieliset Tšetšeniaa käsittelevät raportit vuosilta 2006–2009. Kautta tässä tutkimuksessa käyttämäni tieteellisten artikkeleiden Tšetšenian ja Venäjän väkivaltakonfliktin osapuolina mainitaan 1) Venäjän federaatio/Kreml 2) tšetšeeniseparatistit 3) islamistitaistelijat eli fundamentalistimuslimit. Ks. lisää Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013; Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008; Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010.

¹⁰⁸ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 1.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Sakwa, 2005, 129.

¹¹¹ Ibid.

mielipiteensä 'tšetšeenien enemmistöstä' järjestön aktivisteihin yhteyttä ottaneiden siviilien mielipiteisiin.

On mielenkiintoista, että kristisoidessaan vilpillisiä vaaleja Memorial ei missään vaiheessa vetoa demokraattisiin periaatteisiin tai niiden noudattamiseen lukuun ottamatta edellisen kappaleen lainausta kansalaisten olemattomista mahdollisuuksista äänestää vallankäyttäjistään. Memorial on esittänyt demokratiaan sekä demokraattisiin periaatteisiin perustuvan yhteiskunnan edistämisen tavoitteekseen, mutta ei etsi ratkaisua Tšetšenian poliittisen järjestelmän ongelmiin. Pikemminkin järjestö tuo esille korostetun emotionaalisesti vilpillisten vaalien kausaaliset seuraukset ihmisoikeusrikosten muodossa. Näin ollen Memorial ei siis pyri tässä tapauksessa ensisijaisesti demokratian edistämiseen vaan toimii ihmisoikeussopimuksiin perustuvien ihmisoikeuksien toteutumisen tarkkailijana toisen tavoitteensa mukaisesti. Memorialin näkökulmasta demokraattisten periaatteiden noudattamattomuus ei ole niin suuri ongelma alueella, jota ei ole hallittu demokraattisesti kuin Venäjän federaation piirissä, joka lasketaan ohjatuksi demokratiaksi¹¹². Ihmisoikeusjärjestöjen rooli on tarkkailla ihmisoikeusstandardien toteutumista konflikteissa, joissa niiden metodi on vaatia valtioilta rikosvastuuta ja asianmukaisia oikeudenkäyntejä rikosten uhreille eikä niinkään esittää vastauksia poliittisiin ongelmiin.¹¹³

Tšetšenisatiion vaikutuksia pohtiva raportti keskittyy pääasiassa prosessin alkuvuosien 2003–2005 tapahtumien arviointiin ihmisoikeusjärjestön toiminnan näkökulmasta. EU-Venäjä-suhteita tutkineet Ekaterina Kolpinskaja ja Konstantin Yumatov näkevät, että tšetšenisatioprosessin käynnistyttyä Tšetšeniassa tapahtuneista ihmisoikeusrikoksista huolestuneella Euroopan unionilla oli viimeinkin mahdollisuus muodostaa dialogi Kremlin lisäksi myös Groznyin kanssa. EU turhaan vaati islamistitaistelijoita saman neuvottelupyödän ääreen Putinin ja Kadyrovin kanssa, jotta Tšetšenian yhteiskunnan rakenteellinen vakaus olisi voitu saavuttaa. Erityisen huolissaan Euroopan komissio ja EU olivat Ahmat Kadyrovin hallinnon legitimiteetistä, sillä tämä oli saavuttanut asemansa armeijan avustuksella ja toisaalta hänen valintansa sekä sitä seuranneet Tšetšenian perustuslain muutokset eivät noudattaneet EU:n mukaan demokraattisia periaatteita. Lisäksi EU myös syytti venäläisiä ja tšetšenejä poliittisen opposition kirjaimellisesta tuhoamisesta ja

¹¹² Ohjatussa demokratiassa kansanvallan perusrakenteet hyväksytään, mutta niiden toimintaa halutaan rajoittaa valtiollisin toimin. Saari, Sinikukka: Putin ja haalistunut demokratia. *Ulkopolitiikka* Vol. 43 No. 2, 2003, 43.

¹¹³ Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002, 1, 3.

vangitsemisesta.¹¹⁴ Céline Francis kuitenkin muistuttaa, että EU toivoi tšetšenisäation toimivan sinä toisen Tšetšenian sodan ratkaisun poliittisena ja rauhanomaisena strategiana, johon Venäjä oli sitoutunut liittyessään Euroopan neuvostoon vuonna 1996.¹¹⁵

Kansainvälisten suhteiden tutkija Sinikukka Saaren mukaan EU:n tšetšenisäation kestävyyttä epäilevien lausuntojen lisäksi Venäjän näkökulmasta 2000-luvun alkupuolen Georgian, Ukrainan ja Kirgisian väri vallankumoukset näyttivät NATO:n ja Euroopan unionin yrityksiltä kasvattaa vaikutusvaltaansa länsimielisten koalitioiden kautta Venäjän entisillä valta-alueilla. Seurauksena Venäjä ’turvallisti’¹¹⁶ ulkoisten toimijoiden ihmisoikeus- ja demokratia-avun. Lisäksi tapahtumia seurasi vuoden 2006 Venäjän federaation kansalaisjärjestölaki¹¹⁷, jonka johdosta Venäjän keskusvallan politiikan kanssa ristiriitaista agenda edistäneiden järjestöjen rekisteröinti kiellettiin.¹¹⁸ Ihmisoikeusasioihin Putin totesi vuoden 2006 Euroopan unionin ja Venäjän huippukokouksessa, että ’*olisi hyödytöntä yrittää pakottaa [yleisen arvojen] keinotekoisia standardeja toisillemme*’¹¹⁹. Mielestäni on totta, ettei EU välttämättä ymmärtänyt länsimaisten individualisten ihmisoikeuksien soveltamisen ongelmallisuutta venäläisen kulttuurin piirissä. Toisaalta samaan aikaan Venäjällä ihmisoikeusasiat nähtiin länsimaisten ja kansainvälisten instituutioiden sekä kansalaisjärjestöjen yrityksenä lisätä vaikutusvaltaansa Venäjällä.

Tšetšenian ”tšetšenisoitujen” valtarakenteiden ”oikeus” laittoman väkivallan harjoittamiseen kohdistui Memorialin näkemyksen mukaan pelkästään tšetšenisiviileihin.¹²⁰ Tiedotuksessa ei oteta huomioon, että siviilit eivät ole homogeeninen ryhmä vaan käsite sisältää Tšetšeniassa sekä etnisesti venäläisiä että pohjoiskaukasialaisia ja ulkomaalaisia henkilöitä. Näin ollen raportointi sotii Memorialin vapaan ja todenmukaisen tiedon tavoitetta vastaan. Raportissa ”valtioneuroiksi”

¹¹⁴ Kolpinskaja, Ekaterina G.; Yumatov, Konstantin V.: The Chechen Question in the European-Russian Relations, 2005, 10.

¹¹⁵ Francis, Céline: "Selective Affinities" – The Reactions of the Council of Europe and the European Union to the Second Armed Conflict in Chechnya 1999–2006. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60 No. 2, 2008, 325.

¹¹⁶ Sekurisaatiolla eli turvallisamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä politisaation äärimuotoa, jonka nimissä sallitaan epätavalliset keinot turvallisuuden ylläpidon nimissä. Ks. Saari, Sinikukka: What Went Wrong with the EU's Human Rights Policy in Russia? *EU-Russia Centre Review* Vol 16, 2010, 20.

¹¹⁷ Kansalaisyhteiskunnan valtionkontrolli vietiin huippuunsa Vladimir Putinin toisen presidenttikauden aikana. Myös Memorialin aktivistien toimintaan ja raportointityöhön vuosina 2006–2009 vaikuttaneen lain voimaantulon myötä kansalaisjärjestöt joutuvat joka vuosi tekemään perusteellisen selvityksen toimintansa sisällöstä sen lisäksi, että järjestöt olivat velvollisia raportoimaan taludestaan veroviranomaisille. Lakikokonaisuuden on nähty paitsi loukkaavan demokratian piiriin kuuluvaa kokoontumisvapautta myös kansalaisjärjestöjen toiminta-oikeutta. Näin kokivat myös YK ja Euroopan unioni, joiden kansainvälisen painostuksen myötä Vladimir Putinin reaktio oli lieventää lakia duuman ensimmäisen käsittelyn jälkeen. Salmenniemi, 2008, 2–3.

¹¹⁸ Salmenniemi, 2008, 2–3.

¹¹⁹ Vladimir Putin: Europe Has Nothing to Fear from Russia, *Financial Times*, 22.11.2006.

¹²⁰ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 1.

nimitettyä valtarakenteiden harjoittamaa väkivaltaa arvioidaan käsittelemällä toiselle Tšetšenian sodalle tyypillisiä terrorismin vastaisen operaation muotoja; puhdistusoperaatioita, kidutuksia tunnustusten saamiseksi ja laajamittaisia siviilien katoamisia. Memorial pitää varsin tarkkaa kirjaa tietoonsa tulleista puhdistus-, kidutus- ja katoamistapauksista sekä vertailee lukumäärien laskua tai nousua sodan edellisvuosiin.¹²¹ Käytetty kieli mukailee tyypillisiä ihmisoikeusjärjestöjen tilanteen selontekoon ja sympatian herättämiseen tähtääviä retorisia keinoja, joiden tarkoitus on suojella konfliktin heikompaa osapuolta.¹²²

Ihmiset, jotka näiden rakenteiden jäsenet saavat käsiinsä, katoavat muulta maailmalta. Heitä pidetään laittomissa vankiloissa ja heitä ei ole rekisteröity pidätetyiksi; heitä kidutetaan ja siten pakotetaan ”tunnustuksiin” – Noin puolet kidnapatuista yksilöistä katoaa myöhemmin jälkeäkään jättämättä.¹²³

Ihmisoikeussopimusten mukaiseen oikeuden toteutumiseen toimintansa perustavan järjestön on olennaista tuoda ilmi laittomaksi nimittämänsä toiminnan rikosseuraamukset. ”Rauhanomaisiksi siviiliasukkaiksi” nimittämiään siviilejä kohtaan tehtyjä ihmisoikeusrikoksia ei Memorialin mukaan oteta tutkintaan, vaikka järjestö kertookin islamistitaistelijoiden ”hyökkäävän tarkoituksellisesti kohti siviilejä tai aseistamattomia viranomaisia”.¹²⁴ Sen sijaan Memorial näkee, että Venäjän federaatio nostaa syytteitä islamistitaistelijoiksi epäilemiään siviilihenkilöitä ja näiden perheitä vastaan terrorismin vastaisen operaation verrukkeella. Federaation oikeuslaitoksen kerrotaan langettavan raskaita tuomioita huolimatta rikoksen vakavuudesta tai edes siitä, onko epäilty syyllistynyt kyseiseen rikokseen. Venäläissotilaiden tai Moskova-mielisen tšetšeenihallituksen rikoksia ei Memorialin mielestä tutkita, vaikka syyte olisikin nostettu. Useimmiten järjestön mukaan paikallinen oikeuslaitos vetoaa siihen, että ”syytettyä ei ole mahdollista löytää”.¹²⁵ Tämä johtuu järjestön raportin tietojen mukaan väärennetyistä virallisista tilastoista ja tiedonannoista, joissa kerrotaan, että ”taistelut on lopetettu ja rauha on vakiinnutettu Tšetšeniassa”.¹²⁶ Federaatio on tiedotuksessaan korostanut, että rauhallisten olosuhteiden myötä ihmisoikeusasiat ovat Tšetšeniassa ”laillisen, vaalein valitun, hallinnon perustamisen johdosta yleisten syyttäjänvirastojen ja tuomioistuinten vastuulla”.¹²⁷

¹²¹ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 1.

¹²² Hannum, Hurst: Peace versus Justice: Creating Rights as well as Order out of Chaos. *International Peacekeeping* Vol. 13, 2006, 591.

¹²³ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 1.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid.

Verratessaan epäoikeudenmukaiseksi mieltämäänsä Tšetšenian todellisuutta Venäjän rauhaa ja lainmukaisuutta korostaviin viranomaislausuntoihin Memorial pyrkii tuomaan esille vapaan tiedon periaatteeseensa vedoten kuinka ”paikallisviranomaiset ovat piilotelleet tšetšenisaatioprosessia muutaman viime vuoden ajan”.¹²⁸ 2000-luvun alussa tšetšenisaatiosta ei vielä puhuttu julkisesti Venäjän federaation viranomaislausunnoissa. Vasta vuonna 2003 ihmisoikeusasiat osoitettiin sisällytetyiksi Putinin ja Kadyrovin yhteistyösopimuksen aikaansaamaan tšetšenisaation ’rauhanprosessiin’¹²⁹, joka sisälsi asianmukaisen oikeuslaitoksen perustamisen Tšetšeniaan.¹³⁰ Paikallisen oikeuslaitoksen eli syyttäjänviraston ja tuomioistuimen tehtäväksi määrättiin Venäjän federaation allekirjoittamien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten noudattaminen.¹³¹ Olennaista on, että Memorialin raporteista käy ilmi tämän samaisen oikeuslaitoksen kyvyttömyys selvittää näitä ihmisoikeussopimusten määrittelemiä ihmisoikeusrikoksia. Totuuden paljastamisen Memorial pyrkii toteuttamaan tavoitteensa valtion laittomien metodien tuomisesta julkisuuteen ja ihmisoikeussopimusten noudattamisen epäonnistumisesta Venäjän federaatiossa.

Kansainvälisen lain professori Hurst Hannum korostaa, että Putinin ja Kadyrovin yhteistyösopimuksen kaltaisten sopimusten ihmisoikeusviittauksiakin tärkeämpää on ihmisoikeussopimusten sovellus tulitauon tai siirtymävaiheen hallinnon aikoina.¹³² Tšetšenisaatioprosessi vuosina 2003–2005 vastasi Memorialin raportoinnissa juuri tällaista siirtymävaihetta, vaikka kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia sovellettiinkin järjestön mukaan mielivaltaisesti.¹³³ Michelle Parlevliet näkee, että siirtymävaiheissa kansainvälisten ihmisoikeustoimijoiden ja -sopimusten rooli korostuu sopimuksen noudattamisen tarkkailussa tai mikäli ihmisoikeusloukkaukset ovat olleet koko konfliktin ydin, ihmisoikeussopimukset auttavat ihmisoikeusnormien legitimisoinnissa rauhansopimukseen.¹³⁴ Venäjän federaatio oli 2000-luvulla sitoutunut kaikkiin tärkeimpiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin¹³⁵, joten niiden

¹²⁸ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 1.

¹²⁹ Vaikkei Vladimir Putinin ja Ahmat Kadyrovin sopimus Kadyrovin asettamisesta Putinin ensisijaiseksi edustajaksi Tšetšeniaan ollut rauhansopimus perinteisessä mielessä, niin ainakin sitä voi nimittää normalisointiin tähtääväksi yhteistyösopimukseksi.

¹³⁰ Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 661.

¹³¹ Gel'man, Vladimir: The Dictatorship of Law in Russia. Neither Dictatorship, Nor Rule of Law. PONARS Policy Memo 146. European University at St. Petersburg, 2000, 1-4.

¹³² Hannum, Hurst: Peace versus Justice: Creating Rights as well as Order out of Chaos. *International Peacekeeping* Vol. 13, 2006, 582–583, 591.

¹³³ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 1–5.

¹³⁴ Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002, 8.

¹³⁵ Esimerkiksi Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus ja Euroopan ihmisoikeusjulistus.

sisällyttäminen Tšetšenian tasavallan vakaannuttamisprosessiin, tšetšenisatatioon, oli loogista. Ongelmallista on, ettei näitä ihmisoikeusnormeja noudatettu tai niitä sovellettiin huonolla menestyksellä välittämättä kansainvälisten tai kansallisten ihmisoikeusjärjestöjen kritiikistä.

Memorialin raportin loppupuolella arvioidaan Putinin ja Kadyrovin aloittaman yhteistyösopimuksen, tšetšenisatioprosessin, etenemistä ja vaikutuksia siviilien elämään. Memorial kertoo, että Tšetšenian entisen presidentin ja separatistijohtaja Aslan Mashadovin kuoleman jälkeen vuonna 2005 terroristien ja fundamentalistimuslimien vaikutusvalta kasvoi Venäjän federaation vaikutusvaltaa Tšetšeniassa ja tasavallan hallinnon Moskova-mielisyyttä vastustavien keskuudessa.¹³⁶ Ilmiö näkyy myös tutkimuskirjallisuudessa, jossa radikaali-islamin kannatuksen kasvuun viitataan Mashadovin seuraajan, Abdul-Halim Sadulajevin, johtamien islamistikapinallisten perustamalla Kaukasian etulinjalla¹³⁷.¹³⁸ Memorial näkee, että rauhanomaisen ratkaisun löytämisen välttäminen sekä federaation että tšetšeeniosapuolen tahoilta ”soti tšetšeenisiviileille elintärkeää toivetta, turvallisuutta, vastaan”.¹³⁹ Näin ollen Memorial tulee väittäneeksi, että rauhanomainen ratkaisu olisi olemassa – sitä vain vältetään.

Memorialin raportointi ei keskity vielä vuonna 2006 liiemmin fundamentalistisiin islamistitaistelijoihin, vaan Ramzan Kadyrovin valtaannousu ja tämän hallinnon rakenteellinen väkivalta vievät suurimman huomion tiedonannosta. Tämä johtuu luullakseni siitä, että Memorial tavoittelee valtion laittomien metodien tuomista julkisuuteen, jotta valtarakenteiden harjoittama väkivalta olisi ratkaistavissa. Raportissa esitetään, että Ramzanin isältään perimä, pääasiassa entisistä separatistitaisteliijoista koostuva ja henkilökohtainen Tšetšenian tasavallan turvallisuuspalvelu ’kadyrovtsy’ on kasvattanut valtaansa vuoden 2004 jälkeen. Kaikki Tšetšenian sisäministeriön instituutiot on asetettu Kadyrovin alaisuuteen. Memorialin näkökulmasta kehityksen huippu oli ollut vuonna 2005 perustettu Ramzanin kontrolloima antiterroristinen keskus, jonka oli tarkoitus toimia Kadyrovin symbolisena tuenosoituksena Putinille tämän terrorismin vastaisessa taistelussa.¹⁴⁰ Kadyrovin yhä personoituneemmaksi ja autoritaarisemmaksi kehittynyt vallankäyttö oli vastoin Memorialin totalitarismin piirteitä vastustavaa periaatetta. Mielestäni Memorial

¹³⁶ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 3.

¹³⁷ Islamistitaistelijat perustivat etulinjan toukokuussa 2005 päättääkseen Moskovan kanssa käydyiksi rauhanneuvotteluiksi mieltämänsä tšetšenisatioprosessin. Etulinjan oli tarkoitus toimia Iškerialan tšetšeenitasavallan ääri-islamistien hyökkäyslinjana federaation joukkoja vastaan. Nichol, Jim: Stability in Russia's Chechnya and Other Regions of North Caucasus. Recent Developments. Congressional Research Service, 13.12.2010, 1.

¹³⁸ Nichol, Jim: Stability in Russia's Chechnya and Other Regions of North Caucasus. Recent Developments. Congressional Research Service, 13.12.2010, 1.

¹³⁹ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 3.

¹⁴⁰ Ibid.

vastustaa erityisesti Putinin ja Kadyrovin yhteistyötä yhä epädemokraattisemmassa hallinnossa, sillä kritiikissä Ramzanin vallankasvu nähdään Putinin vaikutuksen seurauksena.

Tutkimuskirjallisuus tukee Memorialin näkemystä Kadyrovin kasvaneesta vallasta. John Russell näkee vallan siirtymisen yhden hahmon ympärille tšetšenisäation uutena piirteenä, autonomisen vallan kasvattamisena, mikä ei toisaalta välttämättä vastannut Kremlin ja Putinin toiveita koskien tasavallan valtopolitiikkaa.¹⁴¹ Kreml pyrki saamaan eri ryhmien valtakamppailusta johtuvaa epävakaa tilannetta hallintaan antamalla Ramzanille enemmän vapauksia vastustajiensa tuhoamiseksi, mikä tahattomasti vahvisti hänen autonomista valta-asemaansa.¹⁴² Kehitystä kommentoidaan Memorialin raportissa runsaasti samalla korostaen Ramzanin ja Kremlin toiminnan yhteyksiä. Toisin kuin Russell, Memorial pitää Putinin Ramzanin vallan kasvattamiseen tähtäävää politiikkaa tarkoituksellisenä.¹⁴³

Darrell Slider puolestaan tukee Memorialin näkemystä, sillä hän näkee Vladimir Putinin paitsi hyväksyneen Tšetšenian politiikan myös tukeneen Ramzan Kadyrovin vallannousua avoimesti esimerkiksi vuonna 2004 luovuttamalla tälle korkea-arvoisimman kansallisen tunnustuksen, 'Venäjän sankari' -tittelin. Slider esittää, että Kadyrov ylläpiti vastavuoroista lojaaliutta vuoden 2007 Duuman vaaleissa, joissa Tšetšenian kansalaisilla oli mahdollisuus äänestää vain Putinin Yhtenäinen Venäjä -puoluetta. Tämä luonnollisesti johti puolueen murskavoittoon tasavallassa.¹⁴⁴ Tutkijoiden näkemyseron voi nähdä johtuvan siitä, että Russell koki Putinin luovuttaneen liikaa vapauksia Kadyroville, Slider taas uskoi vuorovaikutukselliseen suhteeseen. Russellin näkemys korostaa Ramzanin niin sanotun itsevaltiuden kasvua Sliderin pysyessä maltillisempänä.

Memorial tuo Ramzanin vallankasvun esille paitsi instituutioiden kautta myös nimittämällä Ramzan Kadyrovin Tšetšeniaa entisten ja sittemmin armahdettujen tšetšeeni- ja venäläisrikollisten pataljoonien¹⁴⁵ valtakentäksi. Ongelmallisimmaksi piirteeksi raportissa koetaan näiden ryhmien ja tšetšeenipoliisien käyttöönottama klaaniyhteiskunnan metodi; verikosto.¹⁴⁶ Järjestön mielestä suurin syy sille, miksei Venäjän ja Tšetšenian konflikti ollut ohi vielä vuonna 2006, oli juuri

¹⁴¹ Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 670–671.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 3–4.

¹⁴⁴ Slider, Darrell: Putin's Southern Strategy. Dmitriy Kozak and the Dilemma of Recentralisation. *Post-Soviet Affairs* Vol. 24 No. 2, 2008, 191.

¹⁴⁵ Raportissa pataljoonilla tarkoitetaan Ramzanin hallitsemaan turvallisuuspalvelu 'kadyrovtsyä' sekä federaation sisäministeriön kontrolloimia 'Vostokia' ja 'Zapadia'.

¹⁴⁶ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 6–7.

rikollisryhmien ja separatistien aktiivisuus. Aseistettujen ryhmien kerrotaan rikkovan humanitaarista lakia hyödyntäen terrorismin metodeja, mistä johtuen Memorial pyytää apua tilanteen ratkaisemiseksi Euroopan unionilta.¹⁴⁷

Parantaakseen ihmisoikeustilannetta Tšetšenian tasavallassa Venäjän presidentin ja Venäjän hallituksen on tehokkain toimenpitein poistettava rankaisemattomuuden ilmapiiri, joka hallitsee siviilejä vastaan tehtyjen rikosten selvittämistä Tšetšeniassa, ja joka huomioitiin, yksityiskohtaisesti, Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselmassa №1403 (2004) ja №1479 (2006).¹⁴⁸

Raportissa mainitaan, että vain kolmasosa tšetšeenisiviileistä on kääntynyt ihmisoikeusjärjestöjen puoleen heihin tai läheisiinsä kohdistuneiden ihmisoikeusrikosten ratkaisemiseksi. Venäläisten kansalaisjärjestöjen ongelmana pidetäänkin yleisesti kansalaisyhteiskunnan ja varsinaisten kansalaisten välistä suhdetta. Järjestöjen ei nähdä olevan tarpeeksi kyvykkäitä kommunikoidaan niiden kansalaisten kanssa, joita näiden järjestöjen tulisi itsessään edustaa. Vuonna 2006 riippumattoman venäläisen tutkimuskeskuksen Levada-keskuksen kyselyyn vastanneista venäläisistä 32 prosenttia oli huolissaan Venäjällä tapahtuvista vakavista ihmisoikeusrikoksista.¹⁴⁹ Seuraavan vuoden valtakunnallisen kyselyn mukaan jo 72 prosenttia vastanneista oli varmoja, että ihmisoikeuksia rikotaan Venäjällä.¹⁵⁰ Silti vuonna 2006 22 prosenttia ja vuonna 2007 vain kahdeksan prosenttia vastanneista tunsivat Memorialin toimintaa.¹⁵¹ Yleisesti ihmisoikeuksien suojeleminen nähtiin positiivisena asiana ja federaation hallituksen yhtenä vastuualueena pidettiin ihmisoikeuksien suojeleminen.¹⁵²

Tutkija Elena Klitsounovan mukaan venäläiset ehkä kokevatkin, että ihmisoikeuksien toteutumisen takaamisesta oli vastuussa valtio, eivät kansalaisjärjestöt. Hän korostaa, että myös Memorialin tunnistavat venäläiset eivät pitäneet ihmisoikeuksien suojelemista järjestön toiminnan tärkeimpänä piirteenä.¹⁵³ Demokratian ja ihmisoikeuksien tutkijat Juri Džibladze ja Anna Sevortjan täydentävät, että oikeuden toteutuminen on kuitenkin ollut tärkeää venäläisille. Varsinkin Vladimir Putinin valtakauden aikana oikeudenmukaisuudesta on muodostunut avainkriteeri arvosteltaessa yhteisön tekoja. Toisaalta valtionjohdon käsitys oikeudenmukaisuudesta näkyy usein käytännössä valtioninstituutioiden toiminnassa, ei valtiosta riippumattomien ihmisoikeustoimijoiden

¹⁴⁷ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 13.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Voices from Russia: Society, Democracy, Europe, Levada Center/EU-Russia Centre, February 2007.

¹⁵⁰ Narushenie prav cheloveka, Levada Center, November 2007.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² VCIOM Press-release no. 557, October 2006.

¹⁵³ Klitsounova, Elena: Promoting Human Rights in Russia by Supporting NGOs. How to Improve EU Strategies. CEPS. 2008, 1–4.

tukemisessa.¹⁵⁴ Memorialin itsensä mukaan siviilien passiivisuus johtuu siitä, ettei paikallinen oikeuslaitos ”nimeä syyllisiä, vaikka kaikki heidät tietäisivätkin”.¹⁵⁵ Silti järjestö pyrkii toimimaan yhteistyössä syyttäjänviraston kanssa, mikä on varsin luonnollista ottaen huomioon Memorialin tavoitteiden mukaisen taipumuksen oikeudenmukaisuuteen lain noudattamisen kautta sekä tavoitteen lainmukaisen yhteiskunnan rakentumisesta.

Maaliskuun 2006 raportissa Memorialiin tukeutuneista siviileistä mainitaan kaksi esimerkkiä, joissa mainitaan uhrien nimet ja iät kokonaisuudessaan. Henkilökohtaisten tietojen julkistamiseen on todennäköisesti saatu uhrien lupa. ”Pahamaineisimpana tapauksena” pidetään entisen presidentin Aslan Mashadovin sukulaisten kidnappausta neljä kuukautta ennen Mashadovin murhaa.¹⁵⁶ Tapauksen etenemistä syyttäjänvirastossa kuvataan seikkaperäisesti. Samaa metodologiaa Memorial käyttää kertoessaan myös tuntemattomiempien uhrien kokemista ihmisoikeusrikkoksista.

Joulukuun 3. ja 28. päivä vuonna 2004 A. Mashadovin 7 sukulaista vietiin väkivalloin kodeistaan ja ajettiin tuntemattomaan olinpaikkaan: hänen siskonsa, Buchu Alievna Abdulkadyrova, synt. 1937; hänen veljensä, Lecha Alievich Mashadov, synt. 1936 – – Kaikki sieppauksen olosuhteet ja todistajainlausunnot viittaavat siihen, että rikoksesta vastuussa on ”kadyrovtsy” – – Rikostutkinta koskien Mashadovin sukulaisten kidnappauksia keskeytettiin, koska ”ei voitu identifoida henkilöitä, jotka olisi voitu kutsua puolustajiksi”. Tämä tapaus palvelee sopivana esimerkkinä siitä, että syyttäjänvirasto tai poliisit eivät halua tutkia tällaisia sieppauksia, vaikka sieppaajat olisivatkin tiedossa.¹⁵⁷

3.3. EPÄONNISTUNUT REKONSTRUKTIOPROSESSI JA TŠETŠEENIEN DISKRIMINAATIO

Tutkija Miriam Matejovan on analysoinut Vladimir Putinin ja Kremlin ohjaaman tšetšenisäationprosessin kehitystä. Hänen mukaansa vuodesta 2005 alkaen Putin keskittyi Pohjois-Kaukasian alueen turvallisuuden lisäämiseen, vapauden kasvattamiseen sekä taloudelliseen ja sosiaaliseen rekonstruktioon. Tuolloin presidentti osallistui uuden parlamentin avajaistilaisuuteen, jossa hän lupasi täyden tukensa Tšetšenian rekonstruktiolle. Vuodesta 2006 lähtien siviilien perusturvallisuus parantuikin Tšetšeniassa, eivätkä Venäjän federaation tai tšetšeenien sotilasjoukot harjoittaneet enää laajaa väkivaltaa tavallisia kansalaisia kohtaan. Tilanteen positiivisesta kehityksestä huolimatta Tšetšenian sosiaalisten ongelmien ohella federaation Tšetšenialle

¹⁵⁴ Dzibladze; Sevortjan; Leppänen, 2007, 32, 48.

¹⁵⁵ Memorial: The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006, 6.

¹⁵⁶ Ibid, 6–7.

¹⁵⁷ Ibid, 6.

lahjoittamat rahalliset avustuspaketit kiihdyttivät paikallishallinnon korruptiota.¹⁵⁸ Miriam Matejovan näkökulman mukaan suurin este onnistuneen rekonstruktion käynnistämiseksi oli Ahmat Kadyrovin hallinnon läpinäkymättömyys. Ihmisoikeusjärjestöjen toimintaa puolestaan määrittää niiden toiminnan läpinäkyvyys ja julkisuus, joten Memorial on keskittynyt toisessa vuoden 2006 raportissaan rekonstruktion ongelmakohtiin.

Kuten isänsä aikana, myös Ramzan Kadyrovin valtakaudella Tšetšenian rekonstruktioprosessi oli federaation keskusvallan sponsoroima niin taloudellisesti kuin poliittisestikin. Korruptiosta huolimatta Alu Alhanovin ja sittemmin Ramzanin Tšetšeniassa taloustilanne parantui vakaasti, samoin ruoantuotantoa koskevat ongelmat vähentyivät, kuten myös kommunikaatio- ja liikennepalvelut levisivät laajemmalle alueelle. Tšetšenian työttömyyslukemat olivat silti edelleen korkeita, mikä johtui työpaikkojen lukumäärästä ja heikoista koulutusmahdollisuuksista.¹⁵⁹ John Russell korostaa, itse asiassa että Ramzan Kadyrov oli varsin hyvä taivuttelemaan rahallista apua Tšetšenian rekonstruktioon federaation budjetista ja diasporassa elävältä tšetšeenieliitiltä. Kadyrov käytti myös omaa omaisuuttaan kiillottaakseen tasavallan julkisuuskuvaa etenkin länsimaiden suuntaan muun muassa järjestämällä massiivisia rock-konsertteja, kansainvälisiä urheilutapahtumia ja kutsumalla Mike Tysonin kaltaisia kansainvälisiä julkisuuden henkilöitä Tšetšeniaan. Länsimainen media uutisoi tapauksista laajasti. Russellin mukaan useimmiten Tšetšenian 'uutta kansainvälistä loistoa' verrattiin uutisartikkeleissa vain muutamaa vuotta aiemmin uljaiden rakennusten paikalla vallinneeseen sotatilaan. Tämä korostaa vastakkainasettelua ja eräänlaista Kadyrovinkin varmasti toivomaa fenix-lintuun verrattavaa uudelleensyntymää Tšetšenian kansainväliselle julkisuuskuvulle.¹⁶⁰

Memorialin 31.3.2006 julkaistu raportti *On the Situation of Chechens Outside Chechnya* käsittelee harhaanjohtavasta nimestään huolimatta Tšetšenian rekonstruktioprosessin varjopuolia. Raportin ydinajatus on paljastaa Venäjän federaation virallisen tilannekatsauksen takana piilevät sosiaaliset ja yhteiskunnalliset ongelmat, joihin viitataan toistuvasti myös tutkimuskirjallisuudessa. Uskoakseni Memorial haluaa tuoda esille tavallisten tšetšeenien ongelmat suhteessa tšetšenalaismedian välittämiin uutisiin Ramzanin loisteliaista rakennusprojekteista vapaata tiedonvälitystä korostavan periaatteensa mukaisesti.

¹⁵⁸ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 13–15.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 670.

Memorialin mukaan ”siviilien tilanne ei ole muuttunut yhtään paremmaksi Tšetšeniassa”, vaikka ”rekonstruktioprosessi alkoi jo neljä vuotta sitten”.¹⁶¹ Turvallisuuden puute nähdään akuuteimmaksi ongelmaksi kidnappausten ja ihmisten katoamisen määrittellessä alueen yhteiskunnallisia olosuhteita. Kahden vuosikymmenen mittainen sota aiheutti vakavan pakolaisongelman Venäjän eteläisiin osiin, mikä ei sinänsä ole uutta Pohjois-Kaukasian konfliktialueilla. Memorialin havaintojen mukaan tšetšeneillä ei kuitenkaan ollut mitään vaihtoehtoista asuinpaikkaa Venäjän federaatiossa viranomaisten sulkiessa rajoja ja naapuritasavaltojen väliaikaismajoitusleirejä sekä laittomasti häätäessä Tšetšenian ulkopuolella oleskelevat tšetšeenit takaisin konfliktialueelle.¹⁶²

Siviilien elinolosuhteita käsittelevä näkökulma ei esiinny käyttämissäni akateemisissa artikkeleissa muuten kuin esimerkiksi infrastruktuurin parantumisen tai työttömyyden laskun kaltaisina mainintoina.¹⁶³ Memorial tuo esille siviilien rakenteelliset ongelmat koskien menetetyn omaisuuden korvaamista, elinolosuhteiden alkeellisuutta ja nuorten syrjäytymistä. Yksityiskohtaisten sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien esiintuonti perustuu ihmisoikeussopimusten vaateiden lisäksi ihmisoikeustoimijoille tyypillisen konfliktin heikomman osapuolen korostamisen ajatukseen.¹⁶⁴ Sen sijaan federaation viranomaisten ja instituutioiden sekä Moskova-mielisen paikallishallinnon etnisiin tšetšeneihin kohdistaman syrjinnän tuomitseminen syyllistää ilmiöstä selkeästi federaatiota. Memorialin raportin mukaan tšetšeenien syrjintä ilmenee kansalaisten rekisteröintipakkona sekä haettaessa lääketieteellistä tai sosiaalista tukea. Oikeusjuttuja voitiin nostaa ilman perusteita ketä tahansa siviiliä vastaan, mikä puolestaan ”ajaa alueen nuoret sukupolvet pois tasavallasta aiheuttaen vakavan demografisen ongelman”.¹⁶⁵

Venäjällä on tunnusomaista, että virallisia dokumentteja on pidettävä kaiken aikaa mukanaan henkilöllisyytensä todistamiseksi. Tšetšeniassa tilannetta vaikeutti sodanajan kaaoksen lisäksi paikallistason virkamiesten kyvyttömyys tai haluttomuus noudattaa keskusvallan määräyksiä sekä erityisesti informaation vähäisyys koskien erilaisten käytäntöjen muutoksia.¹⁶⁶ Memorial tuo esille

¹⁶¹ Memorial: On the Situation of Chechens Outside Chechnya, 31.3.2006, 1.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ks. esim. Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 664, 670; Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vo. 63 No. 3, 2011, 502.

¹⁶⁴ Hannum, Hurst: Peace versus Justice: Creating Rights as well as Order out of Chaos. *International Peacekeeping* Vol. 13, 2006, 582–583; Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002, 4.

¹⁶⁵ Memorial: On the Situation of Chechens Outside Chechnya, 31.3.2006, 1.

¹⁶⁶ Ibid, 3.

kuinka federaation sisäministeriön määräyksellä vuodesta 2003 eteenpäin federaation kansalaisten oli mahdollista hankkia henkilöllisyystodistus silloisesta olinpaikastaan pysyvän kotipaikkansa sijaan. Pakolaistšetseenien olisi siis teoriassa ollut mahdollista uusia sodan aikana kadonneet henkilötietonsa palaamatta konfliktialueelle.

Tätä säännöstä ei koskaan otettu käytäntöön. Paikalliset passitoimistot usein epäonnistuivat mahdollisuudesta tiedottamisessa tai kieltäytyivät hyväksymästä tšetseenien hakemuksia. – – Tällä hetkellä, saadakseen kansainvälisen passin, kaikkien Tšetšeniassa alun perin rekisteröityneiden kansalaisten on matkustettava Tšetšeniaan, missä he kohtaavat kuolettavan vaaran ja missä korruptio rehoittaa. Tšetšeniassa asuviin yksilöihin vaikuttava korruption taso on paljon korkeampi kuin muualla Venäjän federaatiossa. – – Lisäksi sosiaaliseen hyvinvointiin tarkoitettujen varojen panttaaminen on muodostunut jälleen yhdeksi mekanismiksi puskea tšetseenit takaisin Tšetšeniaan.¹⁶⁷

Venäläisistä ihmisoikeusjärjestöistä Memorialin lisäksi ainakin Moscow Helsinki Group ja kansainvälisistä Amnesty International ovat raportoineet rekisteripakkojärjestelmän syrjivistä käytännöistä. Varsinkin Amnesty Internationalin vuoden 2006 raportti 'Russian Federation – Violent Racism Out of Control' (3.5.2006) korostaa Memorialin raportoinnin tavoin venäläisviranomaisten haluttomuutta puuttua lainsäädännön syrjiviin ja rasistisiin piirteisiin. Etnisesti valtaväestöstä poikkeavat yksilöt olivat raportin mukaan yhä useammin miliisin väkivaltaisten pakkotarkastusten kohteena johtuen pääasiassa Vladimir Putinin julistamasta terrorismin vastaisesta sodasta sekä median lietsomasta viholliskuvasta.¹⁶⁸

John Russell lisää Amnestyn huomioon, että Putinia voisi syyttää eräänlaisesta terrorismin vastaisen sodan aikaansaamasta 'tšetšenifobiasta', joka hänen mielestään nosti Putinin kannatuslukuja toisen Tšetšenian sodan alettua. Tämä myös aiheutti etnisten venäläisten ja tšetseenien välisten ongelmien jatkumon, joka perustui pitkälti etnisten venäläisten pelkoon tšetšenejä kohtaan¹⁶⁹.¹⁷⁰ Memorialin raportissa kerrotaan, että venäläiset kansalaisjärjestöt vetosivat sekä federaation siirtolaispalveluun että rekisteröinti- ja passitoimistoihin käytänteiden yhtenäistämiseksi ja rasismin sekä 'tšetseenipelon' torjumiseksi – tuloksetta. Nämä omaisuuteen ja henkilöllisyystodistuksiin liittyvät

¹⁶⁷ Memorial: On the Situation of Chechens Outside Chechnya, 31.3.2006, 3–4.

¹⁶⁸ Russian Federation – Violent Racism Out of Control, Amnesty International, 3.5.2006.

¹⁶⁹ Lisäksi dikriminaatiota edustaa myös puhekielessä syntynyt ja sittemmin 1990-luvun lopulla median käyttöönottama termi 'etnisesti kaukasialainen yksilö'. Termiä on käytetty tuotaessa julki rikoksia, huumekauppaa, harmaata taloutta tai siirtolaisiin kohdistuvia asioita. Lehdistön lisäksi klassisesta venäläiskirjallisuudesta löytyy runsaasti 'pahan tšetseenin' kaltaisia negatiivisia viitteitä, joiden alkuperä on imperiaalisen Venäjän 1800-luvun Kaukasian valloitusodissa. Esimerkiksi Leo Tolstoin ja Aleksandr Puškinin teokset ovat näin muokanneet venäläisten mielikuvia pohjoiskaukasialaisista. Myös nykypäivän kirjallisuus ja elokuvat sisältävät negatiivisia viitteitä tšetšeneihin ja muihin pohjoiskaukasialaisiin. Malashenko, Trenin, 2004, 64–65.

¹⁷⁰ Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 515.

ongelmat vaikuttivat Memorialin mukaan Groznyin ja muiden suurempien kaupunkien lisäksi vuoristojen kylissä. Hallinnolliset viranomaiset eivät nimittäin antaneet tšetšeenien palata kotikyliinsä tai edes naida etnisesti venäläisiä, mikä johtui Memorialin mielestä ”massamedian levittämästä tšetšeenihin liitetystä negatiivisesta mielikuvasta”, Memorialin vapaan tiedon tavoitteen vastaisesta uutisoinnista.¹⁷¹

Uutisointi tšetšeenijä koskien kärjistyi asiapitoisissakin lehdissä 1990-luvun lopun ja 2000-luvun aikana, sillä heidät liitettiin näkyvimpiin ja väkivaltaisimpiin tapahtumiin, kuten terrori-iskuihin ja verisiin panttivankitilanteisiin. Memorialin 31.3.2006 julkaistussa raportissa malliesimerkiksi tällaisesta ’mustamaalaamisesta’ nostetaan Beslanin vuoden 2004 koulukaappaus, jonka lopputulemana islamistitaistelijat surmasivat lähes 400 ihmistä sisältäen kymmeniä lapsia.¹⁷² Alla olevassa lainauksessa Memorialin tosin vihjaa suhtautuvansa terrorismin vastaiseen taisteluun myönteisesti. Ongelma terrorismin torjunnassa ovatkin metodit, ei kohde.

Kaikista kauhein niistä [terroristi-iskuista], joka sai maailman puistatukseen valtaan, oli panttivankitilanne Beslanissa. Maapallolla ei ole olemassa yhtäkään kunnollista ihmistä, joka ei olisi toivottanut terrorismin vastaista taistelua ja lopullisinta ratkaisua sen ehkäisemiseksi tervetulleeksi. Valitettavasti, meidän täytyy myöntää, että poliisien energiset yritykset tässäkin asiassa muuttuvat liian usein ahisteluksi.¹⁷³

Raimo Ojanen esittää ’mustamaalaamisen’ syyksi maahanmuuttovirastolle vuonna 2010 tekemässään raportissa ’Rasismi Venäjällä’ sen, että Venäjällä on vallinnut 1990-luvun lopulta alkaen institutionaalinen ja rakenteellinen rasismi, joka perustuu lainsäädännön ohella liittovaltion institutionaalisiin käytäntöihin. Käytännössä laajan alueen ja lukuisten kansalaisuuksien hallinnan tarpeesta muodostunut sekava lainsäädäntö, jossa lait ja säädökset ovat osin ristiriidassa keskenään, tuottaa epätasa-arvoa. Tästä esimerkkeinä Ojanen mainitsee usein näkymättömiksi jäävät institutionaaliset käytännöt, joiden vuoksi esimerkiksi etnisistä venäläisistä poikkeavat federaation kansalaiset työllistyvät huonommin kuin venäläiset, saavat huonompaa palkkaa, menestyvät

¹⁷¹ Memorial: On the Situation of Chechens Outside Chechnya, 31.3.2006, 4.

¹⁷² Amnestyn raportoinnista löytyy tarkempi esimerkki tästä Memorialin mainitsemasta ’mustamaalaamisesta’. Vuoden 2006 raportissaan Amnestyn mielestä rakenteellista rasismia Venäjällä edusti selkeimmin Beslanin koulukaappauksen jälkeen federaation poliisivoimien käynnistämä operaatio ’siirtolainen’, jolloin kahden päivänä aikana yli 16 000 moskovalaisen siirtolaistyöläisen henkilötiedot tarkastettiin. Näistä 11 316 henkilön väitettiin rikkoneen passisääntöjä ilman todisteita. Lisäksi esimerkiksi moskovalaistšetšeenien kodeissa alkoi vierailemaan miliisejä viikoittain erilaisten tekosyiden varjolla. Russian Federation – Violent Racism Out of Control. Amnesty International, 3.5.2006.

¹⁷³ Memorial: On the Situation of Chechens Outside Chechnya, 31.3.2006, 5.

opinnoissa huonommin, asuvat huonommissa asunnoissa, ovat sairaampia kuin venäläiset tai tuomitaan useammin vankeusrangaistukseen.¹⁷⁴

Memorialin raportin mukaan jo vuonna 2005 tšetšeneihin kohdistuva rakenteellinen rasismi oli käynyt niin sietämättömäksi, että silloinen Tšetšenian presidentti Alu Alhanov otti asian puheeksi riippumattoman venäläisen uutistoimisto Interfaxin haastattelussa. Hän kertoi aikovansa pyytää venäläisviranomaisia oikaisemaan sekä Tšetšeniassa että muualla federaatiossa oleskeleviin tšetšeneihin kohdistuneita rikostutkintoja. Raimo Ojasenkin esittämään federaation sekavaan lainsäädäntöön vedoten raportissa todetaan, että ”on selvää, ettei tuollaista oikaisua koskaan toteutettu, ja kymmenet syyttömät nuoret tšetšeenit riutuvat vieläkin vankilassa suorittaen tuomioitaan sepityistä syytteistä”.¹⁷⁵

Alhanovin epäonnistunut yritys vedota Kremliin ja Putiniin tšetšeenien yhteiskunnallisen aseman nostamiseksi on mielenkiintoinen, jos ottaa huomioon kuinka tiiviisti Kreml pyrki toimimaan Ramzan Kadyrovin toiveiden mukaisesti jo tämän pääministerikauden alussa. Taloudellisen, sotilaallisen ja poliittisen vallan keskittäminen yhdelle henkilölle oli itse asiassa vastoin Kremlin federaation tasavaltoihin soveltamia käytänteitä. Putinin politiikka nostaa Ramzan Kadyrov presidentiksi herätti jopa Kremlissä epäilyksiä nuoren presidentin aikeiden suhteen, kun taas Alhanoviin oli suhtauduttu suhteellisen neutraalisti. Epäilykset johtuivat perinnöllisestä presidenttiydestä sekä Putinin tavasta puhua Ramzanista neutraalisti ja toisaalta palkita häntä tuon tuosta erilaisilla mitaleilla lämminhenkisissä tilaisuuksissa. Kadyrov puolestaan korosti puheissaan olevansa ’Vladimir Vladimirovich Putinin mies’ samalla tukien tämän ja Putinin suojattina tunnetun Dmitri Medvedevin politiikkaa hyvinkin julkisesti.¹⁷⁶

John Russellin tutkimuksista käy ilmi puolestaan kuinka eurooppalaiset journalistit suhtautuivat Putinin politiikkaa ja Ramzanin valtaa korostaviin lausuntoihin. Esimerkiksi maaliskuussa 2006, Memorialin raporttien ilmestymisaikaan, *The Guardian* –sanomalehden toimittaja kritisoi Ramzanin ’aseiden esittelyllä vahvistettua johtajuutta’ artikkelissa ’Land of the Warlords’. *The Sunday Times*issa julkastiin samoihin aikoihin Kadyrovin haastattelu otsikolla ’In the Torture Cell of Chechnya’s Tyrant’, jonka kuvituskuvana käytettiin mahtipontista kuvaa Ramzanista

¹⁷⁴ Ojanen, Raimo: Rasismi Venäjällä. Maatietopalvelu, 22.9.2010, 7–9.

¹⁷⁵ Memorial: On the Situation of Chechens Outside Chechnya, 31.3.2006, 5.

¹⁷⁶ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 608.

lemmikkitiikerinsä kanssa.¹⁷⁷ 'Ensimmäisen venäläisensä' omien sanojensa mukaan 15- tai 16-vuotiaana murhaneesta ja kodissaan kidutuskammiota islamistitaistelijoille pitäneestä presidentistä muokattiin Tšetšenian vaikutusvaltaisin henkilö myös Länsi-Euroopan mediassa.¹⁷⁸

Richard Sakwa kuitenkin korostaa, ettei Ramzan saanut vapauksistaan huolimatta toteuttaa omaa tahtoaan täysin vapaasti. Esimerkiksi hänen toiveensa avata Groznyin lentokenttä kansainväliseen lentoliikenteeseen tyrmättiin vuosien ajan Moskovassa ennen kuin tulli- ja turvallisuusjärjestelysuunnitelmat oli tarkastettu useaan kertaan federaation viranomaisten toimesta. Samoin kävi Kadyrovin pyrkimykselle perustaa Tšetšeniaan oma talousalueensa kerätäkseen taloudellisia resursseja käyttöönsä.¹⁷⁹ Torppauksista huolimatta Ramzanilla oli käytössään huomattavasti enemmän vapauksia ja oikeuksia kuin edeltäjään Alhanovilla, jonka palkinnoksi presidenttikauden hoitamisesta jäi vain eläkevirka Moskovon varaoikeusministerinä. Memorialin vuoden 2006 raporteista on huomattavissa, että Kremlin ja Tšetšenian paikallishallinnon välinen yhteistyö on vasta muotoutumassa Ramzanin kaudelle tunnusomaiseksi voimistuvaksi autonomiaksi ja näkyväksi vallankäytöksi.

Slaavilaisuuden ja Itä-Euroopan tutkimuksen professori Domitilla Sagramoso korostaa, että Kadyrovin intresseistä oltiin ja ollaan yhä huolissaan myös lännessä. Kansainvälinen yhteisö epäili, ettei Tšetšenian väliaikainen tasapaino koskaan muuttuisi pysyväksi tšetšenisatiosta huolimatta, mikäli konfliktin taustalla vaikuttavia rakenteellisia epäkohtia ei korjata. Ramzanista puhuttiin eurooppalaisessa lehdistössä 'keskiaikaisena sotaherrana', mikä omalta osaltaan osoittaa, että myös Euroopan unionissa oltiin tietoisia Ramzanin omista poliittisista intresseistä. Tällaisen hahmon asettaminen epävakaa maan johtoon ei länsimaisten mielipiteiden mukaan auttanut lainmukaisuuden rakentamista Tšetšeniaan, vaan tšetšeeniperinnön korostaminen venäläisen ja pohjoiskaukasialaisen kulttuuriperinnön kustannuksella sekä henkilökohtaisten intressien vaaliminen olivat vaarantamassa alkaneen rekonstruktio prosessin.¹⁸⁰

Yhteenvedona luvusta mainittakoon, että Memorial kritisoi vahvasti vuonna 2006 Venäjän federaatiota ja tšetšenisoituja valtarakenteita kyvyttömyydestä turvata siviilien elinolosuhteet ja

¹⁷⁷ Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 664, 667–668.

¹⁷⁸ Ibid, 667.

¹⁷⁹ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 608–609.

¹⁸⁰ Sagramoso, Domitilla: Violence and Conflict in the Russian North Caucasus. *International Affairs* 87, 2007, 705.

päättää aseistettujen sotilasryhmien aiheuttama väkivalta. Kriitikistä käy ilmi sekä Memorialin tavoite vapaan tiedonsaannin turvaamisesta että totuuden paljastaminen koskien valtion laittomia metodeja sekä niiden seurauksia. Memorialin mukaan siviileihin kohdistunut rakenteellinen väkivalta esiintyy silovyje struktury –rakenteiden lisäksi laajemmin Venäjän federaation toiminnassa. Venäjän osoitetaan olevan epäonnistunut kansainvälisten ihmisoikeussopimusten noudattamisessa, mikä puolestaan on rankassa ristiriidassa Memorialin tavoitteiden normatiivisen perustan, ihmisoikeussopimusten, kanssa.

Tšetšenia-tutkija John Russellin mielestä tšetšenisaation käynnistäessään Kremlin ja Putinin oli välttämätöntä erottaa toisistaan 'hyvät' ja 'pahat' tšetšeenit, jotta yhteistyö tasavallan valtionjohdon kanssa tuli mahdolliseksi.¹⁸¹ Memorialin raporteissa tšetšenisaation aiheuttaman konfliktin luonteen esitetään muuttuneen vaikeammin ratkaistavaksi avoimen sodankäynnin päätyttyä. Järjestö tuo esille valtion laittomia metodeja painottavan tavoitteensa mukaisesti tšetšeneihin kohdistuvan rakenteellisen rasismien ja paikallisen oikeusjärjestelmän tehottomuuden kaltaisia esimerkkejä valtion toiminnan ongelmista. Näissä yksityiskohtaisissa tapausesimerkeissä konfliktin 'hyvät' ja 'pahat' toimijat ovat korostetusti juuri siviilit sekä Kreml, Putin ja Kadyrovin hallinto sotilasryhmineen, eivät niinkään Tšetšeniassa vaikuttavat fundamentalistiryhmät. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että terroristiryhmät eivät kohdistaneet vakavimpia iskujaan Pohjois-Kaukasiaan vaan muualle federaation alueelle, mistä johtuen myöskään tšetšenisiviilien ihmisoikeuksia ei loukattu yhtä paljon terroristi-iskuissa kuin sotilasryhmien puhdistusoperaatioissa ja kuulusteluissa.

Rekonstruktioprosessi oli Memorialin mielestä epäonnistunut 2000-luvun alkuvuosina, sillä korruption ja Ramzan Kadyrovin valtaannousun myötä valta tasavallassa keskittyi yhdelle henkilölle. Memorialin mielipide korostaa järjestön totalitaarista yhteiskuntajärjestystä vastustavaa tavoitetta. Putin ja Kreml olivat syyllisiä Ramzanin autoritaarisen vallan kasvattamiseen taloudellisten avustuspakettiensa ja Ramzanin vastustajien tuhoamisen vuoksi. 2000-luvun alussa medialta 'piiloteltu' Ramzanin ja Kremlin välinen yhteys oli tärkeä tuoda esille, sillä varsinkin venäläisessä virallisessa tiedotuksessa yhteyden esitetään olleen epäselvä ja Memorial puolestaan pyrkii vapaaseen tiedonvälitykseen. Tähän liittyen Memorial väittää Venäjän federaation ja Tšetšenian paikallismedian virallista tiedotusta rekonstruktion ja sosiaalisten ongelmien suhteesta virheelliseksi ja viranomaisten tilastoja väärennetyiksi hyödyntäen vastakkainasettelun

¹⁸¹ Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 511.

vaikutuskeinoa. Selkein esimerkkinä tästä on se, että Memorialin aktivistien keräämän tiedon mukaan konflikti jatkuu yhä, vaikka virallisessa informaatiossa kerrotaan Tšetšenian tilanteen normalisoituneen.

Memorial pitää Alhanovin ja Ramzan Kadyrovin valtaa jopa epälegitiiminä, ja eikä miellä heidän valintaansa presidenteiksi oikeaksi poliittiseksi prosessiksi. Memorial tuokin oikean ja väärän väliset erot vahvasti esille tiedotuksessaan esiintyen itse eräänlaisena arvottajana. Putininkin voiton nähdään perustuneen ensisijaisesti pelkoon eli epädemokraattisiin toimintamalleihin. Memorial havainnollistaa aktivistiansa demokraattisia periaatteita korostavaa toimintaa kertomalla kritiikistään huolimatta toimivansa yhteistyössä paikallisen oikeuslaitoksen kanssa saavuttaakseen oikeuden- ja lainmukaisuuden tavoitteensa. Euroopan unioniin vetoaminen avun saamiseksi korostaa Memorialin mielipidettä siitä, kenen nähdään voivan vaikuttaa ihmisoikeusrikosten selvittämiseen ja vähentämiseen positiivisesti, ja kenen negatiivisesti.

IV 2007: MEMORIAL PALJASTAA TOTUUDEN KOSKIEN VENÄJÄN KESKUSVALLAN LAITTOMIA METODEDEJA

Memorial julkaisi vuonna 2007 viisi raporttia; *Counter Terror: Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007*, 29.1.2007; *The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization'*, 2.5.2007; *The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1*, 2.9.2007; *The Situation in the Chechen Republic: May – September 2007*, 2.9.2007 ja *Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007*, 3.9.2007. Verrattuna muihin tarkastelemiini vuosiin, raportteja ilmestyi tavallista enemmän. Tätä selittää todennäköisesti runsaasti julkisuutta kerännyt yhteiskuntakriittisen Novaja Gazeta –lehden toimittaja ja Tšetšenian-reportteri Anna Politkovskajan murha lokakuussa 2006. Memorialin vuonna 2006 raporteissaan kuvaama rakenteellinen väkivalta, Venäjän federaation lakijärjestelmän ongelmat ja ihmisoikeusjärjestöihin kohdistunut painostus olivat kasvaneet pisteeseen, jossa konfliktialueelta raportoivat aktivistit ja toimittajat olivat hengenvaarassa. Politkovskajan murha teki todelliseksi paitsi aktivisteihin kohdistunet uhat myös korosti kuinka tärkeää raportoinnin jatkaminen tiedon levittämiseksi olikaan.

Tässä luvussa tarkoitukseni on käsitellä Venäjän terrorismin vastaista operaatiota Tšetšeniassa, jotta Memorialin raportoinnin näkökulma koko operaation laittomuudesta olisi ymmärrettävissä. Ensin esittelen radikaaliliikkeiden vahvistumisen ja kannatuksen kasvun Tšetšeniassa, mikä johti Venäjän terrorismin vastaiseen operaatioon ja toisen Tšetšenian sodan alkamiseen. Euroopan unionin reaktiot operaatioon käyn lävitse näiden tapahtumien yhteydessä. Seuraavaksi tarkastelen Memorialin raportoinnin näkökulmaa operaation laittomuudesta järjestön julkaiseman laajan terrorismin vastaista operaatiota käsittelevän raportin kautta. Toinen vahva teema Memorialin vuonna 2007 julkaisemissa lyhyemmissä raporteissa on federaation ja Tšetšenian lakijärjestelmä sekä Memorialin näkemys Venäjän kyvyttömyydestä kansainvälisen lain noudattamisessa toisessa Tšetšenian sodassa. Lisäksi analysoin kuinka Ramzan Kadyrovin vallan jatkuva kasvu näkyy Memorialin tiedotustyössä, ja miten tämä vaikutti tšetšenisatioprosessista välitettyyn tietoon ja Memorialin raportoinnilleen asettamien tavoitteiden toteutumiseen.

4.1. VENÄJÄN TERRORISMIN VASTAINEN OPERAATIO

Tšetšeenien rivit alkoivat rakoilla jo heti ensimmäisen sodan päätyttyä 1990-luvun lopulla. Hasavjurtin rauhansopimuksessa Tšetšenian presidentiksi valittu Aslan Mashadov pyrki kohti Tšetšenian nimellistä itsenäisyyttä sekä suvereniteettia Venäjän kanssa solmitun poliittisen ja taloudellisen yhteistyön piirissä. Hänen oppositiovastustajansa olivat kuitenkin johtoasemissa keskeisimmissä islamilaisissa järjestöissä haaveinaan islamilaisen valtioliiton legitimisointi Tšetšenian, Dagestanin ja muiden Pohjois-Kaukasian muslimitasavaltojen välillä.¹⁸² Lisäksi työttömyyden, luhistuneen infrastruktuurin ja köyhyyden keskellä wahhabilaisuuden kaltaisten radikaalien islam-liikkeiden kannatus kasvoi entisestään erityisesti nuorten työikäisten miesten keskuudessa.¹⁸³

Vuoden 1999 alussa muslimiradikaalit vaativat islamistitaistelijoiden Šamil Basajevin ja saudiarabialaisen Habib Abd al-Rahmanin eli Hattabin johdolla Mashadovin eroa ja šaria-lain noudattamista Tšetšeniassa.¹⁸⁴ Saatuaan Mashadovin taipumaan vaatimuksiinsa elokuussa 1999

¹⁸² Islamilainen valtioliitto olisi mahdollistanut Tšetšenian pääsyn Kaspianmeren rannikolle ja laajamittaisten öljyalueiden hallinnan sekä utopistisimmissä visioissa muslimikansojen nousun barrikadeille Venäjää vastaan alueen itsenäisyyden puolesta. Malashenko, Trenin, 2004, 29.

¹⁸³ Evangelista, 2004, 76–82; Sakwa, 2005, 10–11.

¹⁸⁴ Evangelista, 2004, 90–95.

joukko dagestanialaisia wahhabiitteja, tšetšenejä, keskiaasialaisia ja arabitaistelijoita hyökkäsi Basajevin ja Hattabin johdolla Dagestaniin. Dagestanin valtionjohto pyysi apua Venäjältä, joka pysäyttikin muutamassa viikossa islamistisen tasavallan perustamispyrkimykset valtaamalla alueen takaisin hallintaansa. Toinen katalyytti uudelle sodalle olivat vuoden 1999 syksyn kerrostaloräjähdykset¹⁸⁵ Dagestanissa, Moskovassa ja Venäjän eteläisissä kaupungeissa Buinakskissa ja Volgodonskissa, joissa kuoli arvioiden mukaan noin 300 siviiliä.¹⁸⁶

Euroopan unionin suhteet Venäjään monimutkaistuivat Basajevin ja Hattabin hyökkäyksen myötä, sillä enää eurooppalaiset eivät voineet kieltää fundamentalististen islamistitaistelijoiden aggressiivisuutta, mutta toisaalta kokivat, ettei Venäjän sotatoimien jatkumista voisi hyväksyä. Ratkaisuna EU tunnusti Venäjän oikeuden taistella Basajevia vastaan sillä ehdolla, että Venäjä jatkaisi neuvotteluja legitiimisti vaalein valitun Tšetšenian presidentin kanssa, sillä Venäjän kumppanuus EU:n kanssa ja jäsenyys Euroopan neuvostossa sitoivat Venäjän noudattamaan rauhanomaisia tapoja konfliktin selvittämisessä. Venäjällä pyyntöä ei ymmärretty, sillä Mashadovin nähtiin olevan kyvytön hallitsemaan tasavallan tilannetta.¹⁸⁷

Suorasukaisesta ja kansantajuisesta esiintymistaidostaan tunnettu silloinen pääministeri Vladimir Putin piti pian iskujen jälkeen kuuluisan puheensa, jonka mukaan iskujen syyllisiksi leimatut Basajevin ja Hattabin johtamat *'tšetšeenirikolliset tulisi pyyhkäistä maanpinnalta, missä hyvänsä he ovatkin, viimeiseen paskataloon asti'*¹⁸⁸. Venäjä vastasikin Dagestanin hyökkäykseen lokakuussa vuonna 1999 Groznyihin kohdistuneilla ilmaiskulla, joiden oli tarkoitus Kremlin mukaan päättää terrorismi Pohjois-Kaukasiassa.¹⁸⁹ Kansainvälistä kritiikkiä herättäneiden iskujen jälkeen Putin kommentoi väitteisiin operaation sota muistuttavista piirteistä, että vaikka tämä ensimmäinen vaihe on kuin luonteeltaan sota, kyseessä on terrorismin vastainen operaatio.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Pommi-iskut ovat herättäneet spekulatiota, sillä normaalisti terroriteoista mielellään vastuun ottanut Basajev kielsi osallisuutensa tekoihin. Venäjän federaation osallisuutta iskuihin katalyyttinä sodan aloitukselle on analysoitu varsinkin Riazanin kaupungin räjähtämättömän pommin tapauksessa. Syyskuussa 1999 Riazanin asukkaat estivät mahdollisen pommi-iskun eräässä kerrostalossa huomattuaan pommin asentamisen. Kremlin kannalta tilanteesta kiusallisen teki pommi-iskun auton Moskovan rekisterikilpi. FSB ilmoittikin vasta kaksi päivää tapahtuman jälkeen virallisessa ilmoituksessa, että pommi oli osa federaation joukkojen harjoituksia terrorismintorjunnassa. Ymmärrettävästi tämä ilmoitus sai tilanteen tarkkailijat epäilemään tšetšeenitaistelijoiden osuutta ja federaation syyllisyyttä muihin pommi-iskuihin. *Evangelista*, 2004, 80–82.

¹⁸⁶ Jansen, 2010, 99–100.

¹⁸⁷ Francis, Céline: "Selective Affinities" – The Reactions of the Council of Europe and the European Union to the Second Armed Conflict in Chechnya 1999–2006. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60 No. 2, 2008, 322; Kolpinskaja, Ekaterina G.; Yumatov, Konstantin V.: *The Chechen Question in the European-Russian Relations*, 2005, 7.

¹⁸⁸ Wood, 2007, 97.

¹⁸⁹ *Evangelista*, 2004, 105–109.

¹⁹⁰ Smith, Hanna; Palonkorpi, Mikko: Venäjä ja terrorismin vastainen sota. *Idäntutkimus*, 1/2005, 21–22.

Täten ensimmäisen Tšetšenian sodan separatismi ja sen torjuminen vaihtui toisessa sodassa separatistiseksi ääri-islamismiksi, jonka levittäytyminen vastahyökkäyksineen paisui uudelleenlaiseksi ihmisoikeusloukkausten vyyhdiksi. Turvallisuusalan tutkija Aglaya Snetkovin mukaan ensimmäistä sotaa määrittä perustuslaillisen järjestyksen palauttaminen ja separatismin torjuminen, ja toista sotaa uhka kansainvälisten terroristien toiminnasta Tšetšeniasta käsin kaikkialla Venäjällä.¹⁹¹ Terroriteot olivat pikemminkin toisen sodan metodeja kuin syy, ja niiden taustalla vaikutti Tšetšenian etnisen separatismin ongelma toteaa tutkija John Andersen uskonnollisten sotien syitä pohtivassa teoksessa *Can Faiths Make Peace? Holy Wars and the Resolution of Religious Conflict*.¹⁹² Justin Millerin tutkimusten mukaan islaminusko, tarkemmin sanottuna pyhä sota, oikeutti Tšetšenian itsenäisyyskampailun islamistitaistelijoiden näkökulmasta.¹⁹³ Islaminusko myös yhdistyi Tšetšenian islamistitaistelijoiden mielissä sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden torjuntaan.¹⁹⁴

Euroopassa Tšetšenian tilanteesta kuitenkin keskusteltiin tuolloin niin poliitikkojen kuin kansalaisyhteiskuntatoimijoiden toimesta tunteellisin kannanotoin, ja EU alkoi taas korostamaan Venäjän tarvetta omaksua ja toteuttaa eurooppalaisia arvoja sisäpolitiikassaan esimerkiksi kansalaisjärjestötoimintaa kehittämällä.¹⁹⁵ Poliitiikan tutkijoiden Christopher Marshin ja Nikolas Gvosdevin mukaan niin sanotuissa länsimaissa on pyritty hanakasti muodostamaan yhteys kansalaisyhteiskuntatoiminnan ja demokraattisen kehityksen menestyksen välille varsinkin Venäjän kaltaisissa siirtymävaiheen yhteiskunnissa.¹⁹⁶¹⁹⁷ Lisäksi politiikan tutkija Nicolai N. Petro korostaa tutkimuksissaan Fordin ja Graemen tavoin, että EU odotti Venäjän omaksuvan läntisiä demokraattisia periaatteita sekä muokkaavan kulttuuria, yhteiskuntaa, politiikkaa ja taloutta läntisten normien mukaisesti.¹⁹⁸ EU:n vaatimus kansalaisyhteiskuntatoiminnan kehityksestä Venäjällä voidaan tulkita pyrkimykseksi tukea demokratiakehitystä federaatioissa, minkä puolestaan

¹⁹¹ Snetkov, Aglaya: When the Internal and External Collide. A Social Constructivist Reading of Russia's Security Policy. *Europe Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 526.

¹⁹² Broadhead, Keown, 2007, 53–54.

¹⁹³ Miller, Justin: Ethnic and Religious Minorities and Their Search for Justice. The Case of Chechnya. Teoksessa: Gvosdev, Nikolas K.; Marsh, Christopher: *Civil Society and the Search for Justice in Russia*. Lexington Books. Maryland, 2002, 146.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Forsberg, Tuomas; Herd, Graeme P.: The EU, Human Rights, and the Russo-Chechen Conflict. *Political Science Quarterly* Vol. 120 No. 3, 2005, 455–456.

¹⁹⁶ Engl. transitional society. Yhteiskuntatieteissä siirtymävaiheen yhteiskunnalla tarkoitetaan yhteisöä, joka kokee merkittäviä poliittisia, taloudellisia tai sosiaalisia muutoksia.

¹⁹⁷ Marsh, Gvosdev, 2002, 5–6.

¹⁹⁸ Petro, 2002, 41–42.

Venäjä saattoi kokea vieraaksi, kuten Putin toi esille vuoden 2006 EU:n ja Venäjän huippukokouksessa esittämässä puheessaan.¹⁹⁹

4.2. TERRORISMI JA VASTATERRORISMI

Memorialin 29.1.2007 julkaistu raportti *Counter Terror: Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007* arvioi Venäjän terrorismin vastaisen operaation tuloksia ihmisoikeusnäkökulmasta. Julkaisu perustuu Moskovassa järjestettyn kansainvälisen juristikomission lausuntotilaisuuteen, johon Memorial osallistui tiedonannollaan. Raportin ydin kiteytyy Venäjän terrorismin vastaisen operaation lainmukaisten puitteiden arviointiin sekä oikeuttamisen ongelmaan. Se on jäsennelty niin, että ensin esitellään Venäjän terrorismin vastaisen operaation vaiheet ja ongelmat. Tämän jälkeen raportissa arvioidaan Venäjän federaation ongelmia koskien kansallisen ja kansainvälisen lain noudattamista.

Kuten raportissa esitetään, terrorismista tuli uhka koko Venäjän turvallisuudelle jo ensimmäisen Tšetšenian sodan yhteydessä.²⁰⁰ Samaa mieltä ovat tutkijat John Russell ja Miriam Matejova. He näkevät Memorialin tavoin, että vaikka ensimmäistä sotaa leimasi tšetšeeniseparatismi muslimiseparatismi sijaan, myös tuolloin eräänä sodan metodina käytettiin terroristitaktiikoita.²⁰¹ Tšetšeeniseparatistien hyökkäysten vuoksi Venäjän federaation lakiin lisättiin pykälä terrorismin rangaistavuudesta vuonna 1994. Laki muuttui myöhemmin terrorismin vastaista taistelua koskevaksi laiksi vuonna 1999 uuden sodan syttyessä. Uuden lain oli Memorialin mielestä ”tarkoitus sallia terrorismin vastaisen taistelun nimissä hallituksen oikeus toimia ilman parlamentin hyväksyntää tilanteissa, joissa kansalaisten oikeuksia oli rajoitettava terroristien tuhoamiseksi”.²⁰²

Kuten Memorial osoittaa, terrorismin vastaisen operaation lainsäädännöllinen kehys loukkasi jo itsessään ihmisoikeuksia ja parlamentaarisen vastuun²⁰³ periaatetta. Memorialin on tärkeää tuoda

¹⁹⁹ Ks. sivu 34. Vladimir Putin: Europe Has Nothing to Fear from Russia. Financial Times, 22.11.2006.

²⁰⁰ Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 4.

²⁰¹ Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 663; Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 10–11.

²⁰² Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 4.

²⁰³ Parlamentaarinen vastuu tarkoittaa, että hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta eli hallitus on toimistaan poliittisesti vastuussa eduskunnalle ja täten kansalaisille.

epäkohta esille, sillä kansallisen ja kansainvälisen lain ristiriidattomuus on yksi ihmisoikeusjärjestöjen toiminnan tavoitteista.²⁰⁴ Käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa lain käyttöönottoa pidetään merkittävänä osana myös kansainvälistä terrorismin vastaista taistelua, sillä Yhdysvaltojen 9/11-iskujen seurauksena maassa alettiin Venäjän tavoin rajoittaa kansalaisten oikeuksia terrorismin vastustamisen nimissä. 2000-luvun Lontoon ja Madridin terrori-iskujen jälkeen sama käytäntö levisi myös Länsi-Euroopan demokraattisesti hallittuihin valtioihin.²⁰⁵ Tutkijat Caroline Kennedy-Pipe ja Spethen Welch selvittävät tätä kansainvälistä terrorismin vastaisen lain käyttöönottoa sillä, että terrorismin vastainen sota korvasi kylmän sodan paradigman^{206,207}. Kuten Memorial kommentoi, ”Venäjä vain oli kaksi vuotta muita edellä”.²⁰⁸

Yhdysvaltain vuoden 2001 terrori-iskujen jälkeen Vladimir Putin ei ollut sattumalta ensimmäinen ulkomainen valtionjohtaja, joka osoitti surunvalittelunsa Yhdysvalloille. Tutkimuskirjallisuudessa tätä kutsutaan käsitteellä ’Putinin läntinen käänne’²⁰⁹, mikä tarkoittaa Venäjän ulkopoliittikan liittolaisuushakuisuutta niin sanotusta lännestä eli Yhdysvalloista, NATO:sta ja Euroopan unionista. Terrori-iskut Yhdysvalloissa, Espanjassa ja Iso-Britanniassa muuttivat myös länsimaiden yleisen mielipiteen terrorismin vastaista taistelua tukevaksi. Toisen Tšetšenian sodan niin sanottu oikeuttaminen kansainvälisellä terrorismin vastaisella sodalla ja länsimaiden tuki tälle sodalle hillitsi länsimaiden ja kansainvälisten instituutioiden kannanottoja Venäjän Tšetšenian sotatoimia kohtaan.²¹⁰

Tutkimuskirjallisuudessa Venäjän halukkuutta yhteistyöhön länsimaiden kanssa on kutsuttu myös ’länsikeskeisyydeksi’, jonka edellytyksenä on pidetty Vladimir Putinin yhä autoritaarisempaa politiikkaa, joka loi tälle mahdollisuuden valjastaa ajatukset integraatiosta osaksi omaa agendaansa. Poliittikan tutkija Bobo Lo on kuvannut osuvasti kuinka Putinilla ei varsinaisesti koskaan ollut mitään tiettyä identiteettiä ulkopoliittisissa asioissa; ’hän on eurooppalainen Euroopassa, mannertenvälinen ’strateginen kumppani’ Yhdysvaltojen kanssa käydyissä neuvotteluissa,

²⁰⁴ Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council workshop, 16–17 July 2001.

²⁰⁵ Smith, Hanna; Palonkorpi, Mikko: Venäjä ja terrorismin vastainen sota. *Idäntutkimus*, 1/2005, 16–18.

²⁰⁶ Tässä kontekstissa paradigma kanavoi toimintaa ja käsityksiä.

²⁰⁷ Kennedy-Pipe, Caroline; Welch, Stephen; Russia and United States after 9/11. *Terrorism and Political Violence* Vol. 12 No. 1, 2005, 288.

²⁰⁸ Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 4.

²⁰⁹ Ks. esim. O’Loughlin, John; O’Tuathail, Gearoid; Kolossov, Vladimir: "A ‘Risky Westward Turn’? Putin’s 9–11. Script and Ordinary Russians" *Europe-Asia Studies* Vol. 56 No. 1, 2004.

²¹⁰ Simons, Gregory: The Use of Rhetoric and the Mass Media in Russia’s War on Terror. *Working Papers* No. 98, 2006, 15–16.

aasialainen ja euraasialainen Aasiassa ja varovainen integrationisti Itsenäisten valtioiden yhteisössä'.²¹¹ Vaikka 2000-luvun alun lyhyen vaiheen jälkeen Venäjän terrorismin vastainen operaatio palasi Venäjän sisäiseksi kansalliseksi konfliktiksi²¹²,²¹³ Putinin yhteistyötavoitteen eräänlaista onnistumista sodan muuttamisessa kansainväliseksi kuvaa maailman tunnetuimman terroristin, Osama bin Ladenin, kommentti koskien Venäjän terrorismin vastaista sotaa. Venäjän aloittaessa yhteistyön Yhdysvaltojen ja NATO:n kanssa terrorismin kitkemiseksi, Osama bin Laden vetosi kuuluisassa 'Letter to American People' –kirjeessään Venäjää lopettamaan sodan tšetšenejä vastaan.²¹⁴ Putinin terrorismin vastaisesta sodasta oli todellakin tullut kansainvälinen.

Huolimatta siitä, että Memorial kertaa raportissaan tutkimuskirjallisuuden muodostamaan mielikuvaan verrattavan katsauksen toisen Tšetšenian sodan ja Venäjän terrorismin vastaisen operaation aikaisempiin tapahtumiin, on mielenkiintoista kuinka järjestö ottaa kantaa konfliktien ajan tiedotuksen sensuuriin. Vaikka Memorial oli huolissaan siitä, että Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktiin oli tullut uusia, ulkomaalaisia, toimijoita,²¹⁵ ennen sodan historiakatsausta mainitaan seuraavaa:

Tässä raportissa emme tule käsittelemään aseistettujen ryhmien taisteluja liittovaltion joukkojen kanssa tai kuvaamaan Venäjän federaation vastapuolen lukuisia terrori-iskuja Tšetšenian tasavallan alueella tai muilla Venäjän alueilla. Näitä tekoja ei voi oikeuttaa ja ne ansaitsevat tulla sensuroiduiksi.²¹⁶

Kommentillaan Memorial sanoutuu irti federaation vastapuolta, islamistitaistelijoita, käsittelevästä kritiikistä sallien julkaisun keskittää huomionsa pelkästään Venäjän federaation syyllisyyteen ja federaatio turvallisuuspalvelujen ihmisoikeusnormien ja –lakien loukkauksiin, vaikka myös islamistitaistelijat syyllistyivät samankaltaisiin ihmisoikeusrikoksiin. Toisaalta on muistettava, että Memorialin toiminta perustuu kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja tätä kautta kansainväliseen lakiin, jonka mukaan ihmisoikeussopimuksia voidaan soveltaa vain valtioihin.²¹⁷

²¹¹ Lo, 2003, 115.

²¹² Vladimir Putin alkoi vuoden 2002 jälkeen korostaa jälle Venäjän Tšetšenian terrorismin vastaisen operaation kuuluvan federaation sisäpolitiikan piiriin, jotta Kremlin oli mahdollista estää ulkovaltoja tekemästä interventioita Tšetšeniaan. Russell, 2007, 23.

²¹³ Russell, 2007, 22–23, 159.

²¹⁴ Kolpinskaja, Ekaterina G.; Yumatov, Konstantin V.: The Chechen Question in the European-Russian Relations, 9.

²¹⁵ Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 8–10.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Hannum, Hurst: Peace versus Justice: Creating Rights as well as Order out of Chaos. *International Peacekeeping* Vol. 13, 2006, 583.

Vuonna 2007 Memorial käsittelee Venäjän terrorismin vastaista operaatiota nimenomaan sen kansainvälisyyttä korostavasta näkökulmasta. Memorialin mielestä operaation lainmukaiset puitteet muodostuivat kansainvälisen humanitaarisen lain kaltaisista kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ja Venäjän kansallisesta lainsäädännöstä. Memorial yhtyy tutkimuskirjallisuuden näkökulmaan sodan oikeuttamisen retoriikasta kansainvälisen terrorismin vastaisen sodan kautta, vaikka järjestön mielestä molemmat Tšetšenian sodat olivat lopulta sekä kansallisen että kansainvälisen lainsäädännön puitteissa laittomia. Sodat ”oikeutettiin kansainvälisellä terrorismin vastaisella operaatiolla, vaikka oikeasti kyse oli puhtaasta sodankäynnistä”.²¹⁸ Järjestö kontekstoi argumenttinsa kansainväliseen terrorismin vastaiseen taisteluun.

On yleisesti hyväksyttyä, että nykyinen trendi supistaa ihmisoikeuksia merkittävästi ja epäoikeudenmukaisesti terrorismin vastaisen taistelun verukkeella, seurasi syyskuun 11. 2001 iskuja. Venäjä kuitenkin oli aikaansa edellä ja prosessi, terrorismin vastainen operaatio, alkoi täällä jo kaksi vuotta aiemmin. – – Venäjä on käynyt sotaa terrorismia vastaan nyt kahdeksan vuotta, joista kuusi globaalissa laajuudessa. On aika arvioida tuloksia. Ne ovat kaukana tyydyttävistä, terrorismia ei ole kukistettu.²¹⁹

The Carnegie Council for Ethnic in International Affairsin -raportin perusteella voidaan väittää, että nopeaan konfliktin päättämiseen tähtäävä toiminta ei luonnehdi ihmisoikeusjärjestöjen toimintastrategiaa. Järjestöt pikemminkin keskittyvät siihen kuinka konflikti hoidetaan ja miten pitkäaikainen vakaus on mahdollista saavuttaa.²²⁰ Memorial toimii juuri tällä tavoin tarkastellessaan pitkän aikavälin lainsäädännöllisiä ja rakenteellisia ongelmia. Carnegie Councilin raportissa eräs ihmisoikeusaktivisti tiivistää osuvasti tämän näkemyksen;

Organisaationi ei aja rauhaa. Me uskomme, että konflikti on joskus tarpeellinen – joten taistelkaa, mutta kunnioittakaa oikeuksia ja taistelkaa sodan lakien mukaisesti.. [Roolimme on] tuomita ne, jotka eivät taistele lakien mukaisesti.²²¹

Samanlainen lainsäädännön noudattamista korostava näkemys on löydettävissä Memorialin raportoinnista.

On olemassa erilaisia mielipiteitä koskien sotilaiden (aseet ja asevoimat) käytön legitimitettä tällaisissa [terrorismin vastaisen operaation kaltaisissa] tilanteissa. Meidän näkökulmastamme

²¹⁸ Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 9.

²¹⁹ Ibid, 4.

²²⁰ Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council workshop, 16–17 July 2001.

²²¹ Ibid.

sotilaiden käyttäminen on periaatteessa mahdollista, mutta sen on tapahduttava tiukasti Venäjän federaation lainsäädännön mukaisesti.²²²

Memorial ei sinänsä pidä voimankäyttöä kiellettyinä pyrittäessä taltuttamaan valtiovallasta erillisten aseistettujen ryhmien aiheuttamaa yhteiskunnallista turvattomuutta – ongelmana on pikemminkin se, etteivät federaatio tai Tšetšenian valtarakenteet noudattaneet kansallista tai kansainvälistä lainsäädäntöä taistellessaan separatisteja ja islamistitaistelijoita vastaan. Ihmisoikeusjärjestön näkökulmasta pahinta on, että rikkoessaan ihmisoikeudet takaavia lakeja Venäjän federaatio asetti samaan aikaan käytäntöön uusia hätätilan lakeja, jotka rajoittivat merkittävästi kansalaisten perustuslaillisia oikeuksia jokapäiväisessä hallinnossa. Näiksi luetaan esimerkiksi liikkumisvapauden rajoittaminen federaatiossa, ulkonaliikkumiskiellot ja laittomat kotietsinnät. Memorial kutsuu tätä osuvasti ”lakien joustavaksi tulkinnaksi”.²²³ Terrorismin vastaisen operaation lainsäädäntö sisältää Memorialin mielestä erilaisia demokratiaa kaventavia ja poliisin valtaa kasvattavia säännöksiä, jotka esimerkiksi rajoittavat mielipiteenvapautta, yksityisyyttä ja oikeusturvaa. Käytäntö on ristiriidassa Venäjän federaation kansainvälisesti auktorisoidun aseman kanssa, jolla Memorial tarkoittaa federaation sitoutumista lukuisiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Näistä esimerkkeinä mainitaan Euroopan ihmisoikeussopimus ja Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.²²⁴

Toisaalta on mielenkiintoista, ettei Memorial kommentoi Venäjän terrorismin vastaisen operaation kansansuosiota ja operaation lainsäädännön ihmisoikeuksia rajoittavien piirteiden ristiriitaisuutta. Voisi olettaa, että venäläiset eivät olisi tukeneet sellaista poliittista strategiaa, joka rajoitti heidän oikeuksiaan merkittävästi. Tutkimuskirjallisuudessa esitetään, että oikeuksien rajoittamisesta huolimatta Putinin terrorismin vastainen operaatio Tšetšeniassa sai yleisen tuen venäläisiltä pitkälti sen oikeuttamiseksi valtiovallan toimesta käynnistetyn masiivisen mediakampajan turvin. Mediassa sodan päättämistä pidettiin Venäjän oikeutena ja jopa velvollisuutena yleisen turvallisuuden ylläpitämiseksi.²²⁵ Vuonna 2000 toisen sodan alkuvaiheessa Venäjän armeijan pääjohtaja Valerii Manilov kommentoi julkisesti, että Tšetšeniassa tapetut sotilaat olivat suojelleet hengellään koko Eurooppaa terrorismilta. Tämä on selkeä viittaus Venäjän ehkä tärkeimpään juhlapyhään,

²²² Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 9.

²²³ Ibid, 9–11.

²²⁴ Ibid, 6.

²²⁵ Smith, Hanna; Palonkorpi, Mikko: Venäjä ja terrorismin vastainen sota. *Idäntutkimus*, 1/2005, 16; Snetkov, Aglaya: When the Internal and External Collide. A Social Constructivist Reading of Russia's Security Policy. *Europe Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 526.

voitonpäivään²²⁶. Nyt uhka oli vain vaihtunut natsista terrorismiksi.²²⁷ Aleksanteri-instituutin tutkijat Mikko Palonkorpi ja Hanna Smith toteavat, että ensimmäistä kertaa sitten Neuvostoliiton hajoamisen eri ideologioiden kannattajat kommunisteista liberaaleihin ja nationalisteihin sekä länttä vastustaviin tahoihin olivat yksimielisiä terrorismin vastaisen operaation tärkeydestä. Eliitin lisäksi tavalliset venäläiset olivat valmiita taistelemaan terrorismia vastaan, tosin eivät niinkään Tšetšeniaa tai tšetšenejä vastaan osoitettuna taisteluna vaan ilmiönä.²²⁸

Memorialin raportista käy ilmi, että järjestön mielestä räikein esimerkki ”terrorismin vastaisen taistelun laista” on pykälä, jonka mukaan vastaterroristiseen hyökkäykseen sai ryhtyä vasta, kun terroriteot olivat tapahtuneet.²²⁹ Tutkimuskirjallisuudessa esitetään, että laista huolimatta Venäjä hyödynsi aktiivisesti terrorismia ennalta ehkäisevien iskujen retoriikkaa ja itse iskuja osana terrorismin vastaista taistelua. Mikko Palonkorven ja Hanna Smithin mukaan Venäjän argumentaatiossa toistettiin 2000-luvun alkupuolella sitä kuinka Venäjää vastaan suunnattu terrorismi kumpuaa siitä, että Venäjää pidetään heikkona valtiona, jonka heikkous hyödyttää federaation vastustajia. He esittävät, että ennalta ehkäisevillä terrori-iskuilla Venäjä korosti vaikeissa sisä- ja ulkopoliittisissa tilanteissa suurvalta-asemaansa vastatakseen Yhdysvaltojen tai Euroopan unionin toimintaan terrorismin vastaisen sodan piirissä.²³⁰

Palonkorven ja Smithin mielestä myös länsimaat olivat tietoisia Venäjän terrorismin vastaisen sodan retoriikasta, jonka taustalla vaikuttivat poliittiset syyt Tšetšenian sodan oikeuttamisesta.²³¹ Tämä näkyy Memorialin raportissaan esittelemissä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (ECHR) päätöksissä koskien ihmisoikeusjärjestöjen ja yksittäisten siviilien nostamia valituksia Venäjän federaatiota vastaan. Monissa päätöksissään Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toteaa Venäjän federaation syylliseksi valikoimattomaan voimankäyttöön ja siviilien turvaamisen laiminlyöntiin poliittisten intressien saavuttamiseksi. Lisäksi ”tuomioistuin oli yllätynyt lukuisista vakavista ja

²²⁶ Venäjällä juhlitaan kerran vuodessa Neuvostoliiton voittoa suuressa isänmaallisessa sodassa ts. toisessa maailmansodassa, jossa Neuvostoliiton nähdään pelastaneen Euroopan natsi-Saksalta.

²²⁷ Snetkov, Aglaya: When the Internal and External Collide. A Social Constructivist Reading of Russia's Security Policy. *Europe Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 527.

²²⁸ Sakwa, 2005, 16; Smith, Hanna; Palonkorpi, Mikko: Venäjä ja terrorismin vastainen sota. *Idäntutkimus*, 1/2005, 17.

²²⁹ Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 11.

²³⁰ Smith, Hanna; Palonkorpi, Mikko: Venäjä ja terrorismin vastainen sota. *Idäntutkimus*, 1/2005, 21–22.

²³¹ Ibid.

selvittämättömistä laiminlyönneistä ja tehottomuudesta rikostutkimuksessa” ja todennut Venäjän federaation sotilasjoukot syylliseksi kahteen puhdistus-tapaukseen tšetšeenikyliissä.²³²

Toisaalta Memorial huomauttaa myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tehottomuudesta; ”ECHR ei ole mitenkään kyseenalaistanut epävirallisia aseistettuja joukkoja vastaan käytyjen taisteluiden legitimitettä ja toistuvasti korosti ymmärrystään koskien valtion kohtaamia vaikeuksia taistelussa aseistettuja islamistiseparatisteja vastaan”.²³³ Memorialin mukaan tuomioistuin painotti kritiikissään konfliktin vakauttamiseen tähtääviä toimia, jotka olisi kuitenkin suoritettava ihmisoikeuksia kunnioittaen.²³⁴ Memorialin Euroopan tuomioistuimeen kohdistuva kritiikki on selitettävissä instituution tehottomilla reaktioilla Venäjän ihmisoikeusrikoksiin Tšetšeniassa ja järjestön ihmisoikeussopimusten toteutumisen tarkkailua korostavalla toimintatavoitteella.

Toiseksi vakavaksi terrorismin vastaisen taistelun lainsäädännölliseksi puutteeksi Memorial nostaa terroristin määritelmän. Järjestö näkee, että vain osa aseistettujen ryhmien eli islamistitaistelijoiden toiminnasta voitiin laskea terrorismiksi. Tästä huolimatta ”todellisuudessa” federaation sotilasjoukkoja vastustaviin henkilöihin sovelletaan terrorismin vastaista lainsäädäntöä, jonka perusteella ”heidät määritellään terroristeiksi, vaikka sotilasryhmien perimmäisenä mobilisaatiovoimana olisi separatismi”.²³⁵ Seurauksena esitetään ECHR:n tavoin valikoimattoman voimankäytön kaltaisia ongelmia, jotka vaikuttavat ensimmäisenä ”viattomiin siviileihin”.²³⁶ Kreml on Snetkovin sekä Palonkorven ja Smithin mukaan vastannut Euroopan unionin esittämään kritiikkiin, että Venäjä ei missään nimessä käynyt sotaa islaminuskoa vaan terroristeja vastaan. Terroristien toiminnan kitkemiseksi siviilien ihmisoikeuksien ja kansallisten lainmukaisten oikeuksien rajoittaminen oli sallittua Venäjän terrorismin vastaisen lain mukaan, eikä Venäjä täten kokenut loukanneensa kansainvälisiä sopimuksia. ’Terrorismin torjujan’ imago jopa tarjosi Venäjälle tilaisuuden esiintyä lännen ja islaminuskoisten maiden välisenä välittäjänä.²³⁷

²³² Memorial: Counter Terror. Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007, 14.

²³³ Ibid.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Ibid, 13.

²³⁶ Ibid, 14.

²³⁷ Smith, Hanna; Palonkorpi, Mikko: Venäjä ja terrorismin vastainen sota. *Idäntutkimus*, 1/2005, 24; Snetkov, Aglaya: When the Internal and External Collide. A Social Constructivist Reading of Russia's Security Policy. *Europe Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 526.

4.3. RAMZAN KADYROVIN VALTAREGIIMI

Memorialin toinen vuoden 2007 raportti ilmestyi 2.5.2007 nimellä *The Situation in the North Caucasus: November 2006–May 2007. Apotheosis of the "Chechenization"*. Vuoden ensimmäisen ja toisen julkaisun välillä Ramzan Kadyrovista oli tullut Tšetšenian presidentti helmi-maaliskussa 2007, minkä vuoksi raportointi keskittyy Ramzanin vallan ja politiikan arviointiin. Memorialin mukaan Kadyrovin valinta presidentiksi ja Kadyrovin suvun valtaregiimin palauttaminen Tšetšeniaan ”päätti tšetšenisaation, kun Kadyrovin regiimistä tehtiin yksi ja ainoa valtatekijä ja poliittinen auktoriteetti tasavallassa”.²³⁸ Monet tutkijat ovat samaa mieltä Memorialin kanssa tšetšenisaatioprosessin vaiheista. Esimerkiksi John Russell näkee Ramzanin lopullisen valtaannousun Putinin tšetšenisaatiostrategian viimeisenä jaksena.²³⁹

Toukokuun 2007 raportointinsa Memorial aloittaa taustoittamalla kuinka Ramzan oli valta- asemansa turvatakseen ”jo kauan ennen presidenttikautensa alkua asettanut hänelle lojaaleja ystäviä sekä klaaninsa jäseniä tasavallan hallinnon avainasemiin, erityisesti lainvalvonnan osastolle”.²⁴⁰ Tällainen sukulaisten suosiminen ja vallan tiukentuminen yhden henkilön ympärille esitetään Memorialin raportissa järjestön tavoitteiden vastaisena negatiivisena kehityskulkuna, josta syytetään Kremlä; ”Mikä on mahtanut olla Kremlin aikomus tuhotessaan kaikki jäljellä olevat esteet Kadyrovin tieltä, ja sallien hänen perustaa omaan henkilökohtaiseen valtaansa perustuvan regiimin Tšetšeniassa?”.²⁴¹ Richard Sakwan mielipiteen mukaan tšetšenisaation kautta Kreml sai Tšetšenian tilanteen osittain hallintaansa, mutta toisaalta prosessi myös vahvisti alueen paikallishallinnon mielivaltaa, kuten Memorialinkin tiedonanto osoittaa.²⁴²

Ristiriitainen mielikuva Memorialin raportoinnista syntyy verrattaessa Kadyrovin aktiivisesta kilpailijoiden ja vastustajien tuhoamisesta käytävää pohdintaa korostava kappale tämän jälkeen tehtävään huomioon siitä kuinka Venäjän sisäministeriön käskynalaiset tšetšeenihallituksen sotilaat enää harvoin suorittavat sotilasoperaatioita islamistitaistelijoita vastaan lukuunottamatta

²³⁸ Memorial: *The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization'*, 2.5.2007, 1.

²³⁹ Russell, John: *Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 514–515.

²⁴⁰ Memorial: *The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization'*, 2.5.2007, 1.

²⁴¹ *Ibid*, 1–2.

²⁴² Sakwa, Richard: *The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 602–605.

vuoristoissa taistelevia erikoisjoukkoja.²⁴³ Harventuneet sotilasoperaatiot tarkoittivat luonnollisesti kuolleiden ja haavoittuneiden siviileiden lukemien laskua, mikä on huomattavan positiivista kehitystä verrattuna Memorialin kuvailemiin vuoden 2006 tapahtumiin. Memorial ei kuitenkaan korosta raportissa tilanteen positiivista edistystä, vaan keskittää huomionsa väkivaltaisten valtarakenteiden ongelmaan.²⁴⁴

Tutkimuskirjallisuudessa Marc Jansenin mukaan vuodesta 2006 lähtien Putin ja Tšetšenian hallitus saivat paremman sotilaskoulutuksen kautta vähennettyä paikallisten ja federaation turvallisuusjoukkojen väkivaltaa siviilejä kohtaan.²⁴⁵ Miriam Matejova täydentää, että osoituksena tästä YK oli jopa laskenut kesäkuussa 2006 Tšetšenian turvallisuusluokituksen tason numero viiden evakuutiosta taso neljän hätäoperaatioihin.²⁴⁶ Viimeisimpänä jopa itse Vladimir Putin esitti helmikuussa 2006, että itse asiassa muut Pohjois-Kaukasian alueet olivat muuttuneet Tšetšeniaa huolestuttavimmiksi.²⁴⁷ Memorialille tilanteen positiivisen kehityksen korostaminen ei ilmeisesti ole aiheellista brutaalina sotilasjohtajana tunnetun ja autoritaarisin elkein²⁴⁸ pääministerikautensa ajan hallinneen Ramzan Kadyrovin saadessa koko Tšetšenian tasavalta ja väkivaltaa aiheuttavat valtarakenteet hallintaansa. Tämä ei ihmisoikeusjärjestön näkökulmasta voinut mitenkään merkitä ihmisoikeustilanteen parantumista alueella eikä vastannut järjestön tavoitteita.

Memorialin mielestä Kreml varmisti Kadyrovin yksinvaltiuden siksi, että ”tšetšenisatio oli tuotava loogiseen päätökseensä” eli tässä tapauksessa Moskovalle lojaalin nuoren presidentin valtakauden realisointiin.²⁴⁹ Mikäli Putin olisi lipsunut Ramzanin isän, Ahmat Kadyrovin, kanssa tekemästään yhteistyösopimuksesta eikä olisi jatkanut yhteistyötä tämän pojan kanssa, Memorialin mielestä Kremlillä olisi ollut seuraavanlainen järjestön tuen saava vaihtoehto:

Muuten heidän [Kremlin initiaattoreiden, Vladislav Surkovin ja muiden] olisi mentävä niin pitkälle, että alueella olisi tehtävä vakavia muutoksia ja heidän olisi myönnettävä omat virheensä, ja lopulta

²⁴³ Memorial: The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007, 2.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Jansen, 2010, 104.

²⁴⁶ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 14.

²⁴⁷ Putin: Other North Caucasus Regions "More Worrying" than Chechnya. Jamestown Foundation's North Caucasus Weekly Vol. 2, February, 2006.

²⁴⁸ Ks. esim. Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 514–515.

²⁴⁹ Memorial: The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007, 2.

kohdattava se mahdollisuus, että he häviäisivät ne edut, jotka on saavutettu yhteistyössä Moskova-mielisten turvallisuus- ja puolustusjoukkojen kanssa.²⁵⁰

Richard Sakwa ja John Russell ovat samoilla linjoilla Memorialin raportoinnin kanssa. Sakwan mukaan raportissakin mainittu isänsä kautta puoliksi tšetšeeni Vladislav Surkov oli yksi tšetšenisaaatiostrategian suunnittelijoista ja kaiken lisäksi Ramzan Kadyrovin henkilökohtainen tukija. Surkoville Tšetšenian demokratisaatio oli yhtä suuri vaara kuin sodan jatkuminen, joten niin hänen kuin muiden Kremlinin toimijoiden mielestä tasavallan valtaeliitin hallinta oli välttämätöntä molempien tekijöiden estämiseksi.²⁵¹ Ramzan Kadyrov puolestaan oli vuonna 2007 todistanut valtansa laajuuden Tšetšeniassa taatessaan Putinin Yhtenäinen Venäjä –puolueelle murskavoiton tasavallassa. John Russell korostaa, että Ramzan oli jo parlamenttivaalien aikaan tietoinen Kremlin riippuvuudesta häntä kohtaan Tšetšenian hallitsemisessa.²⁵²

Kuten Memorialin raportoinnissa kerrotaan, Kadyrov haali presidenttikautensa aluksi Kremlin riippuvuussuhdetta hyväksikäyttäen hallintaansa loputkin Tšetšenian paikallisista sotilasryhmistä, yamadayeovtsyn ja baysarovtsyn, lähinnä tuhoamalla näiden johtajat Moskovan taloudellisella tuella lisättyjen asevoimien turvin. Memorial selventää, että ”koska tšetšenisaaatiossa valta Tšetšeniassa siirtyi valtionjohdolta sotilasryhmille, todellisuudessa tämä oli viimeinen vaihe Ramzan Kadyrovin vallan voimistamisessa ja turvaamisessa”.²⁵³ Vallan siirtyminen yhdelle henkilölle ei ollut suurin uhka ihmisoikeustilanteelle, vaan pikemminkin tšetšenisaaation päätösprosessin aikaansaamat negatiiviset ilmiöt rakenteiden väkivallasta terrori-iskuihin. Esimerkiksi tunnettu islamistitaistelijoitten johtaja Doku Umarov aktivoitui vuonna 2007 laajentaen tavoitettaan islamistisesta valtiosta lähes koko Kaukasian kattavaksi emiraatiksi.²⁵⁴

Memorialin vuoden 2007 toukokuun raportoinnin punaisena lankana onkin korostaa Kremlin ja Kadyrovin vuorovaikutussuhdetta niin, että järjestö itse esittäytyy toimijana, joka tuo ’vehkeilyn’ päivänvaloon. Oman osuutensa järjestö esittää käyttämällä monikon ensimmäisessä persoonassa esitettyjä toimijuutta kuvaavia ilmaisuja; ”me löysimme ja nyt kerromme”, ”meihin otettiin

²⁵⁰ Memorial: The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007, 2.

²⁵¹ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 607.

²⁵² Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 516–517.

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Dannreuther, Roland: Islamic Radicalization in Russia. An Assessment. *International Affairs* Vol. 86 No. 1, 2010, 118.

yhteyttä”, ”me vetosimme”.²⁵⁵ Ihmisoikeusjärjestöt yleensä korostavat toimijuuttaan, sillä ne pyrkivät herättämään tiedonannoillaan huomiota ja sitä kautta aktivoimaan välillisesti konfliktinratkaisuprosessin toimijoita.²⁵⁶ Siksi Memorialinkin raportoinnissa tuodaan jatkuvasti ilmi järjestön aktiivista asemaa ihmisoikeusasioiden selvittämisessä, vaikeivat rikokset olisikaan selvinneet tai kadonneet henkilöt löytyneet. Myös epäonnistumisesta on tärkeää tiedottaa, jotta ulkomaille välitettävästä mielikuvasta kävisi ilmi olosuhteiden eroavaisuudet verrattuna länsimaisiin. Esimerkiksi Tšetšenian oikeusjärjestelmää käsiteltäessä korostetaan, ettei oikeuslaitos toimi edes venäläisten standardien mukaisesti, puhumattakaan länsimaisista.²⁵⁷

Tutkijoista Miriam Matejovan mukaan Ramzanin kyky kontrolloida sekä häntä raivokkaasti vastustavia islamistitaistelijoita että sotilasryhmiä oli suorassa riippuvuussuhteessa hänen valtaansa Tšetšeniassa.²⁵⁸ Memorial näyttää olevan asiasta samaa mieltä, vaikka verrattuna tutkimuskirjallisuuteen, järjestö painottaa Ramzan Kadyrovin lisäksi tämän klaanin valtaa ja kykyjä hallita Tšetšeniaa. Raportissa myös todetaan, että hallinnan luulisi onnistuvan seuraavasta oikeuslaitoksen puolueellista korostavasta syystä;

Tšetšenian tasavallan syyttäjänviranomaiset ovat haluttomia tutkimaan Kadyrovin väen tekemiä rikoksia – – Heidän suorittamansa Baisarovin [Movladi Baisarovin, tunnetun tšetšeenijohtajan] terroristiryhmien tuhoaminen oli ollut tervetullut teko, mikäli se olisi tehty hallinnollisten pidätysten ja syyttäjänviraston kautta. Sen sijaan johtaja poistettiin oikeussalista ja hänen väeltään pyydettiin toimintaa anteeksi, jotta heistä voitiin tehdä myöhemmin tasavallan turvallisuuspalvelujen jäseniä.²⁵⁹

Moskova-suhteen ja vastustajiensa tuhoamisen lisäksi Ramzan Kadyrovin valta perustui autoritaarisuuteen, hänen henkilökohtaiseen karismaansa sekä etnistä tšetšeeniyttä ja Tšetšenialle tunnusomaista sufilaista islaminuskon muotoa korostavaan julkisuuskuvaansa. Ramzan oli myös presidenttikautensa alusta lähtien suosittu tšetšeenien keskuudessa, sillä hänen kautensa aikana vaikutusvaltaisimmat ja vaarallisimmat islamistitaistelijoiden johtajat tuhottiin Kremlin

²⁵⁵ Memorial: The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007, 1–8.

²⁵⁶ Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002, 4.

²⁵⁷ Memorial: The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007, 2.

²⁵⁸ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 21.

²⁵⁹ Memorial: The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007, 3.

avustuksella, mistä seurasi olosuhteiden vakautta Tšetšeniaan.²⁶⁰ Memorial esittää, että Ramzan ”osaa käyttää hyödykseen populismia”, mikä ei tosin ole vaikeata alueelle, jonka ”ihmiset, jotka ovat väsyneet elämään jatkuvan pelon alaisuudessa, ja ovat valmiita rakastamaan hallitusta, jos se vain vähentää valtionterrorin määrää”.²⁶¹ Siviilien kokemusten kausaalisiin vaikutuksiin vetoaminen ei juurikaan näy käyttämässäni tutkimusartikkeleissa, ja luulenkin, että Memorialin emotionaaliset ilmaisut ovat peräisin aktivistien haastattelemilta tšetšeenisiviileiltä. Perustunteisiin, kuten rakkauteen, iloon, suruun ja pelkoon, vetoaminen vahvistaa ihmisoikeusjärjestöjen sanomaa ja on yksi niiden käyttämistä retorisisista vaikutuskeinoista.²⁶²

Aleksei Malashenko ja Dmitri Trenin ovat kirjoittaneet laajasti islaminuskon vaikutuksesta Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktiin. Heidän mukaansa nuorten miesten työttömyys ja koulutuspaikkojen olemattomuus loi jo toisen sodan alussa ideologisen tyhjiön, jota radikaaliryhmät hyödynsivät rekrytoinnissaan.²⁶³ Memorial pitää ideologisen tyhjiön lisäksi toisena tšetšenisäation ongelmallisena ilmiönä Tšetšenian korkeaa työttömyysprosenttia. Työttömyys on saanut turhautuneet nuoret miehet liittymään ”vuoristosotilaisiin” eli islamistitaistelijoihin, mikä on kiihdyttänyt heidän toimintaansa. Lisäksi Memorialin raportoinnista käy ilmi, että nuorten työikäisten miesten liittyminen ääriyryhmiin pyrittiin estämään keinolla millä hyvänsä niin lapsien koulutuksen kautta kuin uhkailemalla ja kuulustelemalla jo liittyneiden lähisukulaisia. Järjestön vapaan tiedotuksen tavoite täyttyy, sillä esimerkiksi tutkimuskirjallisuudessa siviilien aktiivisuutta radikaaliliikkeiden torjumisessa ei ole otettu huomioon.

Viime vuosina aseelliset yhteenotot ovat vähentyneet Tšetšeniassa. Silti tieto koskien lukuisten nuorten liittymistä sotilaisiin [islamistitaistelijoihin] tuli suurena yllätyksenä. – – Mirzajev, Tšetšenian mufti, kutsui vanhempia koolle ”selittääkseen heidän lapsilleen kuinka vaarallinen wahhabismi on” – – On tärkeää mainita, että [vuorille suunnanneilla] nuorilla ei ole mitään toiveita tai haaveita, ja silti he lähtevät tietoisina sukulaisilleen aiheuttamista vakavista ongelmista. Nuorten miesten päätöksen liittyä on laukaissut heidän sukulaistensa kuolemat, kidnappaukset, kidutukset ja nöyryytys, josta he ovat itse joutuneet kärsimään.²⁶⁴

²⁶⁰ Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 36 No. 4, 2008, 660.

²⁶¹ Memorial: The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007, 6.

²⁶² Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council workshop, 16–17 July 2001.

²⁶³ Malashenko, Trenin, 2004, 80–81, 96.

²⁶⁴ Memorial: The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007, 4.

Lainauksessa korostuu Tšetšenian väkivaltakonfliktin humaani puoli, joka ei niinkään ole nähtävissä akateemisessa tutkimuskirjallisuudessa. Luullakseni lähimpänä ihmisoikeusjärjestöjen yksilökeskeistä esitystapaa ovat esimerkiksi toimittajien Anna Politkovskajan, Anna-Lena Laurénin ja Åsne Seierstadin Tšetšenia-reportaasit. Ihmisoikeusjärjestöjen raportoinnin tarkoitus on saada huomiota, mikä onnistuu pureutumalla niin tiedotus- kuin aktivistityössäkin yksittäisten ihmisten henkilökohtaisiin kokemuksiin. Venäläisjohtajien syyttäminen ongelmista ja esimerkiksi korruptio itse asiassa kuuluvat osaksi länsieurooppalaista diskurssia Venäjästä,²⁶⁵ joten ihmisoikeusjärjestön kertoessa tämän diskurssin mukaisista asioista ’todellisuutena’, vaikutus toimintaan on voi olla voimakkaampi kuin kerrottaessa teemaan kuulumattomista ominaisuuksista.

4.4. TŠETŠENIAN OIKEUSJÄRJESTELMÄ

Memorialin vuoden 2007 kolmas raportti *The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007* on aloitettu Memorialille tyypillisellä tyylikeinolla. Tšetšenian lakijärjestelmää käsittelevä tiedonanto kontekstoidaan ammattimaisesti Neuvostoliiton romahduksen aiheuttamaan lakijärjestelmien kaaokseen entisissä neuvostotasavalloissa. Uusien lakijärjestelmien kerrotaan ”korvanneen neuvostoajan järjestelmän, joka ei edes voinut kutsua lailliseksi”.²⁶⁶ Memorialin näkemys sosialistisen lain laittomuudesta kumpuaa todennäköisesti siitä, että kansalaisvaikuttaminen tai ihmisoikeustyö olivat laittomia Neuvostoliitossa. Bolševikkivallankumouksen jälkeen kansa haluttiin pikavauhtia muodostetussa autoritaarisessa valtiossa hallinnon tiukkaan nuhteeseen, mikä tarkoitti käytännössä valtion organisoimaa vapaa-ajantoimintaa ja -harrastusryhmiä. Stalinin aikana kontrolli kiristyi ja ihmisten oli liityttävä valtion massajärjestöihin. Julkisen ja yksityisen välinen ero pyrittiin häivyttämään lopullisesti ja kaikki elämänmuodot haluttiin valtionkontrollin alaisuuteen.²⁶⁷

Memorial jatkaa analyysiaan nyky-Venäjän tilanteeseen, jolloin ongelmaksi nähdään muodostuneen ”oikeudellisen puolueettomuuden problemaattisuus varsinkin silloin, kun kansalaisen oikeuksia on loukattu valtion toimesta”.²⁶⁸ Federaation perustuslaki kyllä takaa Venäjän kansalaisille oikeuden tulla suojelluksi ja turvatuksi valtion toimesta, mutta Memorialin mielestä perustuslaki on vain

²⁶⁵ Sanders, Paul: Under Western Eyes. How Meta-Narrative Shapes Our Perception of Russia – And Why It Is Time for a Qualitative Shift. IWM Institute for Human Sciences, 2013.

²⁶⁶ Memorial: The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007, 1.

²⁶⁷ Evans, Henry, McIntosh Sundstrom, 2005, 36–44.

²⁶⁸ Memorial: The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007, 1–2.

”tyhjiä sanoja”.²⁶⁹ Järjestö perustelee näkemyksensä raportoimiinsa turvallisuuspalvelujen aiheuttaman väkivallan tilastoihin, joissa väkivallan osoitetaan jatkuneen läpi tšetšenisatioprosessin. Silti Tšetšenian kansalaisten asema nähdään huomattavasti heikommaksi kuin venäläisten. Tämä perustuu Memorialin mukaan kahteen sotaan, joista ensimmäinen ”perusteltiin perustuslaillisen järjestyksen säilyttämiseksi ja toinen tarvittiin taisteltakseen terrorismia vastaan”.²⁷⁰ Huomio on samankaltainen aiemmin esittämieni tutkimuskirjallisuuden tulkintojen kanssa. Tämän jälkeen raportissa keskitytään ruotimaan tšetšeenien kokemuksia näistä sodista, terrorismista, turvallisuuspalvelujen väkivallasta sekä erityisesti rikollisryhmien aiheuttamasta turvattomuudesta ja epävakauudesta.

”Rauha on mahdollinen Tšetšeniassa vain, jos tšetšeneille näytetään, että liittovaltio on kiinnostunut heidän turvaamisestaan ja kunnioittaa heidän oikeuksiaan”,²⁷¹ todetaan raportin toisella sivulla samalla, kun Memorial esittelee ensimmäistä kertaa aikarajaukseni raporttien puitteissa käytännön toimintaansa Tšetšeniassa. Aktivismiin lisäksi Memorialin omien lakimiesten kerrotaan tarjoavan siviileille lakikonsultaatiota ihmisoikeusrikostapauksissa Groznyissa, Urus-Martanissa, Gudermesissa ja Sernovodskissa.²⁷² Antropologi Freek Van der Vet on tehnyt tutkimusta venäläiskansalaisjärjestöjen nostamien syytteiden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen välisestä suhteesta. Van der Vet tuo esille, että valtion turvallisuuspalvelujen uhrien omaiset ottavat hyvin usein yhteyttä ihmisoikeusjärjestöihin saadakseen lakiapua kamppaillessaan venäläisviranomaisia vastaan. Hän näkee, että lakimiesten motivaationa työskennellä ihmisoikeusjärjestöille on yksinkertaisesti se, että nämä haluavat tuoda esille Tšetšeniassa tapahtuneet rikokset myös kansainväliselle yleisölle – aivan, kuten ihmisoikeusjärjestötkin.²⁷³ Memorial ei sen sijaan perustele, miksi järjestö ja lakimiehet toimivat yhteistyössä, eikä avaa lukijalle näiden lakimiesten valintaprosessia. Järjestö olettaa automaattisesti, että tiedonannon vastaanottaja tuntee lainsäädännön noudattamisen merkityksen ihmisoikeusjärjestöjen työskentelyssä.

Memorial kertoo keräävänsä tietoa aktivistiensa lisäksi myös järjestölle työskentelevien lakimiesten kautta Tšetšenian lakijärjestelmän ”todellisesta toiminnasta”.²⁷⁴ Jälleen tuodaan esille ristiriita federaation ja median välittämien tietojen sekä Memorialin aktivistiensa kautta muodostaman

²⁶⁹ Memorial: The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007, 1–2.

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Ibid, 2.

²⁷² Ibid.

²⁷³ Van der Vet, Freek: Seeking Life, Finding Justice. Russian NGO litigation and Chechen Disappearances before the European Court of Human Rights. *Human Rights Review* Vol. 13, 2012, 303–304.

²⁷⁴ Memorial: The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007, 2.

'todellisuuskuvan' välillä. Olennaisinta on tiedostaa, että Memorialin ihmisoikeuksia puolustava konkreettinen toiminta lakiavun muodossa tuodaan esiin eräänlaisena vastavoimana Venäjän federaation ihmisoikeusrikoksille. Välittäessään oman mielikuvansa mukaista todellisuutta konfliktialueelta Euroopan unioniin Memorialille on ensiarvoisen tärkeää tuoda esille eroavaisuudet länsimaisen ja venäläisen lakijärjestelmän sekä oikeuskäsitysten välillä, jotta tiedonannon vastaanottaja voisi ymmärtää ihmisoikeustilanteen kontekstissaan.

Vertailtaessa lakijärjestelmien ihmisoikeuspykälä toisiinsa on muistettava, että länsimaisen liberaalidemokraattisen käsityksen mukaan kansalaisten ihmisoikeuksista huolehtiminen kuuluu automaattisesti valtiolle. Tutkijat Nikolas Gvosdev ja Christopher Marsh muistuttavat, että Venäjän politiikassa ihmisoikeuksia pidetään läntisen kulttuurin ja yksilökeskeisen maailmankuvan tuotteena, minkä vuosi niiden nähdään sopivan huonosti venäläiseen yhteiskuntaan. Tämä historiallinen kytkös vaikuttaa hyvin vahvasti vielä nyky-Venäjällä.²⁷⁵ Tutkijat Konstantin Yumatov ja Ekaterina Kolpinskaja täydentävät toteamalla, että Venäjällä vaikuttaa eurooppalaisesta poikkeava lakitraditio ja yhteisten kansalaisarvojen perinne. Demokraattiset instituutiot ovat olleet vasta muodostumassa Venäjälle, joten siltä ei voi vaatia samoja asioita kuin Euroopan demokraattisilta valtioilta.²⁷⁶

Memorialin tulkinta venäläisestä oikeus- ja lakijärjestelmästä heijastelee Gvosdevin ja Marshin käsitystä Venäjän yhteisöllisyydestä ja kollektiivisista oikeuksista sekä valtapelistä, joiden johdosta esimerkiksi järjestön paljon parhaama yksilöihin kohdistuva valtion turvallisuuspalvelujen aiheuttama väkivalta ei näy federaation virallisissa tilastoissa. Sen vuoksi Memorial esittelee puheenjohtajalleen Oleg Orloville omistetussa raportissaan Tšetšeniän lakijärjestelmän ongelmakohtia siviilien kokemusten kautta.

Länsimaisesta liberaalidemokraattisesta näkökulmasta monet Memorialin lakimiestensä kautta keräämistä siviilien kokemuksista vaikuttavat käsittämättömiltä. Tšetšeneillä kerrotaan esimerkiksi olevan ongelmia tehdä valituksia tai nostaa syytteitä, sillä päästäkseen sisälle oikeustaloon henkilöllä on oltava haaste jo entuudestaan. Toinen ongelmatekijä ovat tuomarien vain kahdesti kuukaudessa auki olevat toimistot sekä sellaiset aikarajat syytteiden nostamisessa ja tutkimuksissa, jotka eivät mahdollista tuomareiden ja siviilien välistä yhteydenpitoa. Lisäksi Memorial pitää

²⁷⁵ Marsh, Gvosdev, 2002, 9.

²⁷⁶ Kolpinskaja, Ekaterina G.; Yumatov, Konstantin V.: The Chechen Question in the European-Russian Relations, 2005, 12.

”törkeänä rikkomuksena sitä, että useimmissa tapauksissa proseduraaliset määräajat ylitetään, mikä rikkoo kansalaisten perustuslaillista oikeutta lainmukaiseen puolustukseen ja laajemmalla tasolla, Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklaa numero kuusi”.²⁷⁷ Kontekstioimalla valtion ihmisoikeusrikkokset Eurooppalaiseen kehykseen, Memorial saavuttaa painoarvoa lakimiehiltään keräämille yksittäisten henkilöiden tapausesimerkeille, joiden kautta järjestö havainnollistaa paikallisen lakijärjestelmän ”laittomuutta”.

Tšetšenian asukkaat kohtaavat usein viranomaisten haluttomuutta aloittaa rikostutkimuksia ja oikeudenkäyntiprosessia. Esimerkiksi R. A. Temirsultanov meni Groznenskyyn kylän syyttäjänvirastoon selvittääkseen kolmen hänen sukulaisensa murhan, jotka tapahtuivat 27.9.1999 Straja Sunzhan kylään kohdistuneessa ilmahyökkäyksessä. – – Joulukuun 5. päivä [2007] esitutkimusmateriaalit toimitettiin armeijan syyttäjänvirastoon. Joulukuun 30. päivä ne toimitettiin eteenpäin yksikön 21002 armeijan syyttäjänvirastolle Khankalaan. Tammikuun 19. päivä vuonna 2007, yli kolme kuukautta myöhemmin, rikossyytteen kieltävä päätös tehtiin, vaikka laki määrää, että kaikki rikosilmoitukset olisi käsiteltävä kolmen päivän sisällä niiden saapumisesta. – – On kuitenkin tarpeellista huomauttaa, että samat tutkimusrakenteet ovat osoittaneet suurta tehokkuutta tutkiessaan syytteitä koskien laittomien aseistettujen ryhmien epäiltyjä jäseniä.²⁷⁸

Positiivisena kokemuksena Memorialin raportoinnissa mainitaan heidän ja muiden kansalaisjärjestöjen järjestämät kaksi seminaaria pohjoiskaukasialaisille tuomareille ”erinomaisten venäläisten lakimiesten” ohjaamina.²⁷⁹ Memorial esittää, että ”tšetšeenituomarit osallistuvat mielellään seminaareihin, sillä heiltä on jo kauan aikaa riistetty oikeus ammattimaisen työn harjoittamiseen. Lisäksi he haluavat olla kontaktissa juridisen yhteisön kanssa”.²⁸⁰

4.5. MEMORIAL OSANA KANSAINVÄLISIÄ IHMISOIKEUSTOIMIJOITA

Memorialin 2.9.2007 ilmestynyt tiedonanto *The Situation in the Chechen Republic: May – September 2007* jatkaa Tšetšenian tilanteen kehityksen arviointia siitä, mihin vuoden 2007 toukokuussa julkaistu raportti *The Situation in the North Caucasus: November 2006 – May 2007. Apotheosis of the ”Chechenization* (2.5.2007) jäi. Raportissa käsitellään jo aiemmissa tiedonannoissa esiteltyjä teemoja Groznyin nopean rekonstruktion haittapuolista, radikaalin

²⁷⁷ Memorial: The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007, 5–6.

²⁷⁸ Ibid, 6.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Ibid.

wahhabismin torjumiseksi käynnistettyä lapsille suunnattua kampanjointia, sotilasjoukkojen yhteenottoja ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätöksiä koskien Venäjän federaatiota vastaan nostettuja syytteitä. Tšetšenian syyttäjänviraston tehottomuus on tullut esille jo tasavallan lakijärjestelmää käsittelevässä raportissa samalla tavalla kuin tässä raportissa, joten en käsittele sitä enää uudestaan.

Sitten toukokuun 2007, Memorialin aiemmissa raporteissaan kritisoimat tšetšenisatioprosessin ongelmat eivät ole järjestön mukaan muuttuneet. Akuuteimmaksi kesän 2007 ihmisoikeusrikokseksi nostetaan sieppaukset ja katoamiset, joiden määrän vähentymistä havainnollistetaan taulukolla. Huomionarvoista on, että Memorial esittää ”raportoinnin perusteella Ramzan Kadyrovin korjanneen tilannetta antamalla vastuullaan olleille turvallisuuspalvelujen päälliköille vahvan käskyn lopettaa joukkojensa suorittamat kidnappaukset”.²⁸¹ Järjestön mainitsema raportointi viittaa aktivistien keräämään tietoon, josta Memorial kertoo toistuvasti tiedottaneensa, ja joka perustuu ihmisoikeusjärjestöjen puoleen kääntyneiden sieppausten uhrien tekemiin rikosilmoituksiin.

Vaikka valtion turvallisuuspalvelut ovatkin hiljattain tehneet vähemmän kidnappauksia, he eivät silti ole hylänneet tätä rikollista toimintaa täydellisesti. Heidän osallisuutensa sieppauksiin on selvästi todistettu Memorialin rekisteröimien tapausten kautta, joiden joukossa on Vagap Tutakovin sieppaus Urus-Martanan alueella syyskuun 10. päivä vuonna 2007. Tutakov toimi Tšetšenian parlamentin edustajana Euroopan neuvoston parlamentaarisisessa edustajakokouksessa.²⁸²

Vagap Tutakovin tapausta ei käsitellä tämän enempää, vaikka tapaus herätti huomiota myös muiden kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen piirissä. Amnesty International-, Human Rights Watch-, International Federation for Human Rights- ja International Helsinki Federation for Human Rights –järjestöt lähettivät Tutakovin katoamisen tutkintapyyntöä Tšetšenian tasavallan syyttäjälle A. Kuznetsoville.²⁸³ Memorialin raportti kertoo myös muutamalla virkkeellä Kuznetsovista, mutta hänen esitetään lähinnä vähätelleen Tšetšenian virallisia sieppaustilastoja vedoten siihen, että ”osa ilmoituksista on täytetty kahdesti” tai ”joissakin tapauksissa ei ole todisteita kidnappauksesta”.²⁸⁴ Memorial vertaa omia tietojaan Kuznetsovin lausuntoihin todeten, että huolimatta Kuznetsovin mielipiteistä, viime vuosina viranomaisten ja tšetšeenien arviot kadonneista ovat eronneet toisistaan

²⁸¹ Memorial: The Situation in the Chechen Republic: May – September 2007, 2.9.2007, 1.

²⁸² Ibid, 2.

²⁸³ Vagap Tutakovin sieppauksen tutkintapyyntö:
<http://www.amnesty.org/ar/library/asset/EUR46/043/2007/en/7b7d317b-d366-11dd-a329-2f46302a8cc6/eur460432007en.pdf> (Katsottu 26.2.2014).

²⁸⁴ Memorial: The Situation in the Chechen Republic: May – September 2007, 2.9.2007, 2.

vain hieman.²⁸⁵ Tämä on tärkeä myönnytys Memorialin kannalta, sillä järjestö on kritisoinut viranomaisinformaation ristiriitaisuutta vuosien ajan.

Syyskuun raportissa viitataan toistuvasti ja useammin kuin muissa aikarajaukseni aikana ilmestyneissä raporteissa Memorialiin ”yhtenä monista ihmisoikeusjärjestöistä”.²⁸⁶ Memorial myös asettaa itsensä osaksi kansainvälisiä ihmisoikeusjärjestökenttää viitaten ihmisoikeusjärjestöihin toimijoina ja epäkohtien esiintuojina samalla esittäen epäsuorasti itse olevansa myös tällainen toimija. Memorialin esittämät lainaukset ”Ihmisoikeusjärjestöt ovat toistuvasti väittäneet”, ”ihmisoikeusjärjestöjen pitkäaikaiset pyrkimykset kiinnittää venäläisviranomaisten huomio ongelmaan ovat tuottaneet tulosta” ja ”ihmisoikeusjärjestöt ovat toistuvasti puhuneet syyttäjänvirastoa vastaan”²⁸⁷ paitsi korostavat ihmisoikeusjärjestötyön haastavuutta Tšetšeniassa myös sisältävät käsityksen siitä, että myös Memorial kuuluu näihin epäkohtia esiin tuoneisiin ihmisoikeusjärjestöihin. Michelle Parvlevietin mielestä asettaessaan itsensä osaksi muita kansainvälisiä ihmisoikeusjärjestöjä, Memorial osoittaa hyväksyneensä kansainvälisen ihmisoikeusdiskurssin, joka noudattaa länsimaisten individualististen ihmisoikeuksien periaatteita.²⁸⁸

Eräs Memorialin uhaksi kokemista ilmiöistä näkyy syyskuun raportin toisena teemana. Kadyrovin valtaregiimin olennaisesti kuuluneen Tšetšenian rekonstruktioprosessin kehitys huolestutti jälleen Memorialia. Ramzanin tietoisuus Moskovan riippuvuussuhteesta hänen ja Tšetšenian federaatiosuhteen välillä sai Kadyrovin esittämään röyhkeitäkin pyyntöjä Kremlille koskien esimerkiksi jälleenrakennukseen käytettävää taloudellista apua. Kreml oli varsin antelias rekonstruktiovarojen lahjoittamisen suhteen, sillä talousapu tähtäsi Ramzanin lojaaliuden ylläpitoon. Memorial kuitenkin esittää, että pian Ramzan Kadyrovin presidenttikauden alun jälkeen paikallisen oikeusjärjestelmän edustajat kertoivat venäläisjournalisteille kuinka ”todellisuudessa Kremlin talousapu on laukaissut entistä laajemman kavallusten ja korruptioiden aallon Tšetšeniassa”.²⁸⁹ Näin Memorial esiintyy valtion laittomien toimien paljastajana ja vapaan tiedon edistäjänä tavoitteidensa mukaisesti. Memorialin mukaan ”tasavallan presidentti ilmoitti aloittavansa raa’an taistelun korruptiota vastaan luultavasti siksi, että kavalluksia oltiin tehty

²⁸⁵ Memorial: The Situation in the Chechen Republic: May – September 2007, 2.9.2007, 2.

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ Ibid, 1–4.

²⁸⁸ Parleviet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002, 15.

²⁸⁹ Memorial: The Situation in the Chechen Republic: May – September 2007, 2.9.2007, 6.

tasavallan budjetin lisäksi myös Ramzan Kadyrovin isänsä mukaan nimeämästä rahastosta”.²⁹⁰ Kuten tutkija Miriam Matejova toteaa, ’kukaan ei voi kieltää Kadyrovin valtaa Tšetšeniassa’²⁹¹, mutta ilmeisesti se ei estänyt varastamista häneltä.

Ramzan Kadyrovia kannatettiin korruptiosta huolimatta tšetšeenien parissa laajalti, sillä tämä oli tuonut valtakaudellaan yhteiskunnallista vakautta alueelle. Suosiota kasvatti epäilemättä myös Groznyin keskustan suureellinen jälleenrakennusprojekti, jota Memorial kertoo ”valheellisesti markkinoidun rahoitetuksi Ramzanin rahoista, vaikka todellisuudessa rahat tulevat Venäjän federaation budjetista”.²⁹² Näytösomaisen viiden pilvenpiirtäjän ja Euroopan suurimman Moskovan rakentamisen varjopuoliksi Memorial nostaa raportissaan esille rakennusmiesten ”laajamittaisen palkkojen myöhästymisen” ja ”häpeilemättömät työlain rikkomiset”.²⁹³ Rakennustyöläiset olivat ottaneet Memorialiin yhteyttä avun toivossa sen jälkeen, kun suuret mielenosoitukset Groznyin kaduilla eivät olleet vaikuttaneet asiaan. Vaikka huomautus jäi syyttäjänvirastoon eikä asiaan tullut parannusta, Memorial osoittaa tällä yrittäneensä parantaa paikallisten oloja. Raportista ei käy ilmi onko paikallishallinto tehnyt mitään asian ratkaisemiseksi.

4.6. MEMORIALKO RAMZANIN PUOLELLA?

Ensimmäistä kertaa aikarajaukseni puitteissa ilmestyneissä raporteissa, Memorial ilmoittaa 3.9.2007 julkaistussa tiedonannossaan käyttävänsä aktivistiensa keräämän tiedon ja aiemmin julkaisemansa materiaalin lisäksi myös uutistoimistojen ja median tuottamaa informaatiota. Raportissa *Bulletin of the Human Rights Center "Memorial": Situation in the North Caucasus Conflict Zone: Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007* järjestö kertoo esittelevänsä “edelleen jatkuvan konfliktin” tapahtumia kevään 2007 kolmelta kuukaudelta ihmisoikeusperspektiivistä.²⁹⁴ Tämä osoittaa, että Memorial on itsekin tietoinen ihmisoikeusjärjestöjen toimintaan liitetyistä operatiivisista erikoispiirteistä sekä kontekstoi tällä toimintansa muiden ihmisoikeustoimijoiden ja –sopimusten piiriin. Kuten tutkija Michelle Parlevliet toteaa, ihmisoikeustoimijat pyrkivät usein

²⁹⁰ Memorial: The Situation in the Chechen Republic: May – September 2007, 2.9.2007, 6.

²⁹¹ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 21.

²⁹² Memorial: The Situation in the Chechen Republic: May – September 2007, 2.9.2007, 6–8.

²⁹³ Ibid, 7–8.

²⁹⁴ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 2.

sijoittamaan toimintansa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kontekstiin, jotta niiden argumentointi saisi lisää painoarvoa noudattamistaan normatiivisista periaatteista.²⁹⁵

Huomionarvoinen seikka raportin ulkoasussa on, että kuten vuoden 2007 ensimmäinen raportti *Counter Terror: Russian Practice* (29.1.2007), myös tämä tiedonanto sisältää informaation jäseneltävyyttä helpottavan sisällysluettelon. Sen mukaan Memorial keskittyy raportoinnissaan ”vähentyneisiin kidnappauksiin ja Tšetšenian ihmisoikeusbuumiin”, kodittomiin vuoriston asukkaisiin ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen vietyihin ihmisoikeusrikoksiin.²⁹⁶

Puhuttaessa Tšetšenian viime vuosien avainongelmista, esimerkiksi turvallisuuspalvelujen harjoittamista ihmisten sieppauksista, joku voisi sanoa, että niiden vähentyminen on ollut pelkkää ”tilastollista epätarkkuutta”, mutta nyt sieppausten vähentymisestä on tullut selkeä suuntaus. Talvikuukausina sieppaustapauksia ei enää tapahtunut, ja ensimmäistä kertaa tämän ovat huomanneet viranomaisten lisäksi myös ihmisoikeusaktivistit ja kansalaisjärjestöt. Toukokuun alussa Memorialin johtaja, Oleg Orlov, ilmoitti; *Ensimmäistä kertaa [toisen Tšetšenian sodan aikana] sieppausten lukumäärä on vähentymässä. Tähän mennessä kaikki viranomaisinformaatio asiaa koskien on ollut erittäin liioiteltua, mutta tällä kertaa se on todella totta.* Orlovin mukaan, ratkaistakseen tämän epäterveen ongelman, viranomaisten vain täytyi määrätä sotilaat ja poliisit vähentämään sieppauksia.²⁹⁷

Kuten raportin lainauksesta käy ilmi, ihmisoikeusjärjestöjen ja Venäjän federaation viranomaisten tilastot sieppauksista ovat olleet verrannollisia toisiinsa vuonna 2007 ensimmäistä kertaa toisen Tšetšenian sodan aikana. Memorial kertoo tässäkin raportissa ”tuoneensa toistuvasti esille viime vuosina, että syyllisiä sieppauksiin ovat olleet erilaisten turvallisuuspalvelurakenteiden jäsenet, jotka istutettiin Tšetšenian konfliktin tšetšenisaation aikana”²⁹⁸, ja näin myöntää löytäneensä syyllisen sieppauksiin federaation rakenteista. Järjestön onkin mielekästä tuoda esille tilastojen samankaltaisuus, sillä edellisvuosien federaation syyllistämistä huolimatta länsimaisiin individualistisiin ihmisoikeuksiin ja demokratia-ajatukseen toimintansa perustavalle toimijalle on tärkeää, että myös Venäjän demokraattinen kehitys jatkuisi positiivisena. Toivottu kehitys sisältää tavoitteen luotettavasta mediasta ja riippumattomasta tiedonvälityksestä, mitkä ovat nyt osaltaan toteutuneet Venäjän federaation tuottaman tiedon vastatessa aktivistien keräämää informaatiota.

²⁹⁵ Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide – Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. Centre for Conflict Resolution, Cape Town. *Track Two* Vol. 11 No. 1, 2002 15.

²⁹⁶ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 1.

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ Ibid.

Memorialin puheenjohtaja Oleg Orlovin huomiota viranomaismääräyksestä sieppausten vähentämiseksi on vaikea arvioida esimerkiksi tuolloin ilmestyneisiin uutisartikkeleihin verraten, sillä uutistekstit viittaavat yleensä ihmisoikeusjärjestöjen tuottamaan tietoon sieppaustapausten määrästä ja syistä.²⁹⁹ Raportissa mainitaan, että ”kansalaisjärjestöjen harjoittama painostus sekä tiedotustyö venäläiselle ja kansainväliselle yleisölle” sai Tšetšenian hallituksen kieltämään sieppaustapaukset toistaiseksi sekä aloittamaan kidutuksen- ja kidnappauksenvastaisen kampanjan.³⁰⁰ Memorialin mukaan tästä uutisoitiin vain venäläisten liikemiesten omistamassa gazeta.ru -verkkolehdestä.³⁰¹ Memorialin toimijuutta korostavasta näkökulmasta huolimatta uskon silti, että lukuisat viittaukset ihmisoikeusjärjestöjen tuottamaan tietoon kertovat kansainvälisten tutkijoiden ja etenkin lehdistön luottamuksesta aktivistien keräämää tietoa kohtaan. Tutkijoista kukaan ei kuitenkaan kiellä sieppausten merkittävää roolia Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktissa. Esimerkiksi tutkija Valeri Tishkov on tutkimuksissaan kriittinen ihmisoikeusjärjestöjen keräämiä sieppaustapaustilastoja kohtaan, mutta hänkin näyttää luottavan niihin enemmän kuin Venäjän federaation tuottamaan tietoon.³⁰²

Pääosa Memorialin syyskuun raportoinnista keskittyy rakenteelliseen väkivaltaan. ”Se [ORB-2] on kaiken pahan ruumiillistuma”, Memorial viittaa kertoessaan Ramzan Kadyrovin ja federaation sisäministeriön poliisiyksikön ORB-2:n³⁰³ välisestä konfliktista, joka muutti Tšetšenian tasavallan voimasuhteet. Voimasuhteiden negatiivisen muuttumisen esittäminen on sinänsä ristiriitaista, sillä vasta raportin edellisessä kappaleessa Memorial korosti väkivaltaisuuksien vähentymistä Tšetšeniassa. Nyt Memorial kuitenkin tuo esille valtapelin Ramzanin vuonna 2007 käynnistämän kidutuksen- ja kidnappauksenvastaisen kampanjan takana selvittäessään kuinka ”kampanjaa ei järjestetty vain tšetšeeniviranomaisiin liitettyjen mielikuvien kirkastamiseksi – – vaan paikallisviranomaisten kritiikin kohteena oli ORB-2 – – Tällaiset väitteet [tšetšeeniviranomaisten kritiikki federaatiota kohtaan] olivat täysin mahdottomia kuvitella muutama kuukausi sitten, mutta enää ne eivät ole epätavallisia”. Ihmisoikeusjärjestöjen kerrotaan tietävän ORB-2:n syyllistyneen laittomiin pidätyksiin, kidutuksiin ja sieppauksiin. Asian emotionaalisuutta korostavana esimerkkinä raportissa esitellään federaation sisäministeriön poliisien toimesta järjestetty tšetšeeni

²⁹⁹ Ks. esim. A War That Is Gone but Not Forgotten, U.S. News & World Report 3.12.2007; Rattled Chechnya is Grippled by an Epidemic of Political Kidnappings, The New York Times 19.7.2009.

³⁰⁰ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 2.

³⁰¹ Ibid.

³⁰² Tishkov, 2004, 116–117.

³⁰³ Operativno-Rosysknoje Bjuro No. 2, federation sisäministeriön keskusrikospoliisin joukot, jotka eivät olleet Ramzan Kadyrovin hallinnassa. Ks. Slider, Darrell: Putin's Southern Strategy. Dmitry Kozak and the Dilemma of Recentralisation. *Post-Soviet Affairs* Vol. 24 No. 2, 2008, 190.

Shamsudi M. Khadisovin kuulustelutapaus, joka johti hänen itsemurhayritykseensä.³⁰⁴ John Russellin mukaan ORB-2:n ja Ramzanin yhteenotto on seuraus siitä, että tšetšenisäatio perustui lähes kokonaan pelkästään Tšetšenian ja Venäjän presidenttien henkilökohtaiselle suhteelle. Tämä teki prosessista epävakaa ja ajoittain eri hallinnolliset toimijat ottivat yhteen intressiensä toteutumisen takaamiseksi.³⁰⁵

Raportoinnissaan Memorial havainnollistaa tiedotustyyllilleen tyypillisesti Ramzanin ja Kremlin suhteen rakoilua tapausesimerkillä. Seuraava tapaus tuo esille mielestäni oivallisesti sen kuinka julkisuudessa Ramzanin ja Kremlin välinen yhteistyö toimii moitteetta; federaation virkamiehet käyvät tarkastusmatkoilla Ramzan Kadyrovin luona, mutta niin sanotusti pinnan alla käydään valtakamppailua. Memorialin tarkoitus seuraavan tapauksen esiintuonnille on luullakseni juuri näiden piilevien valtarakenteiden ongelmallisen kanssakäymisen julkistaminen.

Seuraava erikoinen tapaus on mainittava: kun Venäjän federaation tilintarkastuslautakunnan puheenjohtaja, Sergei Stepashin, tuli vierailulle Tšetšeniaan, jotain tšetšeeniviranomaisille erittäin odottamatonta ja epämiellyttävää tapahtui ja josta media tuskin sai mitään tietoa. 24. toukokuuta 2007 Kadyrov ja hänen vieraansa päättivät vierailulla FSB:n Tšetšenian osaston uudessa rakennuksessa. Hänen turvamiehiään ja lukuisia kannattajiaan ei kuitenkaan päästetty sisään rakennuskompleksiin. Sen seurauksena Kadyrovin aseistetut joukot piirittivät FSB-rakennuksen, ja FSB-sotilaat telkesivät rakennuksen portit sisältäpäin. Piiritetty asetettiin puolustusasemiin ja asettivat tarkka-ampujia katolle. Tämä selkeä vallanosoitus paikallisen FSB-osaston taholta, instituutiolta, joka ei ole lähes ollenkaan läsnä median tiedotuksessa, osoittaa, että ORB-2:n ja tasavallan syyttäjänviraston välinen kamppailu on ratkaistava tulevaisuudessa Kadyrovin toimesta.³⁰⁶

Memorial kertoo pyrkineensä karkottamaan nämä poliisivoimat Tšetšeniasta, mikä korostaa järjestön omaa aktiivisuutta ihmisoikeuksien puolustamisessa ja valtion laittomien metodien paljastamisessa. Raportissa esitetään, että ihmisoikeustoimijat ovat ”ihmisoikeuksien noudattamisen nimissä vedonneet Ramzan Kadyroviin, jotta tämä karkottaisi ORB-2:n ja Venäjän sisäministeriön Tšetšeniasta”.³⁰⁷ Kuitenkin pyrkiessään karkottamaan sisäministeriön poliisijoukot ulos Tšetšeniasta, Memorial kertoo huomanneensa kamppailevansa asiassa Ramzan Kadyrovin liittolaisena.

³⁰⁴ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 2–3.

³⁰⁵ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 674.

³⁰⁶ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 5–6.

³⁰⁷ Ibid.

Tässä taistelussa venäläiset ja kansainväliset kansalaisjärjestöt päätyivät vastentahtoisesti palvelemaan Ramzan Kadyrovia tämän liittolaisena. – – Maaliskuussa 2007 Thomas Hammarberg, Euroopan neuvoston ihmisoikeuskomissaari, ja Ramzan Kadyrov julistivat yhteisen kantansa koskien ORB-2:sta. – – Haluamme tehdä selväksi, että ihmisoikeusaktivistit ja tšetšeeniviranomaiset edustavat asiassa eri kantoja.³⁰⁸

Ihmisoikeusjärjestöjen yhdistäminen Ramzan Kadyroviin vuonna 2007 palveli John Russellin mukaan Ramzanin tavoitteita valtansa kasvattamisesta Tšetšeniassa.³⁰⁹ Richard Sakwankin mielestä Kadyrov oli tietoinen myös omien joukkojensa syyllisyydestä ihmisoikeusrikoksiin, joten federaation sotilas- ja poliisivoimien julkinen syyllistäminen oli keino kääntää tšetšeeni- ja eurooppalaisyleisön huomio pois hänen omista virheistään.³¹⁰ Memorial esittää syyskuun 2007 raportissa, että ”Ramzan Kadyrov alkoi pitää puheita, jotka sisälsivät ihmisoikeustermejä”³¹¹, mikä tarkoittaa Ramzanin tapaa julkistaa Tšetšenian tasavallan syyttäjänviraston jo käsittelemiä siviilien oikeusjuttuja oikeusprosessissa tapahtuneiden ihmisoikeusrikosten selvittämiseksi. Ihmisoikeusterminologian omaksuminen oli Kadyrovin tapa saavuttaa lisää kansansuosiota, joten Memorialin oli tärkeää tuoda esille tavoitteidensa vastainen valtarakenteiden epäilyttävä metodi.

On totta, että Ramzan Kadyrovin hallinnon aikana tavalliset tšetšeenit kokivat yhteiskunnan vakaantumisen ensimmäistä kertaa kahteenkymmeneen vuoteen.³¹² Voisi olettaa, että esimerkiksi puutteellisesta valtiollisesta tiedotuksesta johtuen osa tšetšeenistä uskoi, että Ramzan oli vilpittömästi heidän puolellaan. Tällaisessa tilanteessa Memorial saattoi kokea, että heidän oli tehtävä niin venäläiselle kuin ulkomaalaisellekin yleisölle selväksi, että Kadyrov halusi kääntää huomion toisaalle oman hallintonsa turvallisuuspalvelujen rikoksista syyllistämällä federaation alaisia poliiseja ja muita viranomaisia. Näkemystäni tukevat Memorialin 3.9.2007 julkaistun raportin lisäksi vuosien 2006–2007 aiemmat raportit, joissa tiedotettiin Kadyrovin hallinnon alaisten rakenteiden harjoittamasta väkivallasta siviilejä kohtaan.

³⁰⁸ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 3.

³⁰⁹ Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 516–517.

³¹⁰ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 607.

³¹¹ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 4.

³¹² Ross, Cameron: Introduction. Russian Regional Politics under Putin and Medvedev. *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 366.

Ramzan Kadyrovin ja keskusvallan ongelmia vähemmälle huomiolle raportissa jäävät kodittomat vuoristokyläisten tšetšeenit ja Tšetšenian rekonstruktioprosessin kehitys. Memorial kertoo järjestäneensä lehdistötilaisuuden maaliskuussa vuonna 2007 yhdessä kansalaisapukomitean edustajien kanssa koskien joulukuussa 2006 tehtyä kenttätutkimusta vuoriston kotikylästä sodan vuoksi häädettyjen tšetšeenien kohtaloita. Lehdistötilaisuus järjestettiin Memorialin mukaan, koska kansalaisjärjestöt eivät olleet aiemmin olleet kiinnostuneita vuoristolaistšetšeenien elinoloista. Järjestö käytti tilaisuuden tehosteena vajaan puolen tunnin mittaista kenttämatkan aikana kuvattua ”The Crying Sun” –dokumenttia, joka kuvasi todellisuutta eräässä tuhotussa vuoristokylässä. Vuoristolaisten kohtaloihin yhdistetään raportin sanomaa tehostavia emotionaalisia ilmauksia, kuten ”kohtasivat jatkuvaa väkivaltaa – – ja nyt he elävät köyhyydessä tasangoilla” tai ”kylää kohtasi täydellinen ja peruuttamaton tuho”.³¹³

Raportissa vuoristolaiskyläiden tuhoutuminen kontekstoidaan laajemmin vuoristolaiskulttuurin rappioon, mikä nousee esille myös Valeri Tishkovin tutkimuksissa.³¹⁴ Memorial kuitenkin tuo ilmi, että itse asiassa ”Tšetšenian hallitus on tehnyt perustavanlaatuisen parannuksen suhtautumisessaan vuoristoalueiden ongelmiin”. Tämä osoitetaan Kadyrovin ansioksi, joka ”on ilmoittanut suunnitelmistaan muuttaa alueet turistien lomakohteiksi”.³¹⁵ Vaikka Memorial myöntää presidentin puheet propagandaksi, raportissa osoitetaan myönnytyksenä paikallishallinnolle, että oikeastaan hallitus on konkreettisesti parantanut vuoristokyläiden asuinolosuhteita tukemalla taloudellisesti paikallista maataloussektoria.

Kommenttina vuoriston jatkuvaan sissisotaan Memorial lainaa Kadyrovia; ”*Tänään, kapinalliset eivät enää edusta meille vaaraa. Tasavallassa on enää vain muutamia [kapinallisten] saarekkeita jäljellä.*”.³¹⁶ Järjestön nimeämän ”kahden sodan etulinjan: oikean ja propagandalinjan olemassaolo”³¹⁷ perustellaan yksinkertaisesti esittelemällä aktivistien vuoristosodankäynnistä keräämiä tilastoja ja islamistitaistelijoiden aktiivisuutta verrattuna Kadyrovin puheen lainaukseen.

Raportin lopuksi Memorial lainaa länsieurooppalaisia Tšetšenia-reportaaseja:

³¹³ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 9.

³¹⁴ Tishkov, 2004, 54–55, 165.

³¹⁵ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 6.

³¹⁶ Ibid.

³¹⁷ Ibid, 6–7.

Tšetšenian rekonstruktioista on tullut todellisuutta myös kaikkein vannoutuneimmille epäilijöille. ”*Jos haluat nähdä Groznyin rauniot, sinun on mentävä sinne pian*”, vetoaa englantilainen The Independent extreme-turismin rakastajille. Ulkomaan kirjeenvaihtaja kävelee Groznyin keskustassa silminnähdessä hämmästyneenä ja katselee korjattuja jalkakäytäviä ja suihkulähteitä. ”*Muutokset ovat todella vaikuttavia*”, vakuuttaa belgialainen journalisti (Le soir 14.3.2007).³¹⁸

Toisin kuin vuonna 2006, nyt myös Memorial osallistuu Tšetšenian rekonstruktioprosessin ylistykseen. Raportin tapa lainata länsieurooppalaisten sanomalehtien artikkeleja korostaa muutosta erityisesti eurooppalaisesta näkökulmasta. Jo se, että ulkomaalaiset toimittajat voivat kävellä Groznyin kadulla pelkäämättä henkensä puolesta on edistystä. Tšetšenian näkökulmasta turismiin kannustava positiivinen julkisuus ja rekonstruktioprosessin tuloksia ihailevat artikkelit ovat varmasti olleet juuri sitä, mitä Ramzan Kadyrov toivoikin.

Verrattuna vuoden 2006 raportointiin vuonna 2007 Memorialin englanninkielisissä julkaisuissa korostuvat Venäjän terrorismin vastaisen operaation kehitys, Venäjän ongelmat kansainvälisen ja kansallisen lain noudattamisessa sekä keskushallinnon ja aluehallinnon väliset ongelmat. Raporteista käy selkeästi ilmi kuinka Putinin ja Kremlin valta Tšetšeniassa kaventui. Ramzanin valtaregiimin vaikutusvallan kasvu näkyy artikkeleissa erityisesti tšetšenisatioproessin kritiikkinä. Järjestö myös muokkaa viralliseen tiedotukseen pohjautuvaa mielikuvaa Ramzanista esittelemällä hänen vallan keskittämisen politiikkaansa, jossa on yhteneväisyyksiä Putinin vastaavan kanssa.

Lisäksi Memorial pyrkii vapaan tiedon tavoitettaan noudattaen tuomaan esille julkisuuteen Putinin ja Ramzanin toiminnan yhteistyöelementin kausaalisine vaikutuksineen sekä Kremlin Tšetšenialle lahjoittaman talousavun esiintuoman tasavallan korruption. Ramzanin ja Kremlin vuorovaikutussuhteen ongelmat tuodaan aiempaa näkyvämmiin esille, jotta myös eurooppalaiset toimijat voisivat erotella konfliktin kausaalisia suhteita. Lisäksi perustellaan miksi Ramzan näistä heikentyneistä suhteista huolimatta on edelleen vallassa sekä Venäjän federaation että tšetšeenien hyväksymänä, mikä puolestaan on tärkeää tšetšenisatioproessin ’viimeisen vaiheen’ ymmärtämiseksi. Järjestön vapaata tiedonvälitystä koskeva tavoite toteutuu myös järjestön korostaessa siviilien ja lakimiesten aktiivisuutta radikaaliliikkeiden kannatuksen kasvun ehkäisemisessä sekä ihmisoikeusloukkauskokemusten tuomisessa julkisuuteen. Toisaalta islamistitaistelijoitten ja hallinnollisten rakenteiden ihmisoikeusrikoksista ei tiedoteta tasapuolisesti, mikä puolestaan sotii tavoitetta vastaan. Ihmisoikeusjärjestölle on tärkeää, että myös muut kuin

³¹⁸ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 14.

ihmisoikeustoimijat pitävät aktivistien keräämiä tietoja valideina. Jotta suhde olisi vastavuoroinen, myös Memorial kertoo perustavansa osan tiedostaan ulkopuoliseen, yleensä median välittämään, tietoon. Näin ylläpidetään erottelua Venäjän federaation ja ihmisoikeusjärjestön tuottaman tiedon välillä.

Vuoden 2007 raporteissa korostuu erityisesti Venäjän terrorismin vastaisen operaation lainsäädäntö ja Venäjän terrorismia ennalta ehkäisevät iskut. Memorial näkee federaation lainsäädännön kaventavan demokratiaa sen rajoittaessa kansalaisten oikeuksia. Lisäksi Venäjän lainsäädännön mukaan tšetšeenien aseman esitetään olevan oikeudellisesti heikompi kuin etnisten venäläisten. Memorial vaatii oikeudenmukaisuutta ja lainsäädännön noudattamista huolimatta siitä, että järjestö mieltää Venäjän federaation lain paikoin laittomaksi demokraattisuuden perustuvien tavoitteidensa näkökulmasta. Vallan keskittyminen yhdelle henkilölle Tšetšeniassa ei kaikessa epädemokraattisuudessaan ole Memorialin mukaan suurin tasavallan ongelma verrattaessa sitä kehityksen sivuilmiöihin, vakavampiin rakenteiden väkivaltaan ja terrorismiin. Näin ollen järjestö ei vastusta Kadyroviin henkilöitynyttä valtaa, vaan lähinnä presidentin kyvyttömyyttä hallita Tšetšenian islamistiterroristeja.

Euroopan unionille välitetty mielikuva Venäjän terrorismin vastaisesta operaatiosta ei syyllistä länsimaista kansainvälistä terrorismin vastaista taistelua, vaikka korostaakin operaation kansainvälistä luonnetta. Toisaalta Memorial korostaa kansainvälisyyttä siksi, että järjestölle on tärkeää tuoda edille kansainvälisen lainsäädännön sitovuus Tšetšenian ihmisoikeusloukkaustilanteissa. On mielenkiintoista, että väkivallantekojen sensuuri on Memorialin mielestä tarpeellista mikäli kyse on islamistitaistelijoista. Venäjän federaation rikokset sen sijaan on välttämätöntä tuoda esille eli Memorial osoittaa konfliktin syylliseksi keskusvallan.

Kansainvälistä lainsäädäntöä ja kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia pidetään merkittävässä arvossa, sillä Memorial paitsi perustaa toimintansa näiden varaan myös nimeää Venäjän sodat Tšetšeniassa laittomiksi niiden kautta. Järjestö ei raportoinnissaan pidä voimankäyttöä sinällään ongelmana, vaan korostaa toiminnan lainsäädännön sitovuuden merkitystä. Vakiintunut ihmisoikeuksien rajoittaminen osana Venäjän federaation terrorismin vastaisen operaation lainsäädäntöä nähdään osoituksena Venäjän kyvyttömyydestä noudattaa kansainvälistä lakia. Siksi Memorial esittää Venäjän lainsäädännön osana valtion historiallista kehitystä, eikä osana kansainvälistä historiaa. Erot länsimaisen ja venäläisen lakijärjestelmän välillä tuodaan ilmi, vaikka kovin tarkasti ei perehdytäkään lakien noudattamisen kulttuurisiin eroihin.

Memorial esittää itsensä positiivisena toimijana konfliktialueella. Tämä näkyy niin järjestön organisoimissa tuomareiden koulutustilaisuuksissa kuin Memorialin asettaessaan itsensä osaksi kansainvälistä ihmisoikeustoimijoiden yhteisöä. Memorial on myös aktiivisesti pyrkinyt poistamaan ihmisoikeusrikoksiin syyllistyneet Venäjän sisäministeriön joukot Tšetšeniasta valtion laittomia metodeja vastustavan tavoitteensa mukaisesti. Oikeudenmukaisuuden tavoitettaan noudattaen Memorial esiintyy ihmisoikeuksia rikkovan Venäjän federaation vastavoimana tarkkaillessaan ihmisoikeussopimusten toteutumista ja tukiessaan demokratiaa. Euroopan tuomioistuin esiintyy tässä yhtälössä Memorialin tiedotuksen kohteena, jolla on vallankäyttömahdollisuus Venäjää kohtaan.

V 2008: TŠETŠENIAN AUTORITAARISEN HALLINNON VAHVISTUMINEN UHKANA MEMORIALIN TAVOITTELEMALLE DEMOKRATIAKEHITYKSELLE

Sitten toisen Tšetšenian sodan alkuvuosien, vuoteen 2008 mennessä Tšetšenia ja erityisesti pääkaupunkinsa Groznyi olivat kokeneet merkittävän infrastruktuurisen muutoksen. Historioitsija Marc Jansenin mukaan yhteiskunnallisen elpymisen maamerkeiksi rakennetut loistohotellit, Euroopan suurin moskeija ja kävelykadut olivat tunnuksia myös poliittisen vallan transitiosta.³¹⁹ Ramzan Kadyrovin ensimmäisen presidenttivuoden aikana tšetšenisatioprosessi oli kehittynyt nopeasti kohti maansisäistä autoritaarista järjestelmää³²⁰, jossa valta oli keskittynyt yhdelle henkilölle. Poliitiikan tutkija Grigorii Golosovin mukaan eräänlainen autoritaarinen kehitys tapahtui myös koko Venäjän federaation alueella, kun alueellisten hallintojen resurssit oli otettu osaksi vallan vertikaalia eli valtaa oli keskitetty yhä voimakkaammin federaation keskusvallalle.³²¹

Marc Jansen näkee, että Ramzanin valtaannousu ja vallan ylläpito perustuivat julkisesti ylläpidettyyn lojaaliuteen Putinia kohtaan.³²² Richard Sakwa esittää omissa tutkimuksissaan, että Tšetšenian vakautta tavoitellessaan Venäjän onnistui poistaa Kadyrovin kilpailijat ja marginalisoida radikaalien islamistitaistelijoitten johtaja Doku Umarov. Tämä johti tilanteeseen, jossa etno-

³¹⁹ Jansen, 2010, 105.

³²⁰ Poliitiikan tutkimuksessa maansisäisellä autoritaarisella järjestelmällä tarkoitetaan politiikan lokalisatiota ja vallan keskittymistä paikalliselle eliitille. Ks. esim. Gel'man, Ross, 2010, 2.

³²¹ Grigorii Golosov In: Ross, Cameron: Introduction. *Russian Regional Politics under Putin and Medvedev. Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 363.

³²² Jansen, 2010, 105.

nationalistisen Ramzanin oli mahdollista muodostaa oma valtaregiiminsä alueelle. Sakwa muistuttaa, että siirtäessään kaikki vastavoimat Kadyrovin hallinnan alaisiksi, Moskovasta tuli samalla hyvin riippuvainen hänestä yhtäaikaan kun Kreml tuhosi instrumentit, jotka olisivat taanneet hänen lojaaliutensa.³²³ Robert Ware mielestä tärkein esimerkki tästä on Kadyrovin ainoan jäljellä olleen kilpailijan, Sulim Jamadajevin, erotus Vostok-pataljoonan johdosta Dmitri Medvedevin toimesta vuonna 2008.³²⁴ Ramzan Kadyrovin valtaregiimin vahvistuessa hän alkoi korostaa Tšetšenian perinteistä islaminuskkoa ja šaria-lain piirteitä vakiinnuttaakseen asemansa Venäjän keskusvaltaan nähden sekä kasvattaakseen Tšetšenian autonomiaa.³²⁵

EU-Venäjä-suhteissa vuosi 2008 nähtiin politiikan tutkija Arkady Moshesin mukaan uutena mahdollisuutena suhteiden parantamiseksi, sillä Venäjän uusi presidentti Dmitri Medvedev tunnettiin Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa liberaalista maineestaan. Uusi lähtyminen ei kuitenkaan tapahtunut, koska sisäpoliittisesti federaation hallinto ei liberalisoitunut eikä täten niin sanottu arvokuilu ja epäluotettavuus strategisessa kumppanuudessa länsimaiden ja Venäjän välillä kaventunut. Energiapolitiikassa EU joutui myöntämään riippuvuutensa Venäjän energiatoimituksista samaan aikaan, kun huomattiin, ettei Venäjä ole enää luotettava pitkäaikainen toimittaja. Moshes esittää, että energiapolitiikan kehitys on seurausta siitä, että Medvedev pidensi presidentti- ja parlamenttikausien pituutta sekä ensimmäistä kertaa sitten Neuvostoliiton romahduksen ohjasi Venäjän käyttämään sotilasvoimaa oman alueensa ulkopuolella, Georgiassa.³²⁶ Richard Sakwan näkemyksen mukaan ennen Georgialle kuuluneiden Abhasian ja Etelä-Ossetian itsenäisyys loi uuden dynamiikan Venäjän lähialueiden politiikalle. Sakwan mukaan koko Kaukasiasta tuli tuolloin alue, jota oli kohdeltu yhtenä turvallisuuspolitiikan kompleksina ja taas toisaalta alueena, jossa suuremmat alueet, kuten Venäjä ja EU, kilpailivat vallasta.³²⁷

Memorial julkaisi vuonna 2008 kaksi raporttia *The Situation in the North Caucasus Autumn 2007 – Spring 2008*, 18.4.2008 ja *Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus: April – October 2008*, 2.10.2008. Tiedonannot keskittyvät tšetšenisaatioprosessin luonteen muutokseen, Venäjän federation yhä jatkuvaan terrorismin vastaiseen operaatioon ja islaminuskon

³²³ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 610.

³²⁴ Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vo. 63 No. 3, 2011, 498–499.

³²⁵ Jansen, 105–106.

³²⁶ Moshes, Arkady: EU-Russia Relations. Unfortunate Continuity. Fondation Robert Schuman. *European Issues* No. 129, 24.2.2009, 1–2.

³²⁷ Richard Sakwa, In: Ross, Cameron: Introduction. Russian Regional Politics under Putin and Medvedev. *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 364–365.

yhteiskunnallisen merkityksen kasvuun. Tässä luvussa tarkoitukseni on analysoida kuinka Memorial esittää Ramzan Kadyrovin vahvistuvan hallinnon yhä autoritaarisempia piirteitä ja islaminuskon korostamiseen pyrkivää yhteiskuntapolitiikkaa suhteessa ihmisoikeuksien toteutumiseen alueella. Lisäksi pyrin tarkastelemaan islaminuskon merkitystä Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktissa sekä Venäjän terrorismin vastaisessa operaatiossa.

5.1. ISLAMINUSKO OSAKSI YHTEISKUNNAN ELPYMISTÄ

Dmitri Medvedevin valinta Venäjän federaation presidentiksi vuonna 2008 katkaisi Ramzan Kadyrovin ja Vladimir Putinin henkilökohtaisen yhteistyösuhteen. Putin tosin jäi Medvedevin hallituksen pääministeriksi, joten Kadyrovilla oli uudesta presidentistä huolimatta vielä vaikutusvaltainen tukija federaation keskushallinnossa. Tšetšenian tasavallassa Putinin tukema presidenttiehdokas Medvedev keräsi helmikuussa 2008 järjestetyissä vaaleissa jopa 88,7 prosenttia äänistä. Koko federaatiossa Medvedevin äänestysprosentti oli 70,28.³²⁸ Luovuttaessaan presidenttiyden Medvedeville, Putin piti Tšetšenian tilannetta kuvaavan puheen valtionneuvostossa helmikuussa vuonna 2008:

”Merkittävien ponnistelujen kautta onnistuimme lopettamaan sodan Pohjois-Kaukasiassa. Separatismi vetäytyi, ja vaikka terrorismi on vieläkin akuutti uhka, me olemme hoitaneet sen määrätietoisesti. Tšetšenia on nyt valmiiksi kehittynyt alue Venäjän federaatiossa. Siellä pidettiin demokraattiset parlamentin- ja presidentinvaalit sekä asetettiin voimaan alueellinen perustuslaki. Alueen talous ja sosiaalinen sektori kehittyvät jatkuvasti.”³²⁹

Kotimaan politiikan ja presidentin hallinnon asiantuntija sekä Ramzan Kadyrovin henkilökohtainen tukija Vladislav Surkov täydensi Putinia:

”Kaukasian nykypäivän vakaus lepää Ramzan Kadyrovin kaltaisten henkilöiden hartioilla. Niin kauan kuin Kadyrovin kaltaisia ihmisiä on olemassa, voimme vakuuttaa, että perustuslaillinen järjestys tulee säilymään tasavallassa ja jokainen mahdollinen pyrkimys rauhan, vakauden ja menestyksen eteen toteutetaan Tšetšeniassa.”³³⁰

Myös Memorial huomioi muutoksen kaksi kuukautta presidentinvaihdoksen jälkeen ilmestyneessä raportissaan *Situation in the North Caucasus: Autumn 2007 – Spring 2008* (18.4.2008):

On tärkeää huomata, että näiden [aseellisten] yhteenottojen luonne on muuttunut merkittävästi viime vuosien aikana. Nykyään on vaikea käyttää sanaa ”sota” kuvaamaan tätä konfliktia. Sotilaat suorittavat

³²⁸ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 608.

³²⁹ Ks. http://eng.kremlin.ru/speeches/2008/02/08/1137_type82912type82913_159643.shtml (Katsottu 11.3.2014).

³³⁰ Ramzan Ahmatovich Kadyrov <http://www.ramzan-kadyrov.ru/press.php?releases&year=2008&month=02> (Katsottu 11.3.2014).

harvoin suuren mittaluokan operaatioita – – he mieluummin väijyvät ja kohdistavat iskunsa viranomaisiin. – – Kapinallisilla [islamistitaistelijat] on vahva ote pienestä alueesta vain Dagestanin tasavallassa. – – Venäjän federaation aseistetut vastustajat ovat menneet maan alle.³³¹

Vertailemalla lainauksia selviää, ettei Memorial Putinin tai Surkovin tavoin yhdistä konfliktin luonteen muutosta tai Tšetšenian vakautta ja suhteellista rauhantilaa presidentinvaihdokseen. Ihmisoikeusjärjestön ei ole tarve yhdistää konfliktin positiivista kehitystä tiettyihin poliittisiin murroskohtiin. Sen sijaan Venäjän federaatiolle ja Ramzan Kadyroville yhteistyön jatkuminen myös Putinin kauden jälkeen oli Tšetšenian vakauden elinehto. Memorialille muutos oli puolestaan selkeämmin koko 2000-luvun tšetšenisaatioprosessin aikaansaannos. Kuten vuonna 2007, kun virallinen ja ihmisoikeusjärjestöjen keräämä informaatio vastasi toisiaan ensi kertaa konfliktin aikana, Memorial ei tälläkään kertaa pidä kehitystä erityisen positiivisena vaan suhtautuu Tšetšenian poliittisen ilmapiirin muutokseen varauksellisesti.

Dmitri Medvedevin valinta presidentiksi oli saanut federaation lisäksi myös Ramzan Kadyrovin aktivoitumaan federaatiotason politiikassa. Hän oli jo edellisvuonna virkamiestensä voimin lobannut lähipiiriinsä kuuluneita tšetšeenijä edustamaan Tšetšeniaa Duuman vaikutusvaltaisimpiin virkoihin. Lisäksi Ramzan tuki myös omaa asemaansa federaation hallituksen instituutioissa. Kuten Richard Sakwakin toteaa, ensimmäistä kertaa koskaan Venäjän ja Tšetšenian monisataavuotisen historian aikana tšetšeenijohto tiesi täsmälleen minkälaista poliittista peliä Moskovassa pelattiin.³³² Tutkija Miriam Matejova kuitenkin huomauttaa, että tähän peliin otettiin osaa tšetšeenien kansallisen yhtenäisyyden kustannuksella viitaten ensimmäisen sodan aikaiseen tšetšeenien yhteiseen itsenäisyyskamppailuun verrattuna toisen sodan disintegraatioon erilaisten ryhmien kamppaillessa vallasta.³³³

Raportissa ihmisten katoamisten ja kidnappausten kerrotaan edelleen ”vahingoittavan Venäjän federaation mainetta”.³³⁴ Tällä Memorial tarkoittaa, että tapahtuvat ihmisoikeusrikokset vaikuttavat negatiivisesti Venäjän asemaan kansainvälisessä politiikassa eivätkä edistä tavoitteensa demokraattisen lain- ja oikeudenmukaisuuden toteutumista. Keräämäänsä ja vastaanottamaansa informaatioon vedoten Memorial kertoo saaneen tietoonsa, että 2 700 ihmistä on kadonnut vuoden

³³¹ Memorial: The Situation in the North Caucasus. Autumn 2007 – Spring 2008, 18.4.2008, 1.

³³² Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 610.

³³³ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 20.

³³⁴ Memorial: The Situation in the North Caucasus. Autumn 2007 – Spring 2008, 18.4.2008, 5.

1999 jälkeen, eikä yli 90 prosenttia näistä katoamisista tehdyistä rikosilmoituksista ole saatettu päätökseen. Memorial toistaa kuinka ihmisoikeusjärjestöt ovat toistuvasti viime vuosien aikana kritisoineet rakenteellista väkivaltaa, jota järjestöjen mukaan kontrolloi Ramzan Kadyrov. Hänen tosin todetaan vuoden 2007 raporttien tavalla ohjeistaneen alaisiaan vähentämään sieppauksia. Memorial esittää, ettei tämä ole kuitenkaan ”valitettavasti lopettanut toimintaa täysin”.³³⁵ Toteamusta tehostetaan uhrien nimet ja sieppauspaikat paljastavin tapausesimerkein. Tšetšeniaa kuvaillaan jopa ”alueeksi, jossa kidutuksesta on tullut yleinen toimintamalli”³³⁶. Tämä perustuu järjestön mukaan siihen, että MVD RF eli Venäjän federaation sisäministeriön tiedustelupalvelun joukot eivät ole Kadyrovin hallinnassa eli ovat täten hänen sieppausten vähentämiseen kannustavien käskyjensä ulottumattomissa.³³⁷

Esitetty tieto on ristiriitaista, sillä ensin Memorial mainitsee Kadyrovin vastuulliseksi kaikesta väkivallasta Tšetšeniassa, mutta kappale myöhemmin osoitetaan myös federaation syyllisyys ihmisoikeusrikoksiin esittämällä Kadyrovin kyvyttömyys hallia kaikkea väkivaltaa tasavallassa. Raporttien perusteella on selvää, että Memorial on ihmisoikeusjärjestöille tyypillisesti pyrkinyt etsimään syyllistä siviileihin kohdistuvaan väkivaltaan. Ongelmallista on, että järjestön välittämä tieto on itsessään ristiriitaista eli Memorialin vapaan ja todenmukaisen tiedonvälityksen tavoite ei toteutudu. Raportin vastaanottajalle ei myöskään käy selväksi ilman ulkoista tiedonlähdettä miksi demonisointi kohdistuu sekä Ramzania että Venäjän federaation sisäministeriötä kohtaan. On mahdollista, että Memorialin on helpompi syyllistää Ramzan Kadyrovia Tšetšenian ongelmista, koska tämän valta on kasvanut alueella keskusvallan kustannuksella.

Richard Sakwan tutkimuksista käy ilmi vuoden 2008 tapahtumien konteksti, jonka mukaan myös Venäjän tilanne oli tuolloin sekava myös muista kuin presidentinvaihdokseen liittyvistä syistä. Vuoden 2008 taluskriisi vaikutti tasavaltojen autonomiapyristelyihin, sillä sen johdosta Kremlillä oli huomattavasti vähemmän rahaa budjetoituna kuhunkin tasavaltaan istuttamansa paikallishallinnon tyytyväisenä pitämiseksi. Federaation resursseja kului myös Venäjän ja Georgian sotaan samana vuonna.³³⁸ Lisäksi John Russell esittää, että Ramzan Kadyrovin, ”kaikista voimakkaimman ja vaarallisimman alueellisen johtajan Venäjän federaatiossa”³³⁹, hallinnan vastuu

³³⁵ Memorial: The Situation in the North Caucasus. Autumn 2007 – Spring 2008, 18.4.2008, 7.

³³⁶ Ibid, 8.

³³⁷ Ibid.

³³⁸ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 602–605.

³³⁹ Russell, John: Kadyrov’s Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia’s Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 510.

siirtyi taakkaana Putinilta Dmitri Medvedeville. Russellin mielestä on totta, että tšetšenisäätöprosessi oli Tšetšenian tilanteen normalisointiin tähtäävä strategia, joka lopulta myös lopetti Venäjä-Tšetšenia-suhdetta vaivanneen väkivallan kierteen. Russell näkee, että tšetšenisäätöprosessin ylläpidon kautta presidentti Dmitri Medvedevin onnistui haastavasta lähtökohdasta huolimatta ylläpitää Venäjän alueellinen yhtenäisyys samaan aikaan, kun Ramzan Kadyrov oli osaltaan tyytyväinen oikeuteensa hallita Tšetšeniaa haluamallaan tavalla.³⁴⁰

Memorial ei viittaa suoraan Kadyrovin ja Venäjän federaation keskusvallan välisten suhteiden muutokseen vuoden 2008 huhtikuun raportissaan. Talousnäkökulmakin on hillitty, eikä Tšetšenian rekonstruktioon budjetoitujen federaation rahojen kerrota vähentyneen ainakaan huhtikuuhun mennessä. Itse asiassa raportissa kerrotaan, että rekonstruktioprosessin ansiosta kaasuverkko oli saatu levitettyä kattamaan myös useita kyliä, joissa ei ollut kaasua edes ennen sotia. Toisaalta ongelmia oli edelleen vuoden 2007 tapaan valtion työntekijöiden palkkojen maksussa. Lisäksi ”byrokraatit ovat mielivaltaisesti”³⁴¹ ensin esittäneet korjaavansa asutettuja taloja niiden tyhjentämiseksi ja sitten yhdellä ilmoituksella tuhonneet nämä rakennukset. Raportissa esitetään, että Tšetšenian viranomaiset eivät myöskään ole kyvykkäitä tarjoamaan asuntoja kaikille tarvitseville. Memorialin kerrotaan asettuneen ”toistuvasti” asunnottomien puolelle ja vaatineen viranomaisilta, ettei väliaikaisia asutuskeskuksia tuhoitaisi.³⁴² Tässäkin tapauksessa järjestö korostaa toimijuuttaan tavallisten tšetšenisiviilien puolustajana sekä valtion laittomien metodien paljastajana. Toistuvuuden korostaminen viittaa siihen, etteivät viranomaiset toimi Memorialin suositusten mukaisesti.

Vuoden 2008 viranomaistoiminnan välipitämättömyys ja Euroopan unionin vähäiset julkiset lausunnot koskien Memorialin raportoinnissaan nostamia epäkohtia voivat John Russellin mukaan johtua Kremlin propagandasta, jonka mukaan Pohjois-Kaukasia ja erityisesti Tšetšenia oli pasifioitu normalisaatioprosessissa.³⁴³ Muun muassa aiemmin esittämäni Ramzan Kadyrovin liittolaisten Putinin ja Surkovin puheet Dmitri Medvedevin presidenttikauden alussa korostavat saavutettua vakautta. Terrorismin vastainen operaatio oli kuitenkin vielä aktiivisesti toiminnassa Tšetšeniassa lausuntojen aikaan, vaikka Kreml esitti kampanjan jatkamisen pikemminkin terrorismin

³⁴⁰ Russell, John: Kadyrov’s Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia’s Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 509.

³⁴¹ Memorial: The Situation in the North Caucasus. Autumn 2007 – Spring 2008, 18.4.2008, 8.

³⁴² Ibid.

³⁴³ Russell, John: Kadyrov’s Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia’s Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 510.

ehkäisemisenä kuin torjuntana.³⁴⁴ Russell havainnollistaa Euroopan näkemystä sillä, että perinteisesti vahvoina Venäjä-kriitikkoina tunnetut englantilastoimijattajatkin tyytyivät arvioimaan Tšetšenian tilannetta lähinnä Kremlin politiikan näkökulmasta. Esimerkiksi The Guardianissa syyskuussa 2008 journalisti Jonathan Steele arvioi artikkelissaan 'It's Over and Putin Won'³⁴⁵, että Tšetšenia ei ole enää konfliktialue vaan normalisoitunut yhteiskunta.³⁴⁶

Huhtikuun 2008 raportin toinen osa keskittyy Ramzanin hallinnon merkittävään elementtiin, islaminuskoon. Poliitiikan tutkija Roland Dannreutherin mukaan Tšetšenian sodat olivat politisoineet islamin ja korostaneet uskonnon asemaa konfliktissa, sillä Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktiin liittyivät ajatukset islaminuskosta 'toisena'³⁴⁷ suhteessa federaation valtauskontoon ortodoksisuuteen ja koko venäläiseen kulttuuriin. Toiseuden ajatusta vauhditti toisen Tšetšenian sodan yhdistäminen fundamentalististen muslimien terrorismiin. Tutkijat Aleksei Malashenko ja Dmitri Trenin kuitenkin tukevat Tšetšeniaa tutkineiden Matthew Evangelistan ja Valeri Tishkovin näkemystä siitä, ettei Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonflikti ollut luonteeltaan uskonnollinen konflikti sotien separatistisen ytimen vuoksi, vaikka se on silti vääjäämättä vaikuttanut Venäjän ortodoksien ja muslimien väliseen suhteeseen medianäkökulman ja muslimiterrorismin vuoksi.³⁴⁸

Julkinen keskustelu Venäjän muslimiväestöstä on liittynyt suurimmissa osin terrorismiin. Kylmän sodan päättyessä ymmärrettiin, että muslimiradikalismi voisi olla uhka sekä idälle että lännelle. Tšetšenian sodat puolestaan konkretisoivat uhan Venäjän kannalta.³⁴⁹ Silti on demografinen tosiasia, että Venäjän väestö vähenee 400 000 hengellä vuodessa, ja lisääntyy merkittävimmin muslimivähemmistöjen alueella. Paul Goble, Venäjän islamin ja muslimiväestön asiantuntija, on arvioinut, että tällä kehitystahdilla vuonna 2020 viidesosa Venäjän kansalaisista tulee olemaan muslimeja, ja enemmistöksi muslimit muuttuvat vuonna 2050.³⁵⁰ Väestörakenteen muutokset ja muslimialueiden suurempi syntyvyys lietsovat uhkaa etnisten venäläisten keskuudessa, joten valtion

³⁴⁴ Smith, Hanna; Palonkorpi, Mikko: Venäjä ja terrorismin vastainen sota. *Idäntutkimus*, 1/2005, 21.

³⁴⁵ It's Over, and Putin Won, The Guardian, 30.9.2008.

³⁴⁶ Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 510.

³⁴⁷ Toiseuden käsitettä käytetään yhteiskuntatieteissä havainnollistamaan epäsymmetristä suhdetta johonkin, joka määritetty ensimmäisyydeksi. Toiseus tai eroavaisuus on identiteetin rakennuskeino ydinryhmän verratessa itseään "toisiin" tai toiseen ryhmään. Toiseus siis rakentuu erojen tekemisen kautta. Ks. esim Löytty, Olli: Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa: Rastas, A.; Huttunen, L.; Löytty, Olli: *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Vastapaino. Tampere, 2005.

³⁴⁸ Evangelista, 2004, 110–113; Malashenko, Trenin, 2004, 89; Tishkov, 2004, 164–168.

³⁴⁹ Malashenko, Trenin, 2004, 4–7.

³⁵⁰ Muslim Birthrate Worries Russia, Washington Times, 26.11.2006.

hallitsemalle medialle on ollut edullista ylläpitää terrorismielikuvia heihin liittyen, jotta kehitystä saataisiin muutettua. Käytännössä muslimeihin kohdistuvat väkivallanteot ja moskeijoiden ilkivalta lisääntyivät vuosittain, mutta mitään konkreettista keinoa näiden tekojen lopettamiseksi valtiovalta ei ole toistaiseksi saanut aikaan – sen sijaan Hanna Smithin mukaan pelkoa on levitetty ja muslimien erilaisuutta suhteessa ortodokseihin korostettu tarpeettomuuksiin saakka.³⁵¹

Memorialin huhtikuun 2008 raportissa yhteiskunnallisen kehityksen ”huomattavimmaksi muutokseksi” nostetaan ”viranomaisten lisääntyvä aktiivinen interventio kansalaisten henkilökohtaisia asioita kohtaan kaikilla yhteiskunnan tasoilla”.³⁵² Järjestö esittelee kuinka toimintaa kutsutaan viranomaisten toimesta virallisessa tiedotuksessa ”yhteiskunnan moraaliseksi elvyttämiseksi”, jonka varjolla ”perinteisen tšetšeenikulttuurin uskonnollisia islamilaisia arvoja tyrkytetään hallinnon toimesta”.³⁵³ Tyrkyttämisestä puhuminen viittaa siihen, ettei Memorial ole tyytyväinen epädemokraattiseksi mieltämiinsä arvoihin, sillä järjestö olisi toivonut Kadyrovin hallinnon kehittyvän demokraattisemmaksi eikä autoritaariseen suuntaan. Memorial ei määrittele tarkemmin, mitä perinteisen tšetšeenikulttuurin islamilaisilla arvoilla tarkoitetaan tai mistä nämä arvot nousevat. Tšetšeenien identiteettiin perehtyneen tutkija Joanna Swirszczin tutkimusten mukaan Neuvostoliiton ajan elinvoimaisena säilynyt perinteinen sufilaisuuden yhteiskunnallinen merkitys oli ja on edelleen vahva Tšetšeniassa, vaikka Tšetšeniassa islaminusko on yhdistelmä perinteistä sufilaisuutta³⁵⁴ ja uutta salafismia³⁵⁵, joka puolestaan on aatteellisesti lähellä radikaalia äärifundamentalismia korostavaa wahhabilaisuutta^{356 357}.

Memorial havainnollistaa islaminuskon korostamista hallinnon poliittisena työkaluna käytännön esimerkein. Kuten alla olevasta lainauksesta käy ilmi, järjestö selvittää vastaanottajalle mitä adatit

³⁵¹ Smith, 2008, 51–52.

³⁵² Memorial: The Situation in the North Caucasus. Autumn 2007 – Spring 2008, 18.4.2008, 9.

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ Sufilaisuus on šiialaisuudesta eronnut islaminuskon suuntaus, joka korostaa Koraanin vapaata tulkintaa ja suoraa jumalsuhdetta erilaisten uskonnollisten harjoitusten kautta. Mystiseksikin luonnehdittu sufilaisuus säilyi elinvoimaisena Tšetšeniassa uskonnot kieltäneen Neuvostoliiton ajan, sillä suuntauksen kannattajat ilmaisivat uskonnollisuuttaan esimerkiksi tanssin kautta. Fundamentalistiset muslimit kritisoivat sufilaisuutta Koraanin vapaasta tulkinnasta, ja ovat kohdistaneet vainoja suuntauksen kannattajia vastaan. Ks. lisää Hämeen-Anttila, Jaakko: *Jumalasta juopuneet. Islamin mystiikan käsikirja*. Basam Books. Helsinki, 2002.

³⁵⁵ Salafismi on sunnilainen islaminuskon suuntaus, joka painottaa Koraanin tarkkaa tulkintaa ja sen käskyjen noudattamista. Ks. lisää Meijer, Roel: *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*. Columbia University Press. New York, 2009.

³⁵⁶ Wahhabismi on islaminuskon sunnilainen fundamentalistinen ja äärikonservatiivinen suuntaus. Sen kannattajat tavoittelevat islamilaisen šaria-lakia noudattavan valtion perustamista ja niin sanotun ulkoisen uskonnon turmelevan aineksen poistamista alueiltaan. Ks. lisää Delong-Bas, Natana: *Wahhabi Islam. From Revival and Reform to Global Jihad*. Oxford University Press. Oxford, 2004.

³⁵⁷ Swirszcz, Joanna: The Role of Islam in Chechen National Identity. *Nationalities Papers* Vol. 37 No.1, 2009, 59–61.

ovat, mikä kuitenkin jää raportin ainoaksi vieraan termistön määritelmäksi. Memorialin raportointityötä vaivaakin usein aikarajaukseni aikana julkaistuissa raporteissa taustoittavan tai ihmisoikeusloukkausten huomioiden kontekstoivan informaation puute. Tiedonannon vastaanottajan oletetaan tuntevan Tšetšenian sotia sekä niiden taustalla vaikuttavia ilmiöitä uskonto mukaan lukien. Kuten muissakin raporteissa, käsitellessään islaminuskoa Tšetšeniassa Memorial keskittyy yhä vahvasti viranomaistason ongelmiin.

Tšetšenian tasavallan johtajat kannattavat uskonnollisen opetuksen sisällyttämistä koulujen opetusohjelmiin. Uskonto on jo pakolla ututettu kouluihin, sillä koululaiset opiskelevat islamia ja adatteja (vuoristolaisten käytöslakeja ja sääntöjä). Lokakuun puolivälissä vuonna 2007 Tšetšenian tasavallan syyttäjänvirasto valitti hallituksen päätöksestä perustaa valtiollinen islamilainen instituutti Groznyiin. Syyttäjänviraston mukaan uskonnollinen koulutusinstituutio ei voi olla valtion tukema. Vuoden 2007 jälkeen vaatimus, jonka mukaan naisten on pidettävä pään peittävää huivia julkisilla paikoilla, on yleistynyt. Viranomaiset tarkkailevat tämän tarkan säännön noudattamista usein hyväksyen hävyttömyydet ja tahdittomuuden. Näin toimiessaan he usein viittaavat Tšetšenian tasavallan presidentin päätökseen, jota kukaan ei ole nähnyt kirjoitettuna.³⁵⁸

Erityisesti naisten huivipakon Memorial kokee korostavan lainsäädännön ja viranomaistoiminnan ongelmia Tšetšeniassa. Raportissa esitetyn erään Memorialin aktivistin kokemuksen Kadyrovin huivipakosta voi ajatella heijastelevan laajemmin ihmisoikeuksien, tässä tapausta naisten oikeuksien, rajoittamista yhteiskunnan islamilaistamisen varjolla.

Matkallaan tapaamiseen yliopiston opettajan luo, venäläinen ”Memorialin” aktivisti pysäytettiin turvavahtien toimesta, jotka pyysivät häntä laittamaan ylleen päähuivin. He selittivät, että johtuen presidentin päätöksestä, naiset eivät voi oleskella yliopiston alueella ilman huivia riippumatta kansalaisuudestaan. Kun turvamiehiltä pyydettiin kirjallista määräystä, turvamies saattoi vierailijan yliopiston hallinto-osastolle, jossa akateemisten asioiden apulaisrehtori antoi selityksen. Hän sanoi, että yliopiston akateeminen valtuusto oli ottanut päätöksen käytäntöön. ”Tšetšenia on islamilainen tasavalta, jolla on oma kansallismentaliteetti”, apulaisrehtori sanoi. Joka tapauksessa, hän kieltäytyi näyttämästä valtuuston päätöstä koskien naisten huivipakkoa yliopistolla, viitaten siihen, että viralliset dokumentit voidaan esittää vain virallista pyyntöä vastaan.³⁵⁹

Memorialin mielestä tällaiset vaatimukset ovat ”suorassa ristiriidassa sekä Venäjän perustuslain että Tšetšenian tasavallan perustuslain 11. artiklan kanssa”³⁶⁰, eivätkä edistä järjestön tavoittelemaa oikeudenmukaisuutta. Lain noudattamisen tarkkailu on Carnegie -raportin mukaan tyypillistä ihmisoikeusjärjestöjen yhteiskunnan monitorointiin ja epäkohtien esille tuontiin tähtäävälle

³⁵⁸ Memorial: The Situation in the North Caucasus. Autumn 2007 – Spring 2008, 18.4.2008, 9–10.

³⁵⁹ Ibid, 10.

³⁶⁰ Ibid.

toiminnalle.³⁶¹ Myös toinen Carnegie-raportista nouseva ihmisoikeusjärjestöjen toiminnan tavoite, medianvapauden korostaminen ja tukeminen, käy ilmi Memorialin raportoinnista. Järjestö on ilmeisen huolissaan, että televisio uskonnollisine lähetyksineen on siirtynyt täysin tasavallan hallituksen alaisuuteen. Myös 80 prosentin uutisista kerrotaan keskittyvän Ramzan Kadyrovin presidenttikauden saavutuksiin tai hänen yksityiselämäänsä.³⁶²

Memorial esittää Ramzan Kadyrovin hallinnon aiheuttaman poliittisesti kiristyneen ilmapiirin automaattiseksi seuraukseksi kansalaisjärjestöihin kohdistettujen painostustoimien aloittamisen. Raportissa kerrotaan, että Kadyrov tapasi Memorialin aktivisteja 22. helmikuuta 2008. Ramzan Kadyrovin ja kansalaisjärjestötoimijoiden väliset tapaamiset olivat tavallisia, sillä Kadyrov tapasi vuosittain paikallisia järjestöjen edustajia eräänlaisen konsultin ja tiedonvälittäjän ominaisuudessa.³⁶³ Toisaalta itsenäisen ja riippumattoman Memorialin rooli oli erilainen verrattuna Tšetšeniassa toimiviin paikallisiin valtion rahoittamiin järjestöihin, joiden voi sanoa toimineen valtion kädenjatkeina, ei kansalaisyhteiskuntatoimijoina.

Riippumattoman ja itsenäisen ihmisoikeusjärjestö Memorialin edustajia tavatessaan Kadyrov oli pyytänyt korostetusti aktivisteja toimimaan yhteistyössä tasavallan viranomaisten kanssa, ja nimitti yhteistyöleenä samassa tilaisuudessa Memorialin Groznyin toimipisteen edustajan, sittemmin murhatun Natalia Estemirovan, paikallisen kaupunginvaltuuston ihmisoikeusasioiden puheenjohtajaksi. Vain kuukautta myöhemmin presidentin kerrotaan erottaneen Estemirovan vedoten tämän huivipakkoa arvostelleeseen esiintymiseen venäläispankkien omistaman REN-TV:n haastattelussa maaliskuussa.³⁶⁴ Tapaus ei ole tavaton, vaikka Memorial esittää sen tiedotuksessaan sellaisena. Jo vuonna 2006 tanskalaisen profeetta Muhammedia esittävän piirroshahmon aikaansaaman skandaalin seurauksena Ramzan Kadyrov oli poistanut tanskalaisen Danish Refugee Council –ihmisoikeusjärjestön kaikki edustajat tasavallasta.³⁶⁵

³⁶¹ Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution. A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council workshop, 16–17 July 2001.

³⁶² Memorial: The Situation in the North Caucasus. Autumn 2007 – Spring 2008, 18.4.2008, 10.

³⁶³ Ibid.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Chechnya Expels Danish Aid Agency, The New York Times, 7.2.2006.

5.2. VENÄJÄN OIKEUS JA VELVOLLISUUS TERRORISMIN VASTAISEEN TAISTELUUN

Viimeistään vuoden 2008 aikana Euroopan unionin kiinnostus Venäjän terrorismin vastaista operaatiota kohtaan hiipui konfliktin rauhoittumisen sekä talouden kansainvälisen laskusuhdanteen vuoksi. Venäjä puolestaan näki tšetšenisatioprosessin kautta onnistuneensa sisäpoliittisten ongelmien ratkaisussa ainakin Tšetšeniassa. Vertikaalisen vallan keskittämispolitiikka Moskova-johtoiseksi oli vahvistanut federaation turvallisuuspolitiikkaa ja poistanut osan ulkoisten hyökkäysuhkien paineista, joista johtuen Venäjä alkoi ensimmäistä kertaa sitten Neuvostoliiton romahduksen esittää itsensä vahvana valtiona kansainvälisessä politiikassa. Samaan aikaan Medvedev kuitenkin koki, etteivät länsimaat toisen Tšetšenian sodan rauhoittumisesta ja ihmisoikeusongelmien laantumisen huolimatta pitäneet Venäjää varteenotettavana yhteistyökumppanina tai maailmapolitiikan suurvaltana.³⁶⁶ Tutkija Alaya Snetkovin mukaan Venäjä reagoi lännen esittämään kritiikkiin lisääntyvällä vastustuksella läntisiä arvoja vastaan.³⁶⁷

Memorialin 2.10.2008 internet-sivuillaan julkaisema raportti *Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus: April – October 2008* ottaa kantaa Venäjän terrorismin vastaisen operation kehitykseen, oikeutukseen ja niin sanotun lännen asemaan operaatioissa. Raportti alkaa seuraavasti:

Terrorismismi edustaa todellista uhkaa nyky-Venäjälle. Valtiolla ei ole pelkästään oikeus vaan myös velvollisuus taistella terrorismia vastaan. Siitä huolimatta Pohjois-Kaukasian (pääasiassa Tšetšenian) tapahtumat syksyllä vuonna 1999 eivät vastaa ”terrorismin vastaisen operaation” määritelmää, vaikka Venäjä niin väittääkin. Kyse on aseellisesta ei-kansainvälisestä konfliktista (Geneven sopimuksen 2. pöytäkirjan mukaan), jonka aikana tehtiin laaja-alaisia sotilasoperaatioita, jotka sisälsivät sieppauksia ja laajojen alueiden kontrollointia. Konfliktin molemmat osapuolet loukkasivat humanitaarisen oikeuden ja ihmisoikeussopimusten kansainvälistä lainsäädäntöä.³⁶⁸

Vahvan normatiivisen perustan ansiosta ihmisoikeustoimijoiden on helppo nimetä syyllisiä, niin sanotusti värittyneitä tulkintoja ja arvioida konflikteja asettelemalla toimijoita vastakkain suhteessa toisiinsa. Vuonna 2008 Venäjä oli käynyt terrorismin vastaista operaatiotaan Tšetšeniassa jo yhdeksän vuoden ajan, minä aikana alueen vakauttamiseksi aloitettu tšetšenisatioprosessi oli johtanut tasavallan normalisaatioon, infrastruktuurin kehitykseen sekä suoran ja rakenteellisen

³⁶⁶ Headley, James: Is Russia out of Step with European Norms? Assessing Russia's Relationship to European Identity, Values and Norms through the Issue of Self-Determination. *Europe-Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 438.

³⁶⁷ Snetkov, Aglaya: When the Internal and External Collide. A Social Constructivist Reading of Russia's Security Policy. *Europe Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 531.

³⁶⁸ Memorial: *Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus: April – October 2008*, 2.10.2008, 1.

väkivallan vähentymiseen. Memorialkaan ei voinut kieltää tšetšenisäation tuloksia, vaikka kritisoikin edelleen tavoitteidensa mukaisesti ihmisoikeusrikosten laajuutta konfliktissa. Euroopan unionin huomio oli siirtynyt Ramzan Kadyrovin hallinnon autoritaarisesta kehityksestä Georgian sotaan.

Memorial koki silti vielä vuonna 2008 velvollisuudekseen kommentoida Venäjän terrorismin vastaista operaatiota Tšetšeniassa sekä erityisesti sen valjastamista osaksi kansainvälistä terrorismin vastaista taistelua.³⁶⁹ Raportin yllättävä myönnytyksen Venäjän oikeuteen ja velvollisuuteen taistelussa terrorismia vastaan on yhteydessä länsimaiden näkemykseen toisesta Tšetšenian sodasta. Euroopan unionin näkökulmasta oli selvää, että Venäjällä oli toisen sodan alusta saakka suvereniteettinsa puitteissa perustavanlaatuinen oikeus sotaan keskusvaltaa vastustavan alueensa kanssa huolimatta 'suhteettomasta ja arvostelukyvottomasta voimankäytöstä'.³⁷⁰ Lisäksi Venäjällä oli ensimmäisen ja toisen Tšetšenian sodan aikaan erilaisia luottamustoimia kansainvälisissä instituutioissa, mikä vaikeutti eurooppalaisten kritiikin esittämistä. Toisaalta taas voidaan sanoa, että EU niin sanotusti käänsi katseensa pois Venäjän ihmisoikeusloukkauksista Tšetšeniassa Venäjältä riippuvaisten energiaintressiensä suojelemiseksi.

Puhumalla ”oikeudesta taistella terrorismia vastaan”, Memorial asemoi itsensä ihmisoikeustoimijuuden lisäksi osaksi Euroopan unionin näkökulmaa Venäjän suvereniteetista, mutta toisaalta myös puolustaa Venäjän oikeutta palauttaa yhteiskunnallinen järjestys Tšetšeniaan.³⁷¹ Tässä yhteydessä on muistettava, että Memorial esitti vuoden 2007 raportoinnissaan, ettei voimankäyttö ole järjestön normatiivisen perustan vastaista toimintaa konfliktitilanteissa. Ongelmallista Memorial tavoitteiden toteutumisen kannalta ovat pikemminkin ihmisoikeusrikokset sekä kansainvälisen ja kansallisen lainsäädännön noudattamattomuus.

Lokakuun raportissa todetaan; ”aivan alusta saakka operaatiota on toimitettu lainsäädännön ulkopuolella ja meidän tulisikin mieluummin puhua laaja-alaisesta valtionväkivallasta [kuin terrorismin vastaisesta operaatiosta]”.³⁷² Lainauksessa tuodaan jälleen esille Venäjän federaation toiminnan laittomuus Tšetšeniassa. Sen sijaan federaation vastapuolesta, islamistitaistelijoista,

³⁶⁹ Memorial: Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus: April – October 2008, 2.10.2008, 1.

³⁷⁰ Headley, James: Is Russia out of Step with European Norms? Assessing Russia's Relationship to European Identity, Values and Norms through the Issue of Self-Determination. *Europe-Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 439.

³⁷¹ Memorial: Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus: April – October 2008, 2.10.2008, 1.

³⁷² Ibid.

Memorial mainitsee raportissaan vain, että ”nämä ovat kokeneet suuria menetyksiä”.³⁷³ Näkemys on vapaan tiedonvälityksen kannalta vajaavainen, sillä myös todennäköisesti federaation sotilaita menehtyi runsaasti toisen Tšetšenian sodan aikana vuoristoissa käydyissä taisteluissa. Lisäksi myös islamistitaistelijat syyllistyivät ihmisoikeusrikoksiin ja väkivaltaan siviilejä kohtaan terrori-iskujen ja muiden hyökkäysten kautta. Memorial syyllistää tässä tapauksessa normatiivisen perustansa mukaisesti Venäjän federaatiota syyttäen tätä ”valtionväkivallasta”, luultavasti koska kansainvälistä ihmisoikeuslainsäädäntöä voi soveltaa vain valtioihin, ei yksilöiden muodostamiin ryhmiin.

Islamistitaistelijoiden ja federaation joukkojen välisen konfliktin laantumisen Memorial kertoo ”monien venäläisviranomaisten tulkinneen voitoksi Tšetšenian tasavallasta”, mikä järjestön mukaan on ”selvästi saanut heidät päättämään, että yllä mainitut ’terrorismin vastaisen taistelun menet’ olivat hyväksytyjä ja niitä voi soveltaa myös muualla”.³⁷⁴ Lainauksen ’muualla’ tarkoittaa todennäköisesti Pohjois-Kaukasian muita tasavaltoja, jonne terrorismi oli levinnyt Tšetšeniasta ja Pohjois-Kaukasian ulkopuolelta. Suoran väkivallan metodien käyttäminen muualla federaation alueella huolestuttaa Memorialia, sillä ihmisoikeusjärjestön ominaisuudessa Memorial vastustaa epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavaa, yleensä laittomin metodein tapahtuvaa sodankäyntiä.

Raportoinnista kuvastuu näin ollen Memorialin huoli myös tulevaisuutta kohtaan Venäjän harjoittamassa sisä- ja ulkopolitiikassa. Venäläisviranomaisten lainsäädännön vastaista toimintaa kuvataan sanoin ”pysyvästi ja systemaattisesti loukaneet” sekä ”selvästi korkeimpien venäläisauktoriteettien tukemana”.³⁷⁵ Laittomuus on ollut esillä myös esimerkiksi Human Rights Watchin vuonna 2011 julkaisemassa Tšetšenian tilannetta käsittelevässä vuosiraportissa.³⁷⁶ Memorialin tiedotuksessa jatkuvuuden elementti käy ilmi vuodesta 1999 saakka harjoitetun toiminnan esittämisestä toistuvana ja tarkoituksellisena. Venäläisauktoriteettien osuus väkivaltaan esitetään korostuneena, mikä saattaa heijastella myös Memorialin toiminnan ongelmia venäläisyhteiskunnan viranomaisten kanssa vuoden 2006 kansalaisjärjestölainsäädännön voimaantulon jälkeen.

Islaminuskon radikalisoitumisen aiheuttamiin ongelmiin palataan raportin kolmannella sivulla. Ensimmäistä kertaa tutkimukseni aikarajauksen puitteissa julkaistuissa raporteissa länsimaiden

³⁷³ Memorial: Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus: April – October 2008, 2.10.2008, 1.

³⁷⁴ Ibid.

³⁷⁵ Ibid, 2.

³⁷⁶ World Report 2011: Russia. Human Rights Watch.

suhtautumista toiseen Tšetšenian sotaan kritisoidaan suoraan. Kritiikki on suunnattu erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle ja Euroopan unionille.

Syksystä 2007 saakka radikaalisti uskonnolliset toimijat ovat rekrytoineet sotilaita [islamistitaitelijoilta], minkä vuoksi nämä sotilaat eivät enää rajoita toimintaansa Tšetšenian tasavallassa. Tälle on monia syitä, jotka sisältävät läntisten demokraattisten hallituksen taipumuksen jättää huomiotta massiiviset ihmisoikeusrikkokset alueella. Kuitenkin tavalliset ihmiset liittyvät maanalaiseen vastarintaan [islamistitaitelijoihin] yksinkertaisesti siksi, että he haluavat kostaa perheenjäseniinsä, sukulaisiinsa ja tuttuihinsa kohdistuneen laittoman väkivallan.³⁷⁷

Memorialin kritiikki kohdistuu ääriliikkeiden vaikutusvallan kasvuun, minkä nähdään vaikuttavan myös Venäjän ulkopuolisiin alueisiin, ja on täten huomionarvoista esimerkiksi EU:n kannalta. Taustalla vaikuttavina syinä kritiikille ovat nuorten työikäisten miesten liittyminen ääriryhmiin, ääriryhmien siirtyminen Ramzan Kadyrovin presidenttikauden aikana Tšetšeniasta naapuritasavaltoihin Dagestaniin ja Ingušiaan sekä Euroopan unionin kyvyttömyys vaikuttaa Venäjän toimintaan Tšetšeniassa. Memorial koee, että EU on osaltaan epäonnistunut Tšetšenian demokraattisen kehityksen ja oikeuslaitoksen tasa-arvoisuuden tukemisessa. Toisaalta Memorial ei ota huomioon, että radikalisoitumisen kasvun ehkäisy on ollut ensisijaisesti Venäjän ja toissijaisesti Ramzan Kadyrovin vastuunalaan kansainvälisen lainsäädännön perusteella. Kremlin vastuulla oli kontrolloida Kadyrovia ja Kadyrovin puolestaan tuli pyrkiä radikaaliliikkeiden leviämisen ehkäisyyn.³⁷⁸

Venäläiseen lainsäädäntöön erikoistuneen tutkijan Ella Paneyakhin mielestä venäläisten ihmisoikeusjärjestöjen ja eurooppalaisten aktivistien sekä instituutioiden välisen kommunikaation ongelmana oli eurooppalaisten kyvyttömyys asettua niin sanotun eurooppalaisen agendan³⁷⁹ ulkopuolelle. Paneyakhin mukaan tämä vaikeutti venäläisten ihmisoikeusjärjestöjen raportoinnista välittyvän tiedon arviointia, jolloin venäläistoimijoiden oli kärjistettävä analyysiaan sekä sanomaansa, jotta länsieurooppalaiset toimijat ymmärtäisivät viestin venäläisen ihmisoikeustilanteen kontekstissa.³⁸⁰ Memorialin länsimaihin kohdistuneen syytöksen voi näin ollen tulkita monella tapaa, vaikka olennaisinta raportin viestissä onkin sen tapa esittää tilanteen negatiivinen kehitys länsimaisten hallitusten laiminlyöntien sarjan kausaalisen seurauksena.

³⁷⁷ Memorial: Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus: April – October 2008, 2.10.2008, 3.

³⁷⁸ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 21.

³⁷⁹ 'Eurooppalaisella agedalla' tarkoitetaan tässä yhteydessä rasismien, sota-avun uhrien avustamisen ja työsyönnän kaltaisia "eurooppalaisia teemoja", jotka esiintyvät myös Venäjällä, mutta ovat toisarvoisia Venäjän yleiseen ihmisoikeustilanteeseen nähden.

³⁸⁰ Paneyakh, Ella: Human Rights Discourse on Russia. Recipe for Failure. *EU-Russia Centre Review* Vol 16, 2010, 36–37.

Venäjän terrorismin vastaisen operaation ohella Memorial kiinnittää raportissaan huomiota Ramzan Kadyrovin presidenttikauden aikana Tšetšeniaan muotoutuneeseen ja yhä vahvistuneeseen autoritaariseen järjestelmään. Hallinnon tiukentumisen kerrotaan vaikuttaneen erityisesti nuoreen sukupolveen, ”niihin, jotka ovat menneet metsään”³⁸¹ eli liittyneet islamistitaitelijoihin. Memorialin raportissaan lainaama Ramzan Kadyrovin pitämä pelkoa lietsova puhe tapaamisessaan paikallishallinnon kanssa on järjestön eräs tehokeino tuoda esille Tšetšenian yhteiskunnallinen tilanne.

*”Ei ole salaisuus, että monilla viranomaisilla on sukulaissuhde metsään menneisiin nuoriin miehiin. Tiedän, että he ylläpitävät kontaktiaan heihin ja jopa toimittavat heille ruokaa ajoittain. Varoitan teitä: jos tällaiset nuoret miehet eivät palaa kotiin 10 päivän sisällä tästä hetkestä lukien, kaikki päälliköt joutuvat oikeudenkäynteihin. Kiellä teitä hautaamasta niitä, jotka lietsovat sotaa meitä vastaan. Jos kuulen, että joku niistä metsässä olevista on haudattu johonkin kylään, kukaan ei saa jäädä työpaikkaansa, olipa hän poliisipäällikkö, hallintojohtaja tai minkä tahansa moskeijan imaami.”*³⁸²

Kadyrovin lainauksen jälkeen raportissa kerrotaan ”taistelijoitten” perheiden kohtaloista. Heihin kohdistuneen väkivallan esitetään olleen suora seuraus Ramzanin julkisesta lausunnosta. Esimerkiksi 18 perheen kerrotaan joutuneen tuhopolton uhriksi pelkästään kesän 2008 aikana ja kahta on Memorialin tietojen mukaan uhattu karkotuksella. Ihmisten katoamisia kerrotaan edelleen tapahtuvan. Tosin kadonneiden perheenjäsenet eivät enää ole kertoneet yhtä avoimesti kuin aiemmin Memorialille pidätyksen aikaisista tapahtumista, minkä järjestö olettaa olevan seurausta jo aiemmin havaitusta ”pelon ilmapiiristä yhteiskunnassa”.³⁸³ Kesän 2008 jälkeen Memorial kertoo havainneensa, että ihmisoikeusrikoksista Pohjois-Kaukasiassa avoimesti puhuvat ihmiset ja järjestöt ovat joutuneet ”tarkoituksellisten hyökkäysten ja vainoamisen kohteeksi”.³⁸⁴

Ihmisoikeusjärjestön on tärkeää tuoda esille toimintansa ongelmakohdat, sillä ihmisoikeusloukkauksia on vaikea selvittää, mikäli uhrit eivät pelon vuoksi kerro kokemuksistaan tai hallinto pyrkii vaikeuttamaan kansalaisjärjestötoimintaa laeilla ja säännöillä. Jälleen Memorial pyrkii henkilöimään ongelmien lähteeksi Ramzan Kadyrovin, vaikka Venäjän federaation painostustoimet Kremlin politiikkaa kritisoineita järjestöjä kohtaan olivat Kadyrovin paikallispolitiikkaa konkreettisempi toimintaa vaikeuttava tekijä. Toisaalta oli täysin Ramzan Kadyrovista tahdosta riippuvaista, että Memorial sai ylläpitää toimipistettään Groznyissa. Voi olla,

³⁸¹ Memorial: Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus: April – October 2008, 2.10.2008, 4.

³⁸² Ibid.

³⁸³ Ibid, 5.

³⁸⁴ Ibid.

että tästä johtuen Memorial puhuu hivenen abstraktisti ”pelon ilmapiiristä”, eikä suorasta väkivallan uhasta.

John Russell on arvioinut, että länsimaisesta näkökulmasta Kadyrovin hallinto alkoi vuoden 2008 aikana muistuttaa sotaherruuden sijasta sultanismia eli despotismia. Tämän Russell perustelee vertaamalla Ramzania maailman neljään muuhun presidenttiin, jotka ovat jonkin tietyn alueen edellisen presidentin jälkeläisiä.³⁸⁵ Verrattuna muihin, Kadyrovilla oli selkeä agenda, sillä tämä esiintyi tšetšeenikansakunnan rakentajana. Kaikki viisi ovat ottaneet hallintomuodoksi autoritaarisen hallinnon, mutta vain kolme heistä on muslimeja. Russell vertaa Kadyrovia näiden kolmen muslimihallitsijan lisäksi myös entisten neuvostomaiden johtajiin Keski-Aasiassa, sillä Neuvostoliiton romahduksesta saakka hallinneilla islaminuskoisilla presidenteilla on ollut pyrkimys siirtää valtansa jälkeläisilleen. Toisaalta John Russell muistuttaa sultanismiin huonosti soveltuvasta Kadyrovin vastuusta ja liittolaisuudesta Vladimir Putinin ja tämän neuvonantajan Vladislav Surkovin kanssa. Ylemmästä auktoriteetista huolimatta Ramzan Kadyrov liitettiin Russellin mielestä länsimaisissa mielikuvissa saudiarabialaisiin prinsseihin, sillä Kadyrovkin oli mieltynyt näytösmäisiin kalliisiin autoihin, eksoottisiin lemmikkeihin ja hulppeisiin palatseihin julkisuuskuvansa perusteella.³⁸⁶

Russellin esittämä länsimainen näkemys on mielenkiintoinen. Väitän, että hänen esittämänsä länsimainen näkökulma Kadyrovin sultanismista heijastelee osaltaan Euroopan ja muiden länsimaiden kyvyttömyyttä ymmärtää Tšetšenian normalisaatioprosessia erillään muista muslimimaista tai islaminuskoisista alueista. On totta, että esimerkiksi Saudi-Arabian valtasuku tunnustaa islamistitaistelijoiden kanssa samaa islaminuskon fundamentalistista suuntausta, wahhabismia. Toisaalta Ramzan Kadyrov vastustaa kyseistä suuntausta. Huivipakon ja alkoholin kieltämisen kaltaiset Kadyrovin poliittiset toimet sen sijaan olivat yhteneviä Arabian niemimaan valtioiden kanssa. Yhtäläisyyksistä huolimatta Tšetšenia oli ja on edelleen osa Venäjän federaatiota. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että Kremlin ja Venäjän presidentin oli hyväksyttävä Kadyrovin määräämät lait ennen niiden voimaantuloa. Lisäksi Tšetšenian talouden pääsektorit, öljy ja rekonstruktio, olivat Venäjän federaation hallinnassa.³⁸⁷

³⁸⁵ Kadyrovin ohella muut ovat Syyrian Bashir al-Assad, Azerbaidžhanin İlham Alijev, Pohjois-Korean Kim Jong-il ja Kongon demokraattisen tasavallan Joseph Kabila.

³⁸⁶ Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 517, 520–521.

³⁸⁷ Ibid.

Kadyrovin hallinto nautti autonomiaa Venäjän federaation osana. Yhteiskunnan islamilaistaminen palveli Kadyrovin keinona erottautua Venäjästä ja kasvattaa autonomiaansa, ei niinkään hallinnon perustana. Lisäksi on huomattava, että vaikka fundamentalistiset islamistitaistelijat olivat Kadyrovin vastavoima Tšetšeniassa, tällä itsellään ollut yhteyksiä muihin islaminuskoiisiin alueisiin kuin Tšetšenian naapuritasavaltoihin. Valtahierarkiasta johtuen Memorial suuntaa vuosien 2008 raporteissaan esitetyt Euroopan ihmisoikeustuomion päätökset ja suosituksensa Tšetšenian ihmisoikeusolojen parantamiseksi venäläisviranomaisille ja Kremlille, joilta toivotaan ”poliittista tahtoa suositusten toteuttamiseksi”.³⁸⁸

Yhteenvedona vuonna 2008 julkaistusta kahdesta raportista voi todeta, että Memorial kiinnittää poikkeuksellisen paljon huomiota toisen Tšetšenian sodan tšetšenisaatioprosessin muutokseen jo ennen konfliktin virallista päätöstä. Konfliktin nähtiin olevan vaarassa levitä Pohjois-Kaukasiassa, mikäli federaatio jatkaisi ihmisoikeusrikoksiaan Tšetšeniassa. Radikaaliliikkeiden kannatuksen kasvu ja toiminnan lisääntyminen olisivat lisänneet myös Venäjän näiden ryhmien hallinnassa toimiviksi havaitsemiaan laittomia metodeja, joita Memorial vastustaa tavoitteissaan. Toisaalta Memorial pitää myös Ramzan Kadyrovia syyllisenä Tšetšenian ihmisoikeustilanteeseen ja radikaaliliikkeiden leviämiseen, sillä tämän vastuulla olisi ollut federaation ja islamistitaistelijoiden toimien kontrolloiminen hallintoalueellaan. Memorialin normatiivisen perustan mukaisesti raporteissa kuitenkin korostetaan huomattavasti enemmän Kremlin vastuuta Tšetšenian tapahtumista, mikä lienee ollut tarpeen Euroopan unionin kiinnostuksen siirtyessä muihin vuoden 2008 konflikteihin. Tutkija Marc Jansen näkee, että juuri Georgian tapahtumat todistivat, että Venäjä piti yhä Kaukasian alueita ’lähiulkomainaan’.³⁸⁹,³⁹⁰ Myös Tšetšenia kuului osaksi tätä etupiirijattelua.

Memorial väittää, että tilanteen eskaloituminen on ollut osaltaan länsimaisten hallitusten Tšetšenian ihmisoikeusrikosten laiminlyönnin syy. Tällaisen kritiikin esittäminen Euroopan unioniin suunnatussa tiedotuksessa on provosoivaa ja kuvastaa järjestön turhautumista unionin demokratiaa edistävien toimien epäonnistumiseen Tšetšeniassa. Länsimaisen kiinnostuksen vähentymisestä huolimatta Memorial jatkoi Venäjän terrorismin vastaisen operaation kritisointia, sillä alueella

³⁸⁸ Memorial: Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus: April – October 2008, 2.10.2008, 8.

³⁸⁹ Poliittisesti jännittynyt käsite, joka kuvaa Venäjän käsitystä entisistä Neuvostoliiton alueista ja siihen kuuluneista valtioista eli Neuvostoliiton hajoamisesta itsenäisiksi valtioiksi. Toisaalta esimerkiksi Aleksei Malashenko kutsuu myös Venäjään nykyisinkin kuuluvaa Tšetšeniaa Venäjän lähiulkomaaksi, sillä tasavalta ei etnisten venäläisten mielestä muistuta muita federaation alueita. Tämä johtuu alueen uskonnosta, historiasta ja kulttuurista. Ks. lisää Malashenko, Aleksei: The North Caucasus: Russia’s Inner Abroad? Carnegie Moscow Center Vol. 13 No. 3, 2011.

³⁹⁰ Jansen, 2010, 106.

tapahtui edelleen runsaasti ihmisoikeusrikoksia. Yllättävää kyllä länsimaiden tavoin järjestö pitää operaatiota sekä Venäjän oikeutena että velvollisuutena. Näkemyksen taustalla vaikuttanee ajatus siitä, että terrorismia vastaan on taisteltava, sillä terroriteot sisältävät yleensä runsaasti siviiliuhreja. Venäjän menetelmät vain ovat vääriä, kuten Memorial esitti vuoden 2007 federaation terrorismin vastaisen operaation epäoikeudenmukaista lainsäädäntöä kritisoivassa raportissaan *The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007.*

Venäjän ja Tšetšenian yhä autoritaarisemmaksi muuttuneen poliittisen kehityksen yhtäläisyydet käyvät esille vuoden 2008 raportoinnista. Memorial esittää, että sekä venäläis- että tšetšeeniviranomaiset yhä lisääntyvimmin tekivät niin sanottuja interventioita kansalaisten henkilökohtaiseen elämään rajoittaen kansalaisten oikeuksia. Toinen esimerkki koko federaation alueella vaikuttavasta kiristyneestä ilmapiiristä oli kansalaisjärjestöjen toimintaa kohtaan korostunut painostus. Tämä myös enteili vuoden 2009 konfliktin päätöksen aloittamaa kireyttä Memorialin ja Ramzan Kadyrovin välisessä suhteessa. Viranomaisten ei myöskään nähdä toimivan Memorialin suositusten mukaisesti, vaikka järjestö on toistuvasti huomauttanut yhteiskunnallisista epäkohdista.

Memorial tuo raporteissaan esille runsaasti esimerkkejä koskien islaminuskon radikalisoitumista sekä uskonnon sekoittamista yhteiskunnan elpymisprosessiin. Länsieurooppalaisten medioiden näkemys oli, että Putin voitti Tšetšeniassa. Kadyrovin hallitsema Tšetšenian paikallismedia puolestaan piti Ramzania sodan voittajana. Memorial pyrki tuomaan esille vapaan tiedon periaatteensa mukaisesti, ettei tämä ollut totta, koska konflikti jatkui vielä alueella. Lisäksi jatketaan raportointia Ramzan Kadyrovin hallinnon ihmisoikeusloukkauksista, jotta myös tiedotuksen kautta huomattaisiin, ettei konfliktin normalisatio tarkoita rauhaa ja ihmisoikeusrikosten automaattista vähentymistä.

VI 2009: KONFLIKTIN PÄÄTÖS JA IHMISOIKEUSJÄRJESTÖT HYÖKKÄYKSEN KOHTEENA

Ramzan Kadyrov oli pyytänyt Venäjän federaatiolta Tšetšenian terrorismin vastaisen operaation päätöstä maaliskuussa 2009 vedoten siihen, ettei operaatio ollut enää hyödyllinen tasavallan alueella saavutetusta vakaudesta johtuen. Kadyrovin mielestä operaatio oli myös haitta paikallisen talouden kehitykselle ja rajoitti ulkomaalaisten yksityissijoittajien kiinnostusta sijoittaa Tšetšeniaan. Kremlissä presidentti Dmitri Medvedev reagoi Kadyrovin pyyntöön esittämällä operaation päätöstä Venäjän liittovaltion turvallisuuspalvelu FSB:n johtajalle Aleksandr Bortnikoville. Julkisesti

presidentti Dmitri Medvedev totesi puheessaan, että 'elämä tasavallassa oli normalisoitunut laajassa mittakaavassa'.³⁹¹ Bortnikov oli Medvedevin kanssa samaa mieltä, sillä hänen mukaansa terrorismin vastaisen operaation päätös avustaisi Tšetšenian yhteiskunnallisen tilanteen normalisaatiota ja taloutta. Federaation sisäministeriö täydensi, ettei Tšetšenia enää tšetšenisäation onnistumisen myötä muodostanut samanlaista turvallisuusuhkaa kuin tämän naapuritasavallat Dagestan ja Ingušia.³⁹² Ääriliikkeet olivat siirtyneet operoimaan Tšetšeniaa avoimempiin ja lainsäädännöltään löyhempiin yhteiskuntiin. Ramzan Kadyrov ja hänen vaimonsa oli Kremlin hallinnassa ainakin niin kauan kuin Vladimir Putin vaikuttaisi Venäjän politiikassa, joten syytä operaation jatkamiselle ei ollut.³⁹³

16. huhtikuuta vuonna 2009 Aleksandr Bortnikov päätti ilmoituksellaan Venäjän terrorismin vastaisen operaation Tšetšeniassa. Näin lopetettiin myös toinen Tšetšenian sota, vaikka varsinaista rauhansopimusta ei koskaan allekirjoitettu. Tämä johtuu siitä, ettei Venäjä pitänyt toista Tšetšenian sotaa sotana vaan terrorismin vastaisena operaationa, eikä rauhansopimus näin ollen ollut yksinkertaisesti tarpeen federaation mielestä.³⁹⁴

Marc Jansen pitää tšetšenisäation myötä syntynyttä ja vuonna 2009 toisen Tšetšenian sodan päätyttyä vakiintunutta Ramzan Kadyrovin valtaregiimiä yhdistelmänä stalinismia, sufilaisuutta ja tšetšeeninationalismia. Hallintamuoto toteutui puoliautoritaarisessa muodossa eikä sallinut kansalaisyhteiskunnan olemassaoloa.³⁹⁵ Hän viittaa Darrell Sliderin artikkeliin 'Putin's Southern Strategy' nimetessään Ramzanin regiimin 'Tšetšenian Ramzanizatsiaksi', jossa valtaan on asetettu 'pikku-Putin'.³⁹⁶ Richard Sakwan määritelmä, 'Ramzanifikaatio', vastaa Sliderin näkemystä. Kuten Slider, Sakwakin pitää Ramzanin valtaa erittäin keskitettynä ja personoituneena yhteiskunnassa, jonka modernin valtionkehityksen kulttuuriset rakenteet olivat heikot. Hänen mielestään tämä heikkous johtui Tšetšenian klaaneihin perustuvasta yhteiskuntajärjestyksestä. Sama järjestelmä oli toisaalta mahdollistanut Kadyrovin vallan vakiinnuttamisen eri klaaneihin kuuluvien vastustajiensa

³⁹¹ Russia Hints at Chechen Changes, BBC News, 27.3.2009.

³⁹² Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 500.

³⁹³ Dannreuther, Roland: Islamic Radicalization in Russia. An Assessment. *International Affairs* Vol. 86 No. 1, 2010, 116; Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 510.

³⁹⁴ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 614.

³⁹⁵ Jansen, 2010, 105.

³⁹⁶ Slider, Darrell: Putin's Southern Strategy. Dmitry Kozak and the Dilemma of Recentralisation. *Post-Soviet Affairs* Vol. 24 No. 2, 2008, 195.

tuhoamisen ja oman klaaninsa jäsenten suosimisen kautta. Juuri tämän erikoispiirteen vuoksi Tšetšenia ei edes alkanut omaksua edustuksellisen demokratian ja modernin valtion kehitystä.³⁹⁷

Fundamentalistisia radikaalimuslimeja kohdeltiin Tšetšeniassa terroristeina Ramzanin presidenttikauden alusta saakka. Siksi Pohjois-Kaukasian suurimmat yhteiskunnalliset ongelmat liittyivät uskontojen välisiin ristiriitoihin, radikaaliin liikehdintään ja terrorismiin, etnisten venäläisten vähäisyyteen alueella, nepotismiin, korruptioon, suljettun politiikkaan ja nuorison työttömyyteen. Kuvaavaa on, että kesällä 2009, vain muutama kuukausi terrorismin vastaisen operaation virallisen päätöksen jälkeen tappojen ja murhien uhrien lukumäärä nousi yli 400 henkeen. Tuolloin lisääntyntä väkivallan määrää havainnollistaa se, että vastaava määrä kuolleita laskettiin yhtä lyhyen ajan sisällä toisen sodan alkuvaiheessa 1990- ja 2000-lukujen vaihteessa. Kehitystä kommentoi Marc Jansen, joka näkee terrori-iskujen pilanneen Putinin ja Kadyrovin yhteistyön hedelmän, vakaan Tšetšenian, 'normaaliuden imagon'.³⁹⁸ Myös Memorial viittasi jo vuonna 2008. kidnappausten ja väkivallan varjostaneen Venäjän federaation kansainvälistä mainetta.³⁹⁹ Jännitteiden säilyminen oli Jansenin mukaan todennäköisesti seurausta Venäjän ja Georgian sodasta sekä Venäjän päätöksestä tunnustaa Abhasian ja Etelä-Ossetian itsenäisyydet samalla kun federaatio on kieltänyt vuosikymmenien mittaisin sodin Tšetšenian itsenäisyshaaveet.⁴⁰⁰

Euroopan ensimmäinen julkinen reaktio Venäjän terrorismin vastaisen operaation päättymiseen oli sanomalehtien runsas uutisointi tapahtuneesta. Sanomalehtiartikkeleissa lainattiin Ramzan Kadyrovin haastatteluja, joissa tämä korosti operaation päätöksen merkitystä Tšetšenialle sekä piti Tšetšeniää alueen rauhallisimpana tasavaltana.⁴⁰¹ EU puolestaan oli Memorialin tavoin huolissaan radikaaliliikkeiden toimien leviämisestä Tšetšeniasta muualle Pohjois-Kaukasiaan. Euroopan neuvoston ihmisoikeuskomissaari Thomas Hammarberg vieraili Tšetšeniassa ja Ingušiaassa syyskuussa 2009 keskustellakseen kansallisten ja paikallisten viranomaisten sekä ei-valtiollisten toimijoiden kanssa alueen vakavimmista ihmisoikeusongelmista. Väkivaltaisuuksien jatkuminen ja

³⁹⁷ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 615.

³⁹⁸ Jansen, 2010, 105–106.

³⁹⁹ Memorial: The Situation in the North Caucasus. Autumn 2007 – Spring 2008, 18.4.2008, 5.

⁴⁰⁰ Jansen, 2010, 106–107.

⁴⁰¹ Ks. esim. La Russie proclame la fin de la guerre en Tchétchénie, *Le Figaro*, 16.4.2009; Russia Ends Anti-Terrorism Operations in Chechnya, *The Guardian*, 16.4.2009; The Long War in the Caucasus. Russia Claims Victory in Chechnya, *Spiegel*, 17.4.2009.

Eurooppaan suuntautuvan pakolaisuuden ongelmien ratkaisun löytämisen välttämättömyys olivat hänen raporttinsa tärkeimpiä huomioita.⁴⁰²

Reaktion Venäjän 2000-luvun poliittisille toimille Kaukasiassa, ja samalla löytääkseen Hammarbergin mainitseman ratkaisun alueen ongelmille, EU käynnisti itäinen kumppanuus – ohjelman vuonna 2009 korostaakseen asemaansa alueella. Kyseinen ohjelma perustui vuonna 2003 aloitetulle Euroopan naapuruuspolitiikalle. Itäisen kumppanuuden oli tarkoitus tuoda paikalliset normit yhtäläiseksi osaksi eurooppalaisia standardeja. Sakwa kritisoi, että toimiessaan ohjelman kautta sovittelijana Kaukasiassa Euroopan unionin itäinen kumppanuus –ohjelma korosti alueen poliittista itä-länsi-jakoa, mikä on uhannut eskaloitua uudeksi konfliktiksi.⁴⁰³

Memorial julkaisi vuonna 2009 kaksi Tšetšeniaa käsittelevää englanninkielistä raporttia; *The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. October 2008 – May 2009*, 4.5.2009 ja *The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June 2009 – October 2009*, 5.10.2009. Raportit on julkaistu toisen Tšetšenian sodan päätöksen jälkeen. Memorialin tiedotuksessa korostuu ihmisoikeusjärjestöjen toimintaan kohdistunut lisääntynyt painostus ja avoin vihamielisyys Ramzan Kadyrovin autoritaarisen hallinnon toimesta. Tässä luvussa tarkoitukseni on analysoida kuinka Memorial käsittelee toisen Tšetšenian sodan päätöstä eli terrorismin vastaisen operaation lopetusta tiedotustyössään. Lisäksi tarkastelen Tšetšeniassa operoideinen kansalaisjärjestötoimijoiden aseman muutosta 'Ramzafikaation' tai 'Ramzanizatsian' aikana, ja sitä kuinka tämä näkyy Memorialin tiedotukselliselle toiminnalleen määrittelemien tavoitteiden toteutumisessa.

6.1. RADIKAALILIIKKEIDEN LEVITTÄYTYMINEN

Politiikan tutkija Miriam Matejova nostaa tutkimuksissaan esille Venäjän vuoden 2009 joukkojen vetäytymisen Tšetšeniasta. Tuolloin venäläis- ja ulkomaalaismediassa alettiin välittömästi pohtia ratkaisun kestävyyttä.⁴⁰⁴ Toisen sodan päätöksen jälkeen oltiin tilanteessa, jossa Venäjän hallinto kontrolloi Tšetšenian tärkeimpiä taloussektoreita ja alueen kansalaisyhteiskuntatoimintaa. Ramzan Kadyrov puolestaan säilytti asemansa presidenttinä Venäjän ja Tšetšenian väkivaltakonfliktin

⁴⁰² Hammarberg, Thomas: Report Following His Visit to the Russian Federation (Chechen Republic and the Republic of Ingushetia), 2 -11 September 2009, Strasbourg, 24.11.2009.

⁴⁰³ Sakwa, Richard: The Clash of Regionalisms and Caucasian Conflicts. *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 470.

⁴⁰⁴ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 9.

loppuun saakka autoritaarisen hallintatyylinsä ja karismansa vuoksi. Hänen valtaansa ei kyseenalaistettu tšetšeenienkään keskuudessa sodan päättyttyä, sillä sotaoperaation loppuminen takasi tšetšeneille yhteiskunnallisen vakauden eivätkä kansalaiset kaivanneet valtakamppailua. Toisaalta fundamentalistiset muslimiryhmät vastustivat Kadyrovia raivokkaasti, minkä vuoksi osa ryhmistä siirsi toimintaansa naapuritasavaltoihin. Terrorismin vastaisen operaation jälkeen tasavallan pitkäaikainen vakaus oli riippuvainen Moskovan kyvystä kontrolloida Kadyrovia ja tämän seuraajaa sekä Kadyrovin taidoista hallita fundamentalistisia islamistitaistelijoita.⁴⁰⁵

Memorialin 4.5.2009 julkaisemassa raportissa *The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus: October 2008 – May 2009* toisen Tšetšenian sodan päätös nostetaan luonnollisesti korostetusti esille, sillä tiedonanto on julkaistu vajaa kuukausi konfliktin virallisen päättymisen jälkeen. Raportin aluksi muistutetaan Memorialin tavoitteiden mukaisesti ihmisoikeusongelmien jatkuvuudesta; ”Pohjois-Kaukasia pysyy yhtenä Venäjän vähiten menestyneistä alueista ihmisoikeuksien alalla”.⁴⁰⁶ Ongelmallisena pidetään ”yhä jatkuvaa taistelua”, ”valtarakenteiden valtionterrorin politiikkaa”, katoamistapausten tutkimatta jättämistä, korruptiota, korkeaa työttömyysprosenttia sekä ”konfliktia, joka on käynnissä Pohjois-Kaukasian perinteisen islaminuskon muodon ja uuden, fundamentalistisen salafismin, välillä”.⁴⁰⁷ Memorialin määrittelemät ongelmat vastaavat muiden kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen toisen Tšetšenian sodan päätöksen jälkeen julkaisemien raporttien sisältöä. Esimerkiksi Human Rights Watchin ja Amnesty Internationalin keväällä 2009 julkaistut tiedonannot korostavat myös rakenteellisen väkivallan aiheuttamien ihmisoikeusloukkausten jatkuvuutta tasavallassa konfliktin virallisesta päätöksestä huolimatta.⁴⁰⁸

Toisen Tšetšenian sodan alussa Euroopan unioni esitti ratkaisuksi konfliktille Venäjän keskusvallan ja Tšetšenian paikallishallinnon välillä käytäviä neuvotteluja.⁴⁰⁹ Vuonna 2009 myös Memorial toi esille neuvottelujen mahdollisuuden sisällytettynä raporttinsa Euroopan unionille suunnattuihin suosituksiin.⁴¹⁰ Memorial hyödyntääkin raportoinnissaan Euroopan unionin poliittisia metodeja konfliktin ratkaisemiseksi ja ihmisoikeusloukkausten vähentämiseksi. Alla olevassa esimerkissä

⁴⁰⁵ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 21–23.

⁴⁰⁶ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. October 2008 – May 2009, 5.4.2009, 3.

⁴⁰⁷ Ibid.

⁴⁰⁸ Ending Chechnya's Counterterrorism Operation – Or Not?, Human Rights Watch, 27.4.2009; No Progress in Chechnya without Accountability, Amnesty International, 17.4.2009.

⁴⁰⁹ Evangelista, 2004, 44–56; Kipp, 2005, 213.

⁴¹⁰ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. October 2008 – May 2009, 5.4.2009, 17.

ehdotetuista neuvotteluista kieltäytyminen esitetään epäsuorasti Venäjän ja Ramzan Kadyrovin syyksi. Lisäksi on kuvaavaa, että Memorial esittää itsensä ja muut ihmisoikeusjärjestöt toimijoina, jotka ovat olleet jo kauan tietoisia tapahtumien 'todellisesta' negatiivisesta kehityskulusta ja siksi varoittaneet konfliktin osapuolia – tosin tuloksetta.

Harmillisesti, se, mistä ihmisoikeustoimijat ovat kauan varoittaneet, tapahtui aiemmin kuin odotettiin: koska kieltäydettiin neuvotteluista maanalaisesti toimivien sissien [islamistitaistelijoiden] kanssa, tämä on johtanut heidän toimintansa radikalisaatioon ja asteittain tapahtuneeseen islamilaisen fundamentalismin omaksumiseen kamppailun ideologiseksi perustaksi. Nykyään taistelijoita eivät ohjaa rationaaliset tavoitteet tai päämäärät – heidän tavoitteensa ovat nyt täysin utopistisia koskien islamilaisen valtion perustamista tai pelkkää kosta. – – Otettaessa huomioon, että laaja-alainen väkivalta on vähentynyt Tšetšeniassa, ja levinnyt muualle Pohjois-Kaukasiaan, oli vain loogista tehdä päätös koskien terrorismin vastaisen regiimin lopettamista.⁴¹¹

Memorial esittää Venäjän federaation valtarakenteiden ja Pohjois-Kaukasian tasavaltojen johtajien suhtautuneen Tšetšenian tapahtumiin ”salaamattoman ällistyneinä”.⁴¹² Sen sijaan Ramzan Kadyrovin kommentoidaan ”olevan vieläkin parantumaton optimisti, joka jälleen tammikuussa julisti täydellistä voittoa terrorismista”. ”Kaikille muille” kerrotaan olevan selvää, että ”islamistitaistelijat ovat saavuttaneet pitkäaikaisen asemapaikkansa”.⁴¹³ Richard Sakwa on Memorialin kanssa samaa mieltä Kadyrovin optimistisuudesta. Kadyrovin kerrotaan esittäneen julkisessa puheessa huhtikuussa 2009, että ’Kreml ilmoitti virallisesti murskanneensa terrorismin pesän’.⁴¹⁴ Sakwan mukaan Kadyrov korosti konfliktin päätöstä mielellään, sillä hän toivoi alueen talouden kohentuvan, jotta Tšetšenia voisi palata niin sanotusti normaaliksi. Tähän liittyi myös federaation sisäministeriön Vostok- ja Zapad- pataljoonien poistuminen alueelta. Tämä poisti Kadyrovin kannalta hänen kontrollinsa ulottumattomissa olleen, ja täten kiusallisen, toimijan Tšetšeniasta.⁴¹⁵

Islamistitaistelijoiden asemapaikkaan liittyvää ja heidän yhteyksiään muihin radikaaliliikkeisiin pohtivaa julkista keskustelua esiintyi lähinnä toisen Tšetšenian sodan alussa ja erityisesti Yhdysvaltain kansainvälisen terrorismin vastaisen sodan aloittamisen jälkeen vuosina 2001–2002. Tutkija Mike Bowkerin mukaan Vladimir Putinin hallinto oli tosin korostanut islamistitaistelijoiden

⁴¹¹ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. October 2008 – May 2009, 5.4.2009, 3..

⁴¹² Ibid.

⁴¹³ Ibid.

⁴¹⁴ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 612.

⁴¹⁵ Ibid, 612–613.

yhteyttä ääri-islamilaiseen terroristijärjestö Al-Qaidaan jo ennen 9/11-iskuja.⁴¹⁶ Keskustelu Al-Qaidan ja Tšetšenian islamistitaitelijoiden välisistä yhteyksistä laantui tšetšenisaatioprosessin aikana, mutta toisen Tšetšenian sodan päätöksen jälkeen keskustelu radikaalitoimijoiden välisistä yhteyksistä heräsi.

Presidentti Dmitri Medvedev esitti julkisesti vuonna 2009, että Ramzan Kadyrovin autoritaarinen hallintomalli, Tšetšenian köyhyys, korruptio, nepotismi ja opposition olemattomuus olivat vastuussa radikaali-islamien kannatuksen kasvusta ja yhdistymisestä osaksi tunnettuja terroristiryhmiä Ramzanin presidenttikauden aikana.⁴¹⁷ Robert Ware on kuitenkin sitä mieltä, että Putinin ja Medvedevin presidenttikausien aikainen vallan keskittyminen johti korruption, vieraantumisen ja extremismien kaltaisiin alueellisiin ongelmiin – myös Tšetšeniassa, eikä pelkästään Ramzan Kadyrovista johtuen.⁴¹⁸ Väitän, että Medvedevin oli kuitenkin tärkeää esittää oman auktoriteettirolinsa ylläpitämiseksi ja yleisen luottamuksen saavuttamiseksi, että Tšetšenian yhteiskunnallisen kehityksen ongelmat ja radikalismien leviäminen johtuivat tšetšeneistä.

Medvedevin avaama keskustelu jatkui myös Memorialin toukokuun 2009 raportissa, tosin täysin uudella tavalla. Memorial ei kommentoi alla olevaa lainausta enempää Al-Qaidan ja länsimaiden turvallisuuspalvelujen välistä yhteyttä, sillä järjestön tarkoituksena lienee osoittaa käytävä keskustelu täysin epäloogiseksi ja ristiriitaiseksi. Yhteyttä ei tosin suoraan kielletäkään. Voi olettaa, että Memorial raportoi Pohjois-Kaukasian tasavaltojen johtajien väitteistä havainnollistaakseen kuinka terrorismin uhka on levinnyt koko Pohjois-Kaukasiaan. Tässä tutkimuksessa käyttämästäni tutkimuskirjallisuudesta ei löydy viitteitä näihin Memorialin valtiomisteisten RIA Novostin ja RIA Dagestanin tai yhteiskuntakriittisen Novaja Gazetan uutisartikkeleissa esiintyviin väitteisiin.

Arkadi Edelevin, Venäjän federaation sisäasioiden apulaisministerin, mukaan kapinallisia [islamistitaitelijoita] tuetaan Al-Qaidan rahoita, aseita ja välineitä. Aiemmin tämä apulaisministeri puhui ulkomaisten erikoispalvelujen tuhoisasta työstä Pohjois-Kaukasiassa. Federaation turvallisuuspalvelujen Dagestanin osaston johtaja, Vyacheslav Shanshin, sanoi tarkemmin, että hänen

⁴¹⁶ Tutkija Mike Bowkerin mielestä Al-Qaidan näkökulmasta Tšetšenian konflikti näyttäytyi osana globaalia muslimien pyhää sotaa 1990- ja 2000-lukujen aikana. Hänen mukaansa myös Venäjän tiedustelupalvelu arvioi tuolloin, että Osama bin Laden rahoitti miljoonilla separatistijohtajien Basajevin ja Hattabin toimia. Bowker, 2008, 79–80. Tutkijat Aleksei Malashenko ja Dmitri Trenin kritisoivat ajatusta Al-Qaidan osallisuudesta konfliktiin, sillä heidän mielestään toisen Tšetšenian sodan tapauksessa kyse oli kansallisesta konfliktista, jonka perimmäinen syy löytyi separatismista. Malashenkon ja Treninin mielestä Putin käytti hyväkseen Al-Qaida –kytköstä oikeuttaakseen sotansa Tšetšeniassa osana kansainvälistä terrorismin vastaista taistelua. Malashenko, Trenin, 2004, 79.

⁴¹⁷ Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 526.

⁴¹⁸ Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vo. 63 No. 3, 2011, 501, 507.

mielestään kapinallisia tukevat lukuisten länsimaiden erikoispalvelut, jotka tulevat Pohjois-Kaukasiaan naamioituneina turisteiksi ja yhdysvaltalaisiksi, englantilaisiksi, turkkilaisiksi tai muiksi kansalaisjärjestöjen edustajiksi. Myös Ingušian uusi presidentti, Yunus-Bek Evkurov, on useammin kuin kerran maininnut, että Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian erikoisjoukot ovat sekaantuneet tasavallan tilanteeseen. Lisäksi on muistutettava, että venäläisarmeijan taistelujoukkojen koulutuksen johtaja, Vladimir Shamanov, ja Ingušian senaattori, Vasiliy Likhachev, ovat esittäneet samanlaisia mielipiteitä. Jos kaikkien näiden viranomaisten väitteet yhdistetään ja otetaan vakavasti, selviää, että ”al-Qaida” sotii Venäjää vastaan Pohjois-Kaukasiassa yhdessä länsimaisten erikoisjoukkojen kanssa.⁴¹⁹

Toukokuun 2009 raportissaan Memorial tiedottaa poikkeuksellisen runsaasti Tšetšenian naapuritasavalloissa tapahtuneista terrori-iskuista ja –teoista, mikä johtuu siitä, ettei terrorismia esiinny enää suuressa mittakaavassa Tšetšeniassa. Siviilien elämän vaikeutumista islaminuskon radikalisoitumisen vuoksi havainnollistetaan jälleen Memorialille tyypillisillä tapausesimerkeillä. Raportissa esimerkiksi kerrotaan kuinka Ingušiassa erään kauppiaan oli poistettava alkoholi juomat markettinsa valikoimista, jotta saisi olla rauhassa ääriuskonnoilta henkilöiltä. Nazranista Ingušiasta kerrotaan olevan lähes mahdotonta ostaa savukkeita samasta syystä. Parturikamppaajat on jaoiteltu sukupuolensa perusteella.⁴²⁰ Tilannetta vastakohtaistetaan ja ’totuus’ paljastetaan vapaan tiedonvälityksen tavoitteen mukaisesti kertomalla Tšetšeniasta seuraavasti; ”Ensisilmäyksellä voi vaikuttaa, että Tšetšenian tilanne on yleisesti muuttumassa vakaaksi toisin kuin Ingušiassa. Tämä näennäinen vakaus on autoritaarisen regiimin vakautta, joka perustuu brutaaliudelle, tukahduttamiselle, pelolle ja tähtää siihen, että ulosvirtaavaa informaatiota oikeista olosuhteista rajoitetaan maksimaalisesti”.⁴²¹

Memorial keskittyy tuomaan esille Kadyrovin hallinnon kiristynyttä ilmapiiriä siksi, että se osoittaa Venäjän federaation lainsäädännön ”hyväksymiskelvottoman laajan auktoriteettien vallan terrorismin vastaisessa taistelussa, [vallan] jota voi toteuttaa millä tahansa alueella missä tahansa olosuhteissa”.⁴²² Jo aiemmin Memorial piti federaation lainsäädäntöä ihmisoikeuksien vastaisena lakien loukatessa kansalaisten järjestön tavoitteinaan pitämiä oikeuden- ja lainmukaisuutta sekä ihmisoikeuksien mukaista vapautta.⁴²³ Järjestö kokee ongelmaksi myös ”tekaistut terroristisyytteet” sekä sen, että vain ”osa tekaistuista rikosjutuista tulee ihmisoikeusyhteisön tietoisuuteen”.⁴²⁴

⁴¹⁹ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. October 2008 – May 2009, 5.4.2009, 4.

⁴²⁰ Ibid, 5.

⁴²¹ Ibid, 9.

⁴²² Ibid.

⁴²³ Memorial: The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007.

⁴²⁴ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. October 2008 – May 2009, 5.4.2009, 17.

Voisi silti luulla, että Kadyrovin tavoin Memorial käsittelisi Venäjän terrorismin vastaisen operaation päätöstä Tšetšeniassa positiiviseen sävyyn tämän vaikuttaessa koko Pohjois-Kaukasian voimatasapainoon. Sen sijaan Memorial ei iloitse operaation lopettamisesta, vaan kokee Venäjän olevan valmis terrorismin vastaisiin hyökkäyksiin myös ilman pitkäkestoista operaatiota. Järjestön raportoinnissa Ramzan Kadyrovin tyytyväisyyttä operaation päättämiseen kuitenkin korostetaan lähes tarpeettoman runsaasti. Memorial kirjoittaa, että Ramzan julisti terrorismin vastaisen operaation lopettamisen päivän kansalliseksi juhlapäiväksi. John Russell täydentää Memorialia kertoessaan kuinka helmikuussa 2009 Ramzan Kadyrov esiintyi Grozny TV:n suorassa lähetyksessä kuulustellen entisiä tšetšeeniseparatisteja näytösomaisesti. Russellin mukaan tällainen henkilökohtainen ja personoitu voimannäyttö oli eräs Kadyrovin tavoista rakentaa kansakuntaa.⁴²⁵

Memorial rikkoo Ramzanin idean positiivisesta kehityksestä ilmoittamalla, että ”muutoksella [operaation päätöksellä] tuskin on paljon vaikutusta tavallisten ihmisten elämään Tšetšeniassa”.⁴²⁶ Tätä järjestö perustelee sillä, että vaikka väkivaltaisuuDET ovat vähentyneet tasaisesti viime vuosien aikana, tšetšeenit kokevat silti yhteiskunnallista rakenteellista väkivaltaa. Rakenteiden laittomien metodien nähdään siis jatkuvan Tšetšeniassa.

Memorialin oma ihmisoikeustoimijuuden jatkuvuus näkyy siinä, että väkivaltaisuuksien vähentymisestä huolimatta järjestö raportoi myös konfliktin jälkeen tapahtuneista hyökkäyksistä ja pommituksista. Olosuhteita kuvaavaa on, että erään laajoja vahinkoja vaatineen pommituksen jälkeen armeijan viranomaisen oli kieltänyt journalisteja kuvaamasta tuhoa vaatien, että ”heidän täytyy näyttää vain positiivisia asioita”.⁴²⁷ Memorial viittaa tällä tavoin epäsuorasti Kadyrovin hallituksen harjoittamaan mediasensuuriin. Asettamalla vastakkain vaatimuksen positiivisten asioiden uutisoinnista ja aktivistiensa keräämän tiedon tapahtumista Memorial pyrkii esiintymään totuuden paljastajana, joka erottaa järjestön vuonna 2007 raportoinnissaan mainitseman ”Kadyrovin Tšetšenian kaksi etulinjaa: propagandalinjan ja todellisen linjan”⁴²⁸ toisistaan.

Kritisoidessaan Venäjän federaation terrorismia vastaan säädetyn lainsäädännön ihmisoikeuksia ja –vapauksia rajoittavia piirteitä sekä lainsäädännön joustavaa tulkintaa tai rikoksia, Memorial tulee

⁴²⁵ Russell, John: Kadyrov’s Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia’s Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 524.

⁴²⁶ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. October 2008 – May 2009, 5.4.2009, 9.

⁴²⁷ Ibid.

⁴²⁸ Memorial: Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007, 6–7.

kritisoineeksi myös Ramzan Kadyrovia. Tämä johtuu siitä, että Memorial näkee Kadyrovin rikkovan federaation lakeja Tšetšeniassa. Järjestö kertoo kuinka pakkoavioliitot ja polygamia ovat vastoin Venäjän lainsäädäntöä. Havainnollistaakseen Kadyrovin lainvastaisia toimia Memorial käyttää suoria lainauksia Kadyrovin julkisista puheista.

Ramzan Kadyrov käytti runsaasti ihmisoikeusretoriikkaa kilpaillessaan vallasta Tšetšenian tasavallassa. Tämä johti sieppaus- ja kidutustapausten määrän merkittävään vähentymiseen. – – Ramzan Kadyrov sanoi seuraavaa kapinallisten sukulaisista julkisesti: ”Tšetšeenitraditiot on otettava käyttöön. Aiemmin sellaiset ihmiset kirottiin ja karkotettiin. Nämä perheet, joiden sukulaisia on metsässä, ovat avunantajia rikoksiin, he ovat terroristeja, ekstremistejä, wahhabiitteja ja paholaisia (shaytan)”. – – Ramzan Kadyrovin haastattelusta: ”Minulla on oikeus kritisoida vaimoani. Vaimolla ei ole tätä oikeutta. Meille vaimo on kodinhoitaja. Naisen täytyy tietää, missä hänen paikkansa on. Vaimon on oltava omaisuutta. Ja mies on omistaja.”⁴²⁹

Memorial ei analysoi Ramzan Kadyrovin lausuntojen tarkoitusta tai tavoitteita, vaan pelkästään tuone tiedoksi raportin vastaanottajalle. Sen sijaan tutkimuskirjallisuudessa John Russell selittää Ramzan Kadyrovin provokatiivisia lausuntoja tämän tarpeella luoda tšetšeneille oma kulttuurinen narratiivinsa, joka herättäisi Tšetšenian kansalaisten huomion. Perinteisen tšetšeeniuskonnon, sufilaisuuden, korostaminen šaria-lain piirteiden polygamian ja naisten huivipakon kautta oli Russellin mielestä saman tyyppistä kansakunnan rakennustyötä kuin vaatimus tšetšeenirikollisten palauttamisesta Tšetšenian vankiloihin ja siviileihin kohdistuneista väkivaltaisuuksista epäillyn federaation sisäministeriön keskusrikospoliisin ORB-2:n toiminnan hillitseminen.⁴³⁰ Kansainvälisten suhteiden tutkija Emil Souleimanov arvioi, että Ramzan Kadyrovin energiset kampanjat kasinoiden lakkauttamiseksi ja alkoholin kieltämiseksi pyrkivät päättämään tšetšeenikansakunnan moraalisen rappion. Souleimanov näkee, että vahvemmat tšetšeenisukupolvet kannattivat näitä kampanjoita, kun taas nuoremmat ihailivat Kadyrovia nuorella iällä saavutetusta menestyksestä johtuen.⁴³¹

6.2. IHMISOIKEUSTOIMIJOIDEN PAINOSTUS JA VAKAUDEN ILLUUSIO

Memorial julkaisi toisen raporttinsa vuonna 2009 lokakuussa nimellä *The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009*, 5.10.2009. Aiemmassa toukokuun raportissa

⁴²⁹ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. October 2008 – May 2009, 5.4.2009, 10–13.

⁴³⁰ Russell, John: Kadyrov’s Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia’s Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 523–524.

⁴³¹ Souleimanov, Emil: Russian Chechnya Policy: Normalization turning into Kadyrovization. *Central Asia-Caucasus Institute Analyst*, 31 May 2006, 3–6.

mainittu ihmisoikeustoimijoihin kohdistunut painostus ja väkivalta oli kiristynyt äärimmilleen raporttien julkaisun välillä. Tilanteen seurauksena Memorialin johtokuntaan kuulunut venäläinen ihmisoikeusaktivisti, Natalia Estemirova, kidnapattiin Tšetšeniassa ja murhattiin Ingušiassa heinäkuussa 2009. Estemirovan murha vaikutti merkittävästi Memorialin toimintamahdollisuuksiin Pohjois-Kaukasiassa, ja pakotti järjestön sulkemaan Groznyin toimistonsa ”määrittelemättömäksi ajaksi”.⁴³²

Aiemmin vuoden 2009 tammikuussa ihmisoikeusasioihin erikoistunut asianajaja Stanislav Markelov ja yhteiskuntakriittisen Novaja Gazeta –sanomalehden toimittaja Anastasia Babunova oli ammuttu Moskovassa. Lisäksi pakolaisiksi Tšetšeniasta lähteneitä tšetšenejä tapettiin Wienissä ja Dubaissa. Estemirovan tapaus ei siis ollut ainutlaatuinen.⁴³³ Presidentti Dmitri Medvedev huomioi murhat vain korostamalla julkisissa esiintymisissään ihmisoikeuksien kunnioittamisen tärkeyttä, tosin John Russellin mukaan silti enemmän kuin edeltäjänsä.⁴³⁴ Lisäksi syyskuussa 2009 Medvedev osoitti Russellin ja Memorialin mielestä selkeästi valmiutensa Ramzanin puolustamiseksi tavatessaan ihmisoikeusjärjestöjen edustajia. Tuolloin Medvedev korosti, ”ettei hän [Ramzan Kadyrov] ole sellainen paha poika, jollaista jotkut yrittävät hänestä muovata”.⁴³⁵ Medvedevin ja myös länsimaiden dilemma oli, että itsevaltiuttaan kasvattaneen Kadyrovin poistaminen Tšetšenian hallinnosta tai edes hänen hallintonsa tukemisen päättäminen olisi aiheuttanut epävakautta geopoliittisesti herkälle alueelle.⁴³⁶ Silti esimerkiksi EU vaati Venäjältä välittömiä toimia Estemirovan murhan selvittämiseksi, ihmisoikeustoimijoihin kohdistuvan painostuksen päättämiseksi ja aktivistien turvallisuuden takaamiseksi.⁴³⁷

Viittasin aiemmin tässä luvussa siihen, että Marc Jansenin mielestä kesän 2009 aikana ihmisoikeustoimijoihin kohdistuneet murhat sekä turvallisuuspalvelujen ja islamistitaitelijoiden väkivaltaisuuksien kiihtyminen pilasivat Tšetšeniaan varovaisesti yhdistetyn ’normaaliuden’ mielikuvan. Jansen määrittelee täksi normaaliudeksi Tšetšenian yhteiskunnallisen tilanteen

⁴³² Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 4–5.

⁴³³ Ibid, 2.

⁴³⁴ Russell, John: Kadyrov’s Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia’s Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 515.

⁴³⁵ Medvedev Meets with Local NGO Leaders in Bid to Stabilize North Caucasus, *The Jamestown Foundation’s Eurasia Daily Monitor*, 20.5.2010; Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 8.

⁴³⁶ Russell, John: Kadyrov’s Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia’s Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 526.

⁴³⁷ Human Rights and Democracy in the World. Report on EU Action. July 2008 to December 2009. May 2010.

vakauden ja Groznyin näyttävän rekonstruktion.⁴³⁸ Muut tutkijat puhuvat 'normaaliuden' sijaan tšetšenisatioprosessin menestyksestä. Esimerkiksi Miriam Matejovan näkemyksen mukaan Vladimir Putinin valjastama kooptaatio oli menestyksekkäs Tšetšeniassa, mikä oli todettavissa tasavallan yhteiskunnallisesta vakaudesta.⁴³⁹ Darrell Sliderin mukaan jo vuonna 2008 Tšetšenian rekonstruktio tarjosi näkyviä tuloksia eli prosessi oli menestynyt.⁴⁴⁰ John Russell pitää tšetšenisatiion vaikutuksia positiivisina. Hän mainitsee esimerkiksi tšetšeeni- ja venäläissotilaiden ansiokkaan yhteistyön Georgian sodassa sekä terrorismin vastaisen operaation päätöksen.⁴⁴¹

Memorialin lokakuun 2009 raportointi tukee Marc Jansenin muotoilemaa vakauden illuusion särkymistä jättäen huomiotta Matejovan, Sliderin ja Russellin esiintuomat tšetšenisatiion positiiviset aikaansaannokset. Aivan kuten huhtikuun 2009 raportissa, Memorial muistuttaa lukijaa ensin siitä, että konfliktin päätöksestä huolimatta ihmisoikeusrikkoksia tapahtui edelleen. Sitten todetaan; ”Kesällä 2009 dramaattinen epävakautus ja muutos ihmisoikeustilanteen huononemiseksi tapahtuivat Pohjois-Kaukasiassa”.⁴⁴² Tällä järjestö viittaa julkiseen tietoon, jonka mukaan 142 venäläissotilasta kuoli ja 280 haavoittui kolmen kesäkuukauden aikana Pohjois-Kaukasiassa. Näistä 52 kuoli ja 102 haavoittui Tšetšeniassa.⁴⁴³

Kolmen kesäkuukauden väkivaltaisia tapahtumia kuvataan raportissa terrorismin vastaisen operaation päätöksen aiheuttamaksi reaktioksi. Itsemurhapommittajien iskut, välinpitämätön suhtautuminen siviilimenetyksiin, nuoriin kohdistetut propagandakampanjat, hallintoelinten nettisivujen hakkerointi sekä tiettyjen ihmisryhmien edustajiin, kuten ennustajiin, yrittäjiin, ”kevytkenkäisiin naisiin” ja alkoholin välittäjiin, toistuvasti kohdistetut väkivallanteot esiintyvät tiedonannossa Memorialin suurimpana huoleenaiheena.⁴⁴⁴ Memorial syyllistää nyt federaation

⁴³⁸ Jansen, 2010, 105.

⁴³⁹ Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 25.

⁴⁴⁰ Slider, Darrell: Putin's Southern Strategy. Dmitriy Kozak and the Dilemma of Recentralisation. *Post-Soviet Affairs* Vol. 24 No. 2, 2008, 195.

⁴⁴¹ Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 510; Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 8.

⁴⁴² Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 2.

⁴⁴³ Venäläissotilain viitatessaan Memorial käyttää sanaa "silovikit", jolla tarkoitetaan yleisesti turvallisuuspalveluista politiikkaan siirtyneitä Venäjän politiikan voimahahmoja. Silovikien vastavoimaksi esitetään "boevikeja", "aseistautunutta maanalaista toimintaa", joilla tarkoitetaan islamistitaitelijoita. Sana "boevik" on mainittu aiemmin järjestön aikarajaukseni puitteissa ilmestyneissä raporteissa vuonna 2007, vaikka yleensä Memorial käyttää heistä seuraavia nimityksiä: islamistitaitelijat, aseistettu separatistit, separatistitaitelijat, muslimifundamentalistit, kapinalliset, aseistettu maanalainen toiminta tai radikaaliaines. Käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa termiä "boevik" ei käytetä, eikä Memorialkaan perustele raporteissaan terminvaihdosta.

⁴⁴⁴ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 2.

sijaan Ramzan Kadyrovia ihmisoikeusrikosten tapahtumisesta, sillä tämä on rikkonut Venäjän federaation lainsäädäntöä islamilaistaessaan paikallishallintoa sekä presidenttinä ollut vastuussa epäonnistuneeksi todetusta yhteiskunnallisesta kehityksestä ja rekonstruktiosta. Memorial kokee Kadyrovin Tšetšenian hallintoon ja lainsäädäntöön omaksumat šaria-lain piirteet ongelmallisiksi tavoitteidensa toteutumisen näkökulmasta. Järjestö vastustaa kansalaisten oikeuksia ja vapauksia rajoittavia islamilaisen lain piirteitä samalla tavoin kuin laittomaksi mieltämäänsä Venäjän terrorismin vastaista operaatiota Tšetšeniassa, mikä myös rajoitti kansalaisten oikeuksia.

Viitatessaan alla olevassa raportin lainauksessa ”tšetšenisaaion väsähtämiseen”,⁴⁴⁵ Memorial tarkoittaa samankaltaista ’normaaliuden’ ja vakauden mielikuvan tai illusion rikkoutumista kuin Marc Jansen. Memorialin mukaan Ramzan Kadyrov ei enää kyennyt hallitsemaan islamistitaistelijoita eikä Kadyrov puolestaan ollut Kremlin hallinnassa. Täten tšetšenisaaion ajatus eri hallinnan tasoista oli epäonnistunut prosessin kehittyessä. Memorialin näkökulmasta negatiivisinta on, että Kadyrovin jopa nähdään ohjaavan ihmisoikeusrikosten prosessia kannustaessaan väkivaltaan tiettyä ihmisryhmää vastaan. Näkemystä korostetaan lainaamalla raportissa Ramzanin provokatiivista puhetta. Puheen lainaus Memorialin raportissa tuo esille kontekstissaan Tšetšenian hallinnon muutoksen kohti autoritaarista mallia, joka korostaa presidenttiä vallankäyttäjänä ja oikeudensäättäjänä – ja yhä vähemmän Venäjän keskusvallan hallittavissa olevana toimijana.

Konfliktin ”tšetšenisaaioilla” on ollut huomattava vaikutus taisteluihin ja vastarintaan viime vuosina. Mutta on itsestään selvää, että nykyään tämä resurssi on väsähtänyt, eivätkä tasavallan vallankäyttäjät voi täyttää Ramzan Kadyrovin lupausta maanalaisen toiminnan ja boevikien täydestä tuhoamisesta. Pikemminkin autoritaarinen regiimi on itsessään perustettu väkivallalle ja pelolle aiheuttaen uutta vastarintaa.⁴⁴⁶

Tšetšenian tasavallan johtajat määrittelevät julkisesti suuntaviivoja laittomalle väkivallalle. – – R. Kadyrov sanoi seuraavaa: ”Lupaan Allahin nimeen! Wahhabiitit ja ne, jotka edes heikosti haisevat wahhabismilta, tullaan tuhoamaan Tšetšeniassa. Lupaan Allahin nimeen, annamme vain niiden, jotka tuovat lapsensa kotiin, asua näillä tšetšenialaismailla. Heidän on joko tuotava paskiaislapsensa kotiin vangittaviksi tai tappaa heidät. Lupaan Allahin nimeen! Emme edes tule pidättämään heitä tai vangitsemaan heitä, vaan tapamme heidät siihen paikkaan. Tämän jälkeen emme tule edes sallimaan sitä, että heidän nimensä mainitaan ääneen.”⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 8.

⁴⁴⁶ Ibid.

⁴⁴⁷ Ibid, 9.

Kadyrovin näkökulman esittelyn lisäksi Memorial havainnollistaa myös Venäjän federaation suhtautumista jatkuviin väkivallantekoihin ja yhä vaikuttavaan terrorismin uhkaan kertomalla kuinka federaatio käy propagandasotaa terrorismia vastaan; ”[Venäjän sisäministeriön] terrorismin vastaisen kamppailun propaganda internetissä ei muuta paljoakaan, ja sitä paitsi sloganit ja uhat on kirjoitettu byrokraattista kirjoitustyyliä käyttäen”.⁴⁴⁸ Byrokraattisella kirjoitustyyllillä Memorial viittaa siihen kuinka tavallisen kansalaisen on vaikea ymmärtää tätä ’propagandaksi’ nimettyä tietoa. Venäjän federaation tiedotuksen ongelmien lisäksi Memorial näkee, että ”katastrofaalista tilannetta rauhoittaakseen” federaation presidentti Medvedevin on ollut pakko matkustaa Pohjois-Kaukasiaan neljän viime kuukauden aikana, ”joka kerta näiden vierailujen syynä on ollut tapot ja laaja-alaiset terrori-iskut”.⁴⁴⁹ Järjestö kritisoi Medvedeviä, sillä näiden vierailujen aikana tämän nähdään ”olleen haluton tai kyvytön” myöntämään viranomaisten osuutta ”systemaattisiin ihmisoikeusrikoksiin”.⁴⁵⁰

Memorial antaa Medvedeville huomattavan myönnytyksen mainitessaan, että tämä on mahdollisesti ollut kyvytön kommentoimaan ihmisoikeuksia loukanneita viranomaistoimia. Tällä järjestö voi viitata Medvedevin kyvyttömyyteen kommentoida federaation sotilasjoukkojen rikoksia, koska hän on lopulta ollut vastuussa Venäjän joukkojen toiminnasta. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että joku muu on päättänyt Medvedevin sijasta mitä tämän on sallittua tuoda julkisuuteen hallintonsa tekemisistä. Tutkimuskirjallisuudessa esimerkiksi Richard Sakwa, John Russell ja Robert Ware pitivät Medvedevin presidenttikauden todellisena vallankäyttäjänä tuolloin pääministerinä toiminutta Vladimir Putinia.⁴⁵¹ He huomauttavat, että Putin nousi takaisin presidentiksi kolmannelle kaudelleen vuonna 2012 eli heti kuin se oli jälleen mahdollista Venäjän perustuslain mukaan. Memorial totesikin jo vuonna 2009, että ”valitettavasti federaation vallanpitäjät palaavat vanhoihin ja kauan aikaa sitten kokeiltuihin metodeihin etsiessään tietä ulos nykyisestä tilanteesta”.⁴⁵² Vaikka lainaus ei viittaakaan Putinin peräkkäisiin presidenttikausiin, se kuvastaa Memorialin mielipidettä Venäjän keskusvallan politiikanteosta. Memorialin mielestä aiemmin tilanteen ratkaisemiseksi kokeillut keinot eivät olleet toimineet, joten on järjestön tavoitteiden vastaista toistaa näitä tehottomia strategioita.

⁴⁴⁸ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 3.

⁴⁴⁹ Ibid.

⁴⁵⁰ Ibid.

⁴⁵¹ Russell, John: Kadyrov’s Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia’s Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 510; Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 608.; Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vo. 63 No. 3, 2011, 599.

⁴⁵² Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 3.

Medvedevin vierailuja kommentoidessaan Memorial korostaa mielikuvaa päättymättömästä konfliktista. Tällaisen mielikuvan välittäminen Euroopan unioniin oli tärkeää, jotteivat Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tai muut ihmisoikeusinstituutiot jättäisi huomiotta Tšetšeniassa tapahtuvia ihmisoikeusrikkoksia. EU:n huomion saaminen tasavallan ihmisoikeusongelmille puolestaan palveli Memorialin toiminnalleen asettamia tavoitteita, sillä unioni pyrki toimimaan demokraattisesti lainsäädäntöä ja oikeudenmukaisuutta kunnioittaen Tšetšeniassa.

Lokakuun raportin toinen osa keskittyy jo aiemmin mainitsemaani Memorialin ja Ramzan Kadyrovin yhtenottoon. Memorial esittää, että järjestön aktivistit olivat huomanneet kiristyneen ilmapiirin jo vuonna 2008, mikä näkyikin tuolloin julkaistuissa raporteissa. Tilanne oli kääntynyt täysin pääläelleen vuodesta 2007, jolloin Memorial huomasi toimivansa samalla puolella Ramzan Kadyrovin kanssa tasavallan poliittisissa prosesseissa. Vuosien 2008–2009 aikana tilanteen nähdään kehittyneen niin, että ihmisoikeustoimijoita ”pidetään ärsyttävänä haittana, josta on päästävä eroon keinolla millä hyvänsä”.⁴⁵³ Memorial ei kerro suoraan, kuka ajattelee näin vaan esittää asian yleisenä mielipiteenä, vaikka tosiasiallisesti kyse on Ramzan Kadyrovin hallinnosta. Tiedonannon vastaanottajan kannalta yksittäisen hallinnon poliittisen mielipiteen esittäminen yleisenä näkemyksenä voi vaikeuttaa Tšetšenian kokonaistilanteen hahmottamista sekä leimaa myös tavallisia tšetšenejä. Tämä on ongelmallista, sillä järjestön on omien sanojensa mukaan tarkoitus puolustaa siviilejä.⁴⁵⁴ Kuitenkin raportin perusteella voisi luulla, että myös siviilit suhtautuvat negatiivisesti Memorialin toimintaan.

Raportin loppupuolella asia korjataan kertomalla tšetšeeniviranomaisten pitäen kesällä 2009 virallisissa ja julkisissa puheissaan itsenäisten ihmisoikeusjärjestöjen jäseniä tasavallan vihollisina ja täten terroristien rikostovereina. Korostamalla pitkin raportointiaan erilaisten Tšetšenian tasavallan edustajien tai federaation virkamiesten puheiden julkisuutta ja virallisuutta, Memorial painottaa ihmisoikeustoimijoihin kohdistuneen painostuksen laatua. Järjestöä eivät siis painosta tavalliset tšetšeenit tai venäläiset vaan viranomaistason toimijat, jotka edustavat puheissaan Venäjän federaatiota ja Tšetšenian tasavaltaa. Esimerkiksi Ramzan Kadyrovin kerrotaan esittäneen julkisesti, että ”pidän heidän [ihmisoikeusjärjestöjen] toimintaansa samanarvoisena kuin rosvojen, terroristien ja rikollisten”.⁴⁵⁵ Myös Richard Sakwa on huomionnut Kadyrovin kommentit kuvatessaan

⁴⁵³ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 3.

⁴⁵⁴ Memorialin internet-sivun esittelyteksti 1.

⁴⁵⁵ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 4.

ihmisoikeustyön ongelmia Tšetšeniassa seuraavalla Kadyrovin lainauksella: 'ihmisoikeusjärjestö Memorial oli hänen mukaansa organisaatio, jonka tarkoituksena oli tuhota Venäjä'.⁴⁵⁶

Lokakuun 2009 raportista välittyä paitsi Memorialiin kohdistunut painostus paikallisviranomaisten taholta myös ihmisoikeusaktivistien vertaaminen väkivaltaisiin terroristeihin, mistä johtuen aktivistien toiminta vaikeutui merkittävästi vuoden 2009 aikana. Reaktiona aktivisteihinsa kohdistuneeseen hengenvaaraan ja painostukseen Memorial kertoo joutuneensa sulkemaan Groznyin toimipisteensä. Painostustoimien kerrotaan levinneen myös paikallistelevisioon, jossa Memorial esitettiin Tšetšenian tasavallan ja tšetšeenien vihollisena. Tästä johtuen Memorial kertoo muuttaneensa toimintapojaan niin, että he voivat ottaa vastaan informaatiota vain uhrien sukulaisilta, vaikka näiden kerrotaankin välttävän kontaktia ihmisoikeustoimijoiden kanssa pelon vuoksi. Natalia Estemirovan murhasta syytetään raportissa suoraan Venäjän federaatiota. Syytettä perustellaan sillä, että Estemirovan tutkimat ihmisoikeustapaukset olivat kiusallisia Venäjän federaatiolle.⁴⁵⁷ Muuten Memorialin suhtautumista painostustoimiin tai viranomaisten negatiivisiin lausuntoihin ei kommentoida raportissa. Sen sijaan länsimaisessa lehdistössä painostus huomioitiin laajasti Memorialin puheenjohtajan Oleg Orlovin kommentoimissa järjestön ongelmia ja Estemirovan murhaa julkisesti raportin julkaisuajankohdan jälkeen.⁴⁵⁸

Molempien vuoden 2009 aikana julkaistujen raporttien välittämä mielikuva Tšetšeniasta korostaa konfliktin päättömättömyyttä huolimatta siitä, että Venäjän terrorismin vastainen operaatio ja siten toinen Tšetšenian sota loppui virallisesti aiemmin samana vuonna. Memorial ei suhtaudu operaation päätökseen positiivisesti, sillä sotilastoimien lopettamisen nähdään vahvistaneen islamistitaistelijoiden asemaa sekä lisänneen ihmisoikeusrikoksia alueella. Järjestön mukaan operaation päätös on saanut Venäjän keskusvallan ajattelemaan, että se voisi käyttää Memorialin laittomiksi mieltämiä terrorismin torjumisen metodeja kaikkialla. Tällöin Memorial nimeää operaation päätöksen merkittävimmäksi ongelmaksi valtion laittomien metodien leviämisen radikaaliliikkeiden levittäytymisen seurauksena. Terrorismin vastaisen operaation päätöksen ei siten nähdä vaikuttavan tavallisten ihmisten elämään valtion harjoittaman väkivallan jatkuessa. Tutkija Robert Ware on nimennyt naapuritasavaltojen tuolloisen kehityksen 'Pohjois-Kaukasian

⁴⁵⁶ Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 615.

⁴⁵⁷ Memorial: The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June – October 2009, 5.10.2009, 4–5.

⁴⁵⁸ Chechen President Threatened Murdered Campaigner, Human Rights Group Alleges, *The Guardian*, 16.6.2009; Human Rights Activist Natalya Estemirova Killed in Chechnya, *The Washington Post*, 16.6.2009; Russian Rights Activist Natalya Estemirova Murdered, *The Telegraph*, 15.6.2009.

tšetšenisatioksi'⁴⁵⁹, mikä kuvaa myös Memorialin näkemystä prosessin jatkuvasti laajentuvasta luonteesta.

Erityisesti Darrell Sliderin ja John Russellin kuvaama niin sanottu Ramzanifikaatio ja radikaali-islamien leviäminen Tšetšenian naapuritasavaltoihin ovat runsaasti esillä raportoinnissa. Tšetšenian ja Venäjän hallinnon välittämä mielikuva Tšetšenian yhteiskunnallisesta 'normaalista' tilasta kyseenalaistetaan tarkastelemalla ihmisoikeusrikosten määrän kasvua kesän 2009 aikana. Tšetšenian väkivaltaisuuDET ja muut ihmisoikeuksiin liittyvät ongelmat esitetään Ramzan Kadyrovin hallinnon toimien seurauksena, sillä Kadyrovin ei nähdä kykenevän hallitsemaan radikaaliryhmiä, minkä johdosta islamistitaistelijat olivat siirtäneet toimintaansa naapuritasavaltoihin. Venäjän federaation puolestaan ei nähdä enää hallitsevan Kadyrovia. Siksi Memorial väittää, että tšetšenisatioprosessi on väsähtänyt ja kehittynyt negatiiviseen suuntaan.

Ramzanin toimet hallinnon islamilaistamiseksi esitetään Venäjän federaation lainsäädännön vastaisina eli laittomina. Aiempien vuosien raportoinnissa terrorismin vastainen operaatio on myöskin määritelty Memorialin toimesta laittomaksi, joten sekä keskus- että paikallishallinto ovat osallistuneet ihmisoikeuksien ja -vapauksien rajoittamiseen erilaisten poliittisten syiden varjolla. Lisäksi korostetaan Ramzanin optimistisuutta Tšetšenian tilannetta kohtaan tämän esittäessä, ettei Tšetšeniassa enää olisi terrorismia ongelmien siirryttyä muihin tasavaltoihin. Todellisuudessa Memorial haluaisi sanoa, että epäonnistuessaan radikaaliryhmien hallinnassa Kadyrov ja tämän hallinto levittivät islamistitaistelijat laajemmalle alueelle. Tšetšenian presidentin reaktio näiden liikkeiden kannatuksen kasvuun on Memorialin mukaan Kadyrovin tapa kehottaa tšetšenejä ihmisoikeusrikoksiin kannustaessaan väkivaltaan tiettyä ihmisryhmää vastaan. Myös Kadyrovin provokatiivisten lausuntojen lainaamisen reporteissa voi nähdä tukevan Memorialin välittämää mielikuvaa radikaaliliikkeiden aiheuttamista ongelmista Kadyroville.

Memorial esittää Venäjän propagandaan turvautuvana voimankäyttäjänä terrorismin vastaisessa taistelussa Pohjois-Kaukasian tasavalloissa. Federaation toimien koetaan olevan vaikeita ymmärtää ja Medvedevin esitetään olevan haluton tai kyvytön selittämään viranomaistason tekemisiä. Järjestön mielestä Venäjä palasi vanhoihin ja jo kerran kokeiltuihin metodeihin, jotka eivät toimineet ensimmäiselläkään kerralla. Raportoinnista on aistittavissa, että Memorial on paitsi tyytymätön Venäjän Tšetšenia-politiikkaan myös turhautunut vanhojen virheiden toistamiseen sekä

⁴⁵⁹ Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vo. 63 No. 3, 2011, 501.

siihen, ettei ihmisoikeustoimijoiden suosituksia tilanteen parantamiseksi oteta huomioon valtiotason politiikassa. Oikeuden- ja lainmukaisuuden vaatimuksen tavoite toteutuukin hyvin vuoden 2009 raportoinnissa.

Euroopan unionin rooli korostuu Memorialin molemmissa vuoden 2009 raporteissa. Koska ihmisoikeusrikoksia yhä tapahtui Tšetšeniassa sodan päätöksen jälkeen, EU:n Tšetšeniaan kohdistunut huomio palveli järjestön omien tavoitteiden toteutumisessa instituution korostaessa oikeudenmukaisuutta ja lainsäädännön noudattamista. Lisäksi Memorial hyödyntää Euroopan unionin demokraattisia metodeja vaatiessaan neuvotteluja konfliktin osapuolten välille tai korostaessaan demokratiaan pyrkivän tavoitteensa mukaisesti konfliktin rauhanomaista ratkaisua.

Ihmisoikeusjärjestöihin kohdistuva painostus esitetään vahvana julkisissa lausunnoissa, jotka esittäjiensä edustavuuden vuoksi leimaavat myös tavallisia tšetšeenisiviilejä. Yhteiskunnallisen vapauden esitetään vähentyneen huomattavasti sitten Ramzan Kadyrovin valtaannousun. Jopa niin, että ulkopuolisten kansalaisjärjestötoimijoiden toiminnasta oli tullut lähes mahdotonta tasavallassa. Edellisvuosien tavoin ihmisoikeusrikoksiin syyllisiä tahoja ei kaihdeta nimetä, mikä lopulta kiristi ihmisoikeusjärjestöihin kohdistuneen painostuksen äärimmilleen ja pakotti aktivistit pois tasavallasta, josta heidän olisi kuulunut raportoida kenties runsaammin kuin koskaan.

VII LOPPUPÄÄTELMÄT

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kuinka venäläisen ihmisoikeusjärjestö Memorialin toiminnalleen määrittämät tavoitteet toteutuvat Euroopan unionin toimielimiin suunnatussa toisen Tšetšenian sodan tšetšenisatioprosessin viimeistä vaihetta käsittelevässä englanninkielisessä raportoinnissa vuosina 2006–2009. Tarkoitukseni oli nähdä kuinka Memorialin toiminnalleen asettamat tavoitteet toteutuvat järjestön tiedotustyössä sekä tarkastella pyrkiikö Memorial toteuttamaan tavoitteensa ihmisoikeustoimijoille ominaisten vaikutuskeinojen kautta. Näissä loppupäätelmissä esittelen tutkimushypoteesin toteutumisen syyt. Seuraavaksi tarkastelen kuinka Memorialin vuosien 2006–2009 Tšetšeniaa käsittelevä raportointi vaikutti EU:n toimintaan. Lopuksi esittelen suosituksia johtopäätöksiäni laajentaviksi tutkimusaiheiksi.

Tutkielman hypoteesi toteutui. Analyysini kautta sain selville, että Memorial sekä perustaa toimintansa länsimaisille individualistisille ihmisoikeuksille että noudattaa tiedotuksessaan kaikkia

muita toiminnalleen määrittelemiään tavoitteita paitsi vapaata eli tasa-arvoiseksi ja puolueettomaksi määrittelemäänsä tiedotusta. Päätelmä perustuu siihen, että käyttäessään raportoinnissaan hyödyksi muille kansainvälisille ihmisoikeusjärjestöille tyypillisiä retorisia keinoja Memorial asettaa toimintansa osaksi näitä muita ihmisoikeustoimijoita. Näin ollen voidaan väittää, että järjestö on hyväksynyt kansainvälisen länsimaisille individualistisille ihmisoikeuksille perustuvan ihmisoikeusdiskurssin. Vapaan tiedon tavoitteen noudattamattomuuden voi puolestaan nähdä johtuvan siitä, että Memorial hyödyntää Euroopan unioniin suunnatussa raportoinnissaan individualistisia ihmisoikeuksia noudattaville ihmisoikeustoimijoille ominaisia vaikutuskeinoja. Vaikutuskeinoista erityisesti vastakohtaistaminen ja syyllisten nimeäminen eivät edistä vapaan tiedon tavoitetta. Koska on kyse ihmisoikeustoimijoille ominaisista vaikutuskeinoista, yleisemmällä tasolla voi olettaa, että myöskään muut ihmisoikeusjärjestöt eivät toteuta tasa-arvoisen ja puolueettoman tiedon tavoitetta.

Ihmisoikeustoimijoille ominaisista vaikutuskeinoista vastakohtaistaminen on Memorialin raportoinnin ydinmetodi. Vuonna 2006 Venäjällä astui voimaan uusi kansalaisjärjestölaki, joka vaikeutti kansainvälisesti rahoitettujen järjestöjen toimintaa Venäjällä. Lisääntyvän valtionkontrollin piirissä myös venäläiset ihmisoikeustoimijat nähtiin federaation keskusvallan näkökulmasta länsimaisten instituutioiden ja toimijoiden yrityksenä lisätä valtaansa Venäjällä. Tässä kontekstissa entisissä Neuvostoliiton maissa ja alueilla työskentelevä Memorial aloitti selkeän vastakohtaistamisen raportointinsa tiedon ja federaation virallisen informaation välille. Järjestö kertoo raporteissaan toisen Tšetšenian sodan kahdesta etulinjasta: propagandalinjasta ja todellisesta linjasta. Näin Memorial esittää itsensä raporteissaan eräänlaisena totuuden paljastajana olettaen myös tiedonantojen vastaanottajan suhtautuvan epäluottavaisin mielin Venäjän federaation viralliseen tiedotukseen ja valtio-omisteisen venäläismedian tuottamaan tietoon. Sellaisena toimijana, joka paljastaa Euroopan unionin ihmisoikeustoihimielimille niin sanotun totuuden tšetšenisatioprosessin ja Ramzan Kadyrovin valtakauden ajalta eli Venäjän sisäpolitiikasta Tšetšeniassa.

Memorialin raporteissa mainitaan järjestön käyttävän aktivistiensa tuottaman tiedon lisäksi kansainvälisen ja kansallisen riippumattoman median tuottamaa tietoa, minkä on tarkoitus vastakohtaistaa Memorialin julkaiseman tiedon suhdetta Venäjän federaation viralliseen ja siten mahdollisesti vallankäyttäjien intressejä edistävään tiedotukseen sekä valtio-omisteisen venäläismedian välittämään informaatioon. Samalla Memorial lähentää raportointiaan kohti länsimaista vallankäyttäjistä riippumattoman ihmisoikeustoiminnan ja -tiedotuksen traditiota.

Venäläisen virallisen tiedotuksen sekä keskus- ja paikallishallinnon läpinäkymättömyys esitetään raporteissa ongelmana, jonka Memorial pyrkii ratkaisemaan noudattaessaan työskentelyssään ihmisoikeustoimijoille tyypillisiä toiminnan julkisuuden ja lainsäädännöllisen vastuullisuuden periaatteita. Järjestö esiintyy siis hyvin vahvasti Venäjän federaatiosta erillisenä ja itsenäisenä toimijana, jonka niin sanotuin länsimaisin standardeihin tuotettuun ja normatiivisiin käsityksiin perustuvaan tietoon Euroopan unionin tulisi luottaa.

Toisena vaikutuskeinona Memorial hyödyntää ihmisoikeustoimijoille ominaista syyllisten nimeämisen metodia. Liittovaltiotasolla Venäjän federaation ja erityisesti Vladimir Putinin esitetään olevan syyllisiä toiseen Tšetšenian sotaan sekä Venäjän terrorismin vastaiseen operaatioon. Raportoinnissa Dmitri Medvedevin syyllisyys ei ole samanarvoista kuin Putinin, sillä Memorialin mukaan tämä on ollut haluton tai jopa kyvytön vaikuttamaan Tšetšenian rakenteellisen väkivallan ongelmaan. Tiedonannoissa paikallistasolla Ramzan Kadyrovin puolestaan nähdään olleen vastuussa Tšetšenian yhteiskunnallisesta vakaudesta eli sotilas- ja turvallisuuspalvelujen joukkojen toimien sekä islamistitaitelijoiden hallinnasta. Konfliktin federaation ja Tšetšenian paikallishallinnon vastavoiman, islamistitaitelijoiden, syyllisyys esiintyy vain yksittäisinä mainintoina näiden haltuun ottamista vuoristokylistä tai terrori-iskuihin menehtyneistä siviileistä.

Memorialin tapa nimetä syyllisiksi ihmisoikeusrikoksiin Venäjän federaation ja Ramzan Kadyrovin paikallishallinto johtuu todennäköisesti Memorialin noudattaman kansainvälisen ihmisoikeuslain piirteestä, jonka mukaan ihmisoikeusnormeja voi soveltaa vain valtioihin. Raporteissaan Memorial vaatii oikeudenmukaisuutta ennen kaikkea valtiollisista tahoilta eli sekä Venäjän federaatiolta että Tšetšenian hallinnolta. Memorial perustelee syytöksensä eri toimijoita kohtaan näiden tekojen laittomuudella suhteessa federaation lainsäädäntöön tai kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tästä syystä järjestön tiedotuksessa kansainvälisen ja kansallisen lain noudattaminen nousee laittomaksi nimetyn Tšetšenian konfliktin päätöstäkin tärkeämmäksi agendaksi. Koska tutkimuskirjallisuudessa ihmisoikeustoimijoiden näkökulmasta konfliktit ovat väistämättömiä kansainvälisessä politiikassa, tärkeintä myös Memorialin mukaan olisi noudattaa lainsäädäntöä niitä ratkaistaessa. Oikeudenmukaisuutta vaatiessaan ihmisoikeusjärjestöt hyödyntävät tiedotuksensa julkisuuden maksimoimiseksi edellä mainittuja syyllisten nimeämisen ja vastakohtaistamisen vaikutuskeinoja. Täten kolmas ihmisoikeustoimijoille ominainen vaikutuskeino, oikeudenmukaisuuden vaatimus, esiintyykin lähinnä Memorialin raportoinnin tausta-ajatuksena eikä vaikuta välittömästi järjestön vapaan tiedon tavoitteen toteutumattomuuteen.

Venäjän keskusvallan ja Kadyrovin hallinnon runsas syyllistäminen rajoittaa Memorialin raportoinnin ymmärtämistä, sillä aiemmassa tutkimuksessa islamistitaistelijat ja federaation sekä Kadyrovin hallinnon muodostama yhteistyöosapuoli ovat olleet selkeästi konfliktin kaksi eri osapuolta. Molemmat osapuolet syyllistyivät ihmisoikeusrikoksiin; Venäjä avoimen sodankäynnin ja rakenteellisen väkivallan, islamistitaistelijat avoimen sodankäynnin ja terrori-iskujen kautta. Memorialin näkökulmasta islamistitaistelijat näyttäytyvät heikoimpana voimankäyttäjänä ei-valtiollisen statuksensa vuoksi, vaikka radikaaliliikkeiden väkivalta olikin kohdistettu valtiollisia toimijoita suuremmin siviilejä kohti. Näin ollen Memorial välitti Euroopan unioniin mielikuvaa epätasa-arvoisista konfliktin osapuolista. Toisaalta aiemmassa tutkimuksessa esitetään, että länsimaisia individualistisia ihmisoikeuksia toiminnassaan noudattavat ihmisoikeusjärjestöt pitävät periaatteenaan konfliktin heikomman osapuolen suojelua ja tasa-arvoista edustamista. Tämä näkyy selkeästi Memorialin raportoinnissa, sillä järjestön tiedotuksessa heikot islamistitaistelijat olivat vastassa vahvaa Venäjän federaation keskusvallan ja Ramzan Kadyrovin paikallishallinnon muodostamaa liittoumaa.

Euroopan unionin niin sanottu välillinen syyllisyys ihmisoikeusrikoksiin tšetšenisäation aikana käy ilmi Memorialin konfliktin kärjistymistä ja Ramzan Kadyrovin autoritaarisen hallinnon muodostumista käsittelevästä kriittisestä tiedotuksesta. Memorialin raporteissa Euroopan unionin nähdään laiminlyöneen velvollisuuksiaan EU-Venäjä-suhteissa siten, että tšetšenisäation aikaansaama ja Memorialin kaikkien tavoitteiden vastainen Kadyrovin valtakauden aikana muodostunut autoritaarinen hallinto oli osaltaan EU:n syytä. Tämä johtuu Memorialin mukaan siitä, että unioni oli jättänyt huomiotta keskus- ja paikallisvallan valtarakenteiden ihmisoikeusrikokset Tšetšeniassa. Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa Memorialin näkemystä puolustetaan esittämällä, että Euroopan unioni oli kyvytön käsittelemään Tšetšenian kehitystä erillään muista islaminuskoisista alueista, vaikka Tšetšenia kuului Venäjän federaatioon ja täten EU-Venäjä-suhteiden osaksi. Euroopan unionin oli vaikea asettua eurooppalaisen agendan ulkopuolelle eli ymmärtää venäläispolitiikan painotuspisteitä samalla, kun Venäjä reagoi länsimaiseen ihmisoikeuskritiikkiin vastustamalla lainsäädännön keinoin niin sanottuja länsimaisia arvoja, kuten universaaleja ihmisoikeuksia. Memorial näkee, että EU käänsi huomionsa pois Tšetšenian kärjistyivistä väkivaltaisuuksista myös Venäjän muiden Kaukasian konfliktien vuoksi.

Problemaattista Memorialin tiedottavassa raportoinnissa on, että kritisoidessaan Venäjän virallista tiedotusta Memorial syyllistyy itse juuri niihin ongelmiin, joista se syyllistää Venäjän tiedotusta. Vastakohtaistamisen ja syyllisten nimeämisen vaikutuskeinojen käyttö johtaa Memorialin

raportoinnissa siihen, että järjestön tiedotus on samanlaista kuin raporttien välittämä mielikuva Venäjän virallisesta tiedotuksesta – värityttyä, puolueellista ja epätasa-arvoista. Analyysini perusteella Memorial esittää tuottamansa tiedon todenmukaisempana kuin Venäjän virallisen tiedotuksen, mikä muodostaa ongelman järjestön välittämän informaation vastaanottajalle. Ihmisoikeustoimijoille ominaisista piirteistä toiminnan julkisuus ja läpinäkyvyys asettavat vaateen, jonka mukaan ihmisoikeusjärjestöjen on maksimoitava tuottamansa tiedon julkisuus erilaisin ihmisoikeustoimijolle ominaisin vaikutuskeinoin. Tutkimustulosteni luotettavuus perustuu siihen, että nämä vaikutuskeinot eivät puolestaan ole tasa-arvoisia tai puolueettomia – kuten ei myöskään Memorialin välittämä mielikuva Venäjän federaation virallisesta tiedotuksesta. Sisällöllisesti Memorialin ja Venäjän virallinen tiedotus luonnollisesti eroavat toisistaan, mikä on seuraus Venäjän federaation tiedotuksen lähtökohtien ja tavoitteiden eroavaisuuksista verrattuna ihmisoikeustoimijoiden vastaaviin.

Analyysini perusteella Memorial kokee EU:n toimijaksi, jolla on mahdollisuus vaikuttaa Venäjän toimintaan. Tässä yhtälössä ihmisoikeusjärjestö Memorialin rooli on tarkkailla Venäjän allekirjoittamien ja ratifioimien ihmisoikeussopimusten mukaisten ihmisoikeuksien toteutumista Tšetšeniassa ja raportoida ihmisoikeusrikoksista julkisesti Venäjän ulkopuolelle. Raportointinsa kautta Memorial pyrkii aktivoimaan EU:ta poliittiseen toimintaan Venäjän kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön rikosten johdosta, mikä puolestaan ei kuulu järjestön toimenkuvaan. Tämän Memorial tekee esittämällä unionille toimintasuosituksia ja hyödyntäen raportoinnissaan EU:n aiempia konfliktin ratkaisuun tähtääviä toimia, kuten vaatimusta rauhanomaisista neuvotteluista tai lainsäädännön tasa-arvoistamisesta. Memorialin Tšetšeniaa käsittelevän vuosien 2006–2009 raportoinnin tarkoituksena voi tutkimukseni perusteella pitää järjestön pyrkimystä välittää Euroopan unioniin tietoa ihmisoikeusrikosten ja rakenteellisen väkivallan jatkuvuudesta Tšetšeniassa valtansa vakiinnuttaneen Ramzan Kadyrovin aikana.

Arvioitaessa Euroopan unionin reaktioita Memorialin vuosien 2006–2009 raportointiin on huomautettava, että kuten aiemmin näissä loppupäätelmissä esitin, tasa-arvoisen ja puolueettoman tiedon tavoitteen toteutumattomuuden voi yleistää käsittämään myös muut ihmisoikeustoimijat Memorialin lisäksi. Memorialin erityislaatuisuus verrattuna muihin ihmisoikeustoimijoihin EU-Venäjä-suhteissa selviää tarkasteltaessa järjestön vaikutusta Euroopan unionin ihmisoikeuspolitiikkaan. Vaikka Memorial kritisoi unionia laiminlyönneistä, EU tunnusti virallisesti järjestön ihmisoikeuksien ja mielipiteenvapauden puolustamiseksi tehdyn työn myöntämällä Memorialille arvostetun Saharov-palkinnon vuonna 2009. Lisäksi saman vuoden

Euroopan parlamentin päätöslauselmassa huomioitiin ja tuomittiin Memorialin raportoima ihmisoikeustoimijoihin kohdistunut väkivallan uhka sekä ihmisoikeuksia Tšetšeniassa puolustaneiden ja rikoksista tiedottaneiden Anna Politkovskajan ja Natalia Estemirovan murhat. Myös seuraavissa vuosiraporteissa Venäjän federaatiota vaadittiin tutkimaan ihmisoikeustoimijoita vastaan kohdistuneet aggressiot ja tekemään kaikkensa taatakseen heidän turvallisuutensa.⁴⁶⁰

Lopulta on vaikea arvioida kumpi vaikutti EU:n toimintaan enemmän; Memorialin ja muiden ihmisoikeustoimijoiden tiedotus vai Euroopan unionin omissa raporteissaan mainitsevat konkreettiset Venäjän yhteiskunnallisen tilanteen kiristymisen merkit; Anna Politkovskajan ja Natalia Estemirovan sekä muiden ihmisoikeusaktivistien murhat. Euroopan komissio hyödyntää Memorialin aktivistien tuottamia raportteja omien ihmisoikeusstrategioidensa muodostamisessa, joten voi olettaa, että näiden toimijoiden murhaaminen ja median kautta murhista saatu tieto oli jo itsessään selkeä merkki Tšetšenian ihmisoikeustilanteen heikkenemisestä. Toisaalta Memorial korostaa raportoinnissaan juuri murhien osoittavan Tšetšenian ihmisoikeuksien toteutumattomuuden tilan, joten EU:n reaktio vaatia Venäjältä oikeudenmukaisia toimia voi olla seurausta myös ihmisoikeusjärjestöjen tiedotuksesta ja toimintasuosituksista.

Johtopäätöksiini perustuen tulevaisuudessa voisi olla mielekäästä tutkia laajemmin konflikteja käsittelevien ihmisoikeusjärjestöjen raportoinnin ja valtioiden virallisen tiedotuksen eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä sekä näiden toimijoiden välistä dialogia. Lisätutkimuksen tarve perustuu tutkimustulokseeni, jonka mukaan ihmisoikeustoimijoiden ominaisia vaikutuskeinoja noudattavien ihmisoikeusjärjestöjen tiedotus ei ole 'todellisuuden etulinja' tapahtumista vaan epätasa-arvoista ja puolueellista aivan kuten 'propagandan etulinjaksi' nimitetty valtion virallinen tiedotus. Nämä retoriset ja sisällölliset keinot olisi tunnistettava ja eroteltava valtiollisten toimijoiden tiedotuksesta.

Jatkotutkimuksen kannalta voisi myös olla hedelmällistä perehtyä Venäjän yhä tiukentuneeseen ihmisoikeuslainsäädäntöön. Vuonna 2012 otettiin käyttöön uusi kansalaisjärjestölaki, joka määritteli kaikki ulkomaalaista rahoitusta saavat kansalaisjärjestöt 'ulkomaalaisiksi agenteiksi'. Myös Memorialin Moskovan ihmisoikeuskeskus joutui julkiseen syyniin ja joidenkin venäläisten vihankohteeksi. Tunnettujen ihmisoikeustoimijoiden murhien lisäksi kiristynyt lainsäädäntö luo mahdollisuuden tarkastella ei-länsimaisten ihmisoikeustoimijoiden Venäjää käsittelevän tiedotuksen vaikutuksia kansainvälisten instituutioiden toimintaan sekä toimijoiden omien

⁴⁶⁰ EU Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2010. September, 2011; Human Rights and Democracy in the World. Report on EU Action in 2011. June, 2012.

toimintamahdollisuuksien kaventumisen vaikutusta tähän tiedonvaihtoon. EU:n ja kansainvälisten instituutioiden tiedonkerääjinä toimivien kansalaisjärjestöjen tiedonvälityksen olisi oltava mahdollisimman tehokasta kohdemaista instituutioihin, sillä vain siten instituutiot kykenevät vaikuttamaan ihmisoikeusrikoksiin syyllistyneiden valtioiden toimintaan ja ihmisoikeusjärjestöjen tavoitteiden edistämiseen.

LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

LÄHDEAINEISTO

Издания Мемориала 2006–2009. Memorial-ihmisoikeusjärjestön Tšetšeniaa käsittelevät englanninkieliset raportit vuosilta 2006–2009.

<http://memo.ru/s/267.html> (Katsottu 29.4.2014).

The Chechen Republic: Consequences of 'Chechenization' of the Conflict, 2.3.2006. (14 sivua)

On the Situation of Chechens Outside Chechnya, 31.3.2006. (6 sivua)

Counter Terror: Russian Practice. Reports of Human Rights Organizations Hearings of International Commission of Jurists 29–30 January 2007, 29.1.2007. (44 sivua)

The Situation in the North Caucasus. November 2006 – May 2007. Apotheosis of the 'Chechenization', 2.5.2007. (19 sivua)

The Legal System in Chechnya. Bulletin no. 1, 2.9.2007. (14 sivua)

The Situation in the Chechen Republic: May – September 2007, 2.9.2007. (9 sivua)

Bulletin of the Human Rights Center 'Memorial': Situation in the North Caucasus Conflict Zone. Analysis from the Human Rights Perspective. Spring 2007, 3.9.2007. (21 sivua)

Situation in the North Caucasus. Autumn 2007 – Spring 2008, 18.4.2008. (15 sivua)

Combat on Terrorism and Human Rights in the North Caucasus. April – October 2008, 2.10.2008. (8 sivua)

The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. October 2008 – May 2009, 4.5.2009. (19 sivua)

The Situation in the Conflict Zone of the North Caucasus. June 2009 – October 2009, 5.10.2009. (11 sivua)

Memorialin internet-sivun esittelyteksti 1
<http://www.memo.ru/s/62.html> (Katsottu 18.4.2014).

Memorialin internet-sivun esittelyteksti 2
<http://www.memo.ru/eng/about/charter.htm> (Katsottu 18.4.2014).

TIETEELLISET ARTIKKELIT

Cornell, Svante E.: International Reactions to Massive Human Rights Violations. The Case of Chechnya. *Europe-Asia Studies* Vol. 51 No. 1, 1999, 85–100.

Dannreuther, Roland: Islamic Radicalization in Russia. An Assessment. *International Affairs* Vol. 86 No. 1, 2010, 109–126.

Duncan, Peter J. S.: Contemporary Russian Identity between East and West. *The Historical Journal* Vol. 48 No. 1, 2005, 277–294.

Forsberg, Tuomas; Herd, Graeme P.: The EU, Human Rights, and the Russo-Chechen Conflict. *Political Science Quarterly* Vol. 120 No. 3, 2005, 455–478.

Francis, Céline: "Selective Affinities" – The Reactions of the Council of Europe and the European Union to the Second Armed Conflict in Chechnya 1999–2006. *Europe-Asia Studies* Vol. 60 No. 2, 2008, 317–338.

Hannum, Hurst: Peace versus Justice: Creating Rights as well as Order out of Chaos. *International Peacekeeping* Vol. 13, 2006, 582–595.

Headley, James: Is Russia out of Step with European Norms? Assessing Russia's Relationship to European Identity, Values and Norms through the Issue of Self-Determination. *Europe-Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 427–447.

Heinze, Eric A.; Borer, Douglas A.: The Chechen Exception. Rethinking Russia's Human Rights Policy. *Politics* Vol. 22 No. 2, 2002, 86–94.

Kennedy-Pipe, Caroline; Welch, Stephen: Russia and United States after 9/11. *Terrorism and Political Violence* Vol. 12 No. 1, 2005, 279–291.

Kolpinskaja, Ekaterina G.; Yumatov, Konstantin V.: The Chechen Question in the European-Russian Relations, 2005, 1–15.

Kotkin, Stephen: Terror, Rehabilitation, and Historical Memory: An Interview with Dmitrii Iurasov. *Russian Review* Vol. 51 No. 2, 1992, 238-262.

Matejova, Miriam: Russian "Chechenization" and the Prospects for a Lasting Peace in Chechnya. *International Journal on World Peace* Vol. 30 No. 2, 2013, 9–34.

Morozov, Viatcheslav: Resisting Entropy, Discarding Human Rights. Romantic Realism and Securitization of Identity in Russia. *Cooperation and Conflict* Vol. 37 No. 4, 2002, 409–430.

Moshes, Arkady: EU-Russia Relations. Unfortunate Continuity. Fondation Robert Schuman. *European Issues* No. 129, 24.2.2009, 1–8.

O'Loughlin, John; O'Tuathail, Gearoid; Kolossov, Vladimir: 'A Risky Westward Turn?' Putin's 9–11 Script and Ordinary Russians. *Europe-Asia Studies* Vol. 56 No. 1, 2004, 3–34.

Paneyakh, Ella: Human Rights Discourse on Russia. Recipe for Failure. *EU-Russia Centre Review* Vol 16, 2010, 36–39.

Parlevliet, Michelle: Bridging the Divide: Exploring the Relationship between Human Rights and Conflict Management. *Track Two Occasional Paper*, Vol. 11, No.1, 2002, 8–43.

Ross, Cameron: Introduction. Russian Regional Politics under Putin and Medvedev. *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 361–366.

Russell, John: Obstacles to Peace in Chechnya. What Scope for International Involvement? *Europe-Asia Studies* Vol. 58 No. 6, 2006, 941–964.

Russell, John: Ramzan Kadyrov. The Indigenous Key to Success in Putin's Chechenization Strategy? *The Journal of Nationalism and Ethnicity* Vol. 36 No. 4, 2008, 559–687.

Russell, John: Kadyrov's Chechnya. Template, Test or Trouble for Russia's Regional Policy? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 509–528.

Saari, Sinikukka: What Went Wrong with the EU's Human Rights Policy in Russia? *EU-Russia Centre Review* Vol. 16, 2010, 16–25.

Saari, Sinikukka: Putin ja haalistunut demokratia. *Ulkopoliitiikka* Vol. 43 No. 2, 2003, 43–45.

Sagramoso, Domitilla: Violence and Conflict in the Russian North Caucasus. *International Affairs* Vol. 83 No. 4, 2007, 681–705.

Sakwa, Richard: The Revenge of the Caucasus: Chechenization and the Dual State in Russia. *Nationalities Papers* Vol. 38 No. 5, 2010, 601–622.

Sakwa, Richard: The Clash of Regionalisms and Caucasian Conflicts. *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 467–491.

Simons, Gregory: The Use of Rhetoric and the Mass Media in Russia's War on Terror. *Working Papers* No. 98, 2006, 1–26.

Slider, Darrell: Putin's Southern Strategy. Dmitriy Kozak and the Dilemma of Recentralisation. *Post-Soviet Affairs* Vol. 24 No. 2, 2008, 177–197.

Smith, Hanna; Palonkorpi, Mikko: Venäjä ja terrorismin vastainen sota. *Idäntutkimus* 1/2005, 16–26.

Snetkov, Aglaya: When the Internal and External Collide. A Social Constructivist Reading of Russia's Security Policy. *Europe-Asia Studies* Vol. 64 No. 3, 2012, 521–542.

Souleimanov, Emil: Russian Chechnya Policy: Normalization turning into Kadyrovization. *Central Asia-Caucasus Institute Analyst* 31 May 2006, 3–6.

Swirszcz, Joanna: The Role of Islam in Chechen National Identity. *Nationalities Papers* Vol. 37 No. 1, 2009, 59–88.

Van der Vet, Freek: Seeking Life, Finding Justice. Russian NGO litigation and Chechen Disappearances before the European Court of Human Rights. *Human Rights Review* Vol. 13, 2012, 303–325.

Ware, Robert: Has the Russian Federation Been Chechenised? *Europe-Asia Studies* Vol. 63 No. 3, 2011, 493-508.

White, Anne: The Memorial Society in the Russian Provinces. *Europe-Asia Studies* Vol. 47 No. 8, 1995, 1343–1366.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Adler, Nanci: *Victims of Soviet Terror. The Story of the Memorial Movement*. Westport. Praeger, 1993.

Akhmadov, Ilyas; Daniloff, Nicholas: *Chechnya's Secret Wartime Diplomacy. Aslan Maskhadov and the Quest for a Peaceful Resolution*. Palmgrave Macmillan. New York, 2013.

Akhmadov, Ilyas; Lansky, Miriam; Brzezinski, Zbigniew K.: *The Chechen Struggle. Independence Won and Lost*. Palmgrave Macmillan. New York, 2010.

Broadhead, Philip; Keown, Damien (eds.): *Can Faiths Make Peace? Holy Wars and the Resolution of Religious Conflict*. I.B. Tauris. London, 2007.

Bowker, Mike: *Russia, America and the Islamic World*. Ashgate. London, 2008.

Cardinal, Paolo; Oliveira, Jorge Costa; *One Country, Two Systems, Three Legal Orders – Perspectives of Evolution*. Springer Berlin Heidelberg. Berlin, Heidelberg, 2009.

Delong-Bas, Natana: *Wahhabi Islam. From Revival and Reform to Global Jihad*. Oxford University Press. Oxford, 2004.

Dzibladze, Juri; Sevortjan, Anna; Leppänen, Airi (toim.): *Venäjän ihmisoikeusliike*. Palmenia. Helsinki, 2007.

Evangelista, Matthew: *The Chechen Wars. Will Russia Go the Way of the Soviet Union?* Brookings Institution Press. New York, 2002.

Evans, Alfred B.; Henry, Laura A.; McIntosh Sundstrom, Lisa (eds.): *Russian Civil Society. A Critical Assessment*. M.E. Sharpe. New York, 2005.

Gel'man, Vladimir; Ross, C.: *The Politics of Sub-National Authoritarianism in Russia*. Ashgate Publishing Group. Burlington, 2010.

Gvosdev, Nikolas K.; Marsh, Christopher (eds.): *Civil Society and the Search for Justice in Russia*. Lexington Books. Maryland, 2002.

Hopf, Ted (ed.): *Russia's European Choice*. Palmgrave Macmillan. New York, 2008.

Hämeen-Anttila, Jaakko: *Jumalasta juopuneet. Islamin mystiikan käsikirja*. Basam Books. Helsinki, 2002.

Iriye, Akira: *Global Community. The Role of International Organizations in the Making of the Contemporary World*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles, 2002.

Jansen, Marc: Chechnya and Russia, between Revolt and Loyalty. In: *Exploring the Caucasus in the 21st Century: Essays on Culture, History and Politics in Dynamic Context*. Amsterdam University Press. Amsterdam, 2010, 191–129.

Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus. Helsinki, 2000.

Kipp, Jacob W.: Putin and Russia's Wars in Chechnya. Teoksessa: Herspring, Dale R. (ed.): *After Putin's Russia. Past Imperfect, Future Uncertain*. Rowman & Littlefield Publishers. Lanham, 2005, s. 195–236.

- Lieven, Anatol: *Chechnya – Tombstone of Russian Power*. Yale University Press. New Haven, London, 1998.
- Lo, Bobo: *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*. Wiley-Blackwell. London, Malden, 2003.
- Malashenko, Aleksei V.; Trenin, Dmitri V.: *Russia's Restless Frontier. The Chechnya Factor in Post-Soviet Russia*. Carnegie Endowment for International Peace. Washington, 2004.
- Meijer, Roel: *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*. Columbia University Press. New York, 2009.
- Rastas, A.; Huttunen, L.; Löytty, Olli: *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Vastapaino. Tampere, 2005.
- Russell, John: *Chechnya – Russia's War on Terror*. Routledge. London, 2007.
- Sakwa, Richard: *Chechnya – From Past to Future*. Anthem Press. London, New York, 2005.
- Salmenniemi, Suvi: *Growing Flowers in the Frost. Civic Activity, Citizenship and Gender in Russia*. Helsinki University Press. Helsinki, 2007.
- Salmenniemi, Suvi: *Democratization and Gender in Contemporary Russia*. Routledge. London, 2008.
- Schaefer, Robert W.: *The Insurgency in Chechnya and the North Caucasus. From Gazavat to Jihad*. Praeger. Santa Barbara, 2011.
- Smith, Hanna (toim.): *Haasteiden Venäjä*. Puolustusministeriö. Edita Prima Oy. 2008.
- Tishkov, Valeri: *Chechnya. Life in a War-Torn Society*. University of California Press. Los Angeles, 2004.

Vihavainen, Timo: Lähistorian kirjoittamisen ongelma, Teoksessa: Soikkanen, Timo (toim.): *Lähihistoria. Teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia*. Turun yliopisto. Turku, 1995.

Wood, Tony: *Chechnya: The Case for Independence*. Verso. London, New York, 2007.

Zurcher, Christoph: *Post-Soviet Wars. Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus*. New York University Press. New York, 2007.

SANOMALEHTIARTIKKELIT

A Second Chechnya, The Guardian, 18.6.2004.

A War That Is Gone but Not Forgotten, U.S. News & World Report, 3.12.2007.

Chechen President Threatened Murdered Campaigner, Human Rights Group Alleges, The Guardian, 16.6.2009.

Chechnya Expels Danish Aid Agency, The New York Times, 7.2.2006.

Human Rights Activist Natalya Estemirova Killed in Chechnya, The Washington Post, 16.6.2009.

It's Over, and Putin Won, The Guardian, 30.9.2008.

La Russie Proclame la Fin de la Guerre en Tchétchénie, Le Figaro, 16.4.2009.

Medvedev Meets with Local NGO Leaders in Bid to Stabilize North Caucasus, The Jamestown Foundation's Eurasia Daily Monitor, 20.5.2010.

Muslim Birthrate Worries Russia, Washington Times, 26.11.2006.

Putin: Other North Caucasus Regions "More Worrying" than Chechnya. Jamestown Foundation's North Caucasus Weekly Vol. 2, February, 2006.

Rattled Chechnya is Gripped by an Epidemic of Political Kidnappings, The New York Times, 19.7.2009.

Russia Ends Anti-Terrorism Operations in Chechnya, The Guardian, 16.4.2009.

Russia Hints at Chechen Changes, BBC News, 27.3.2009.

Russian Rights Activist Natalya Estemirova Murdered, The Telegraph, 15.6.2009.

Russia Unable To Abolish Death Penalty because of Terrorist Threat, Pravda.ru, 25.3.2010.

The Long War in the Caucasus. Russia Claims Victory in Chechnya, Spiegel, 17.4.2009.

Vladimir Putin: Europe Has Nothing to Fear from Russia, Financial Times, 22.11.2006.

MUUT AINEISTOT

Gel'man, Vladimir: The Dictatorship of Law in Russia. Neither Dictatorship, Nor Rule of Law. PONARS Policy Memo 146. European University at St. Petersburg, 2000.

Ending Chechnya's Counterterrorism Operation – Or Not? Human Rights Watch, 27.4.2009.

EU Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2010. September, 2011.

EU ja ihmisoikeudet. Ulkoasianministeriö: Eurooppatiedotus. 180, 2004.

Hammarberg, Thomas: Report following his visit to the Russian Federation, (Chechen Republic and the Republic of Ingushetia) on 2 -11 September 2009. Strasbourg, 24.11.2009.

Human Rights and Democracy in the World. Report on EU Action. July 2008 to December 2009. May 2010.

Human Rights and Democracy in the World. Report on EU Action in 2011. June, 2012.

Klitsounova, Elena: Promoting Human Rights in Russia by Supporting NGOs. How to Improve EU Strategies. CEPS. 2008, 1–4.

Lonkila, Markku: Kansalaisyhteiskunta, informaatioteknologia ja Venäjän kehitys. Tampere, 2010, 1–17.

Malashenko, Aleksei: The North Caucasus: Russia's Inner Abroad? Carnegie Moscow Center Vol. 13 No. 3, 2011.

Narushenie prav cheloveka, Levada Center, 9.11.2007.

Nichol, Jim: Stability in Russia's Chechnya and Other Regions of North Caucasus. Recent Developments. Congressional Research Service, 13.12.2010.

No Progress in Chechnya without Accountability, Amnesty International, 17.4.2009.

Ojanen, Raimo: Rasismi Venäjällä. Maatietopalvelu, 22.9.2010.

Ramzan Ahmatovich Kadyrov. <http://www.ramzan-kadyrov.ru/press.php?releases&year=2008&month=02> (Katsottu 11.3.2014).

Russian Federation – Violent Racism Out of Control. Amnesty International, 2006.

Saunders, Joe: Bridging Human Rights and Conflict Resolution: A Dialogue between Critical Communities. Report of Carnegie Council workshop, 16–17 July 2001.

Sanders, Paul: Under Western Eyes. How Meta-Narrative Shapes our Perception of Russia – And Why it is Time for a Qualitative Shift. IWM Institute for Human Sciences, 2013.

The Situation in the Field of Human Rights in the Chechen Republic of the Russian Federation, UN, 26.3.1996.

Ulkoasianministeriö. Ihmisoikeussopimukset ja raportit.

<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=31353&contentlan=1&culture=fi-FI> (Katsottu 28.3.2014).

Vagap Tutakovin sieppauksen tutkintapyyntö.

<http://www.amnesty.org/ar/library/asset/EUR46/043/2007/en/7b7d317b-d366-11dd-a329-2f46302a8cc6/eur460432007en.pdf> (Katsottu 28.3.2014).

VCIOM Press-release No. 557, October 2006.

Vladimir Putinin puhe:

http://eng.kremlin.ru/speeches/2008/02/08/1137_type82912type82913_159643.shtml (Katsottu 11.3.2014).

Voices from Russia: Society, Democracy, Europe. Levada Center/EU-Russia Centre, February 2007.

World Report 2011: Russia, Human Rights Watch.